Norges institusjon for menneskerettigheter

Aktsomhet i omstilling

Næringslivets ansvar for menneskerettigheter, klima og miljø etter EUs aktsomhetsdirektiv og åpenhetsloven

Innhold

1. Innledning 4

2. Sammendrag 6

3. Anbefalinger 14

4. CSDDD og åpenhetsloven sammenlignet med bærekraftsrammeverk og andre regelverk 22
4.1 Innledning 22
4.2 Bærekraftsrapportering 23
4.3 Aktsomhetsvurderinger for menneskerettigheter og miljø (HREDD) 25
4.4 Sammenligning av rammeverkene 28
4.4.1 Virkeområde 28
4.4.2 Prosesser og tiltak 30
4.4.3 Innsyn og håndheving 31
4.5 Overlappende krav etter aktsomhetslover og andre regelverk 32
4.6 Overgangen til obligatorisk HREDD 34

5. Hovedtrekkene i CSDDD og åpenhetsloven 37
5.1 Innledning 37
5.2 Tolkningsmetode 37
5.2.1 CSDDD 37
5.2.2 Åpenhetsloven 40
5.3 Formål og overordnede plikter 41
5.3.1 CSDDD 41
5.3.2 Åpenhetsloven 45
5.4 Personelt virkeområde 47
5.4.1 CSDDD 47
5.4.2 Åpenhetsloven 48
5.5 Rekkevidden av aktsomhetsplikten i leverandørkjeden 49
5.5.1 CSDDD 49
5.5.2 Åpenhetsloven 52
5.6 Materielt virkeområde 53
5.6.1 CSDDD 53
5.6.2 Åpenhetsloven 55
5.7 Tilsynsmyndighet og sanksjoner 57
5.7.1 CSDDD 57
5.7.2 Åpenhetsloven 59
5.8 Betraktninger for gjennomføringen av CSDDD i norsk rett 60
5.8.1 Innledning 60
5.8.2 Ikrafttredelse og harmoniseringsnivå 60
5.8.3 Vurdering av åpenhetsloven opp mot direktivets bestemmelser 62
5.8.4 Erfaringer med åpenhetsloven 70

6. Relevante klima- og miljøpåvirkninger etter CSDDD 74
6.1 Innledning 74
6.2 Miljøforringelser eller annen påvirkning på naturressursene (Anneks, del I, seksjon 1, punkt 15) 77
6.2.1 Innledning 77
6.2.2 Ulike typer miljøforringelse som bestemmelsen beskytter mot 78

6.3 Miljø- og menneskerettighetspåvirkninger grunnet tvangsutkastelse, jordtilraning eller tilraning av naturressurser (Anneks del I, seksjon 1, punkt 16) 84
6.3.1 Innledning 84
6.3.2 Hvem: Enkeltmennesker, grupper og samfunn 85
6.3.3 Hva: Retten til land og ressurser og retten til å ikke bli fratatt midler til livsopphold 88
6.4 Negativ påvirkning på øvrige menneskerettigheter (Anneks del I, seksjon 1, punkt 1 til 14, og seksjon 2) 94
6.4.1 Innledning 94
6.4.2 Menneskerettigheter i anneksets del I, seksjon 1, punkt 1 til 14 94
6.4.3 Menneskerettighetsinstrumenter i anneksets del I, seksjon 2 97
6.4.4 Forholdet mellom anneksets del I, seksjon 1 og seksjon 2 100
6.5 Negativ påvirkning knyttet til oppfyllelse av miljøkonvensjoner (Anneks del II) 101
6.5.1 Innledning 101
6.5.2 Oversikt over påbudene og forbudene i anneks del II 101
6.5.3 Hva med andre klima- og miljøkonvensjoner? 111

7. Aktsomhetsvurderinger for klimapåvirkninger etter CSDDD 113
7.1 Innledning 113
7.2 Identifisering og vurdering av klimapåvirkning etter CSDDD artikkel 8 115
7.2.1 Klimagassutslipp som årsak til negative påvirkninger 115
7.2.2 Kravene til kartleggingsøvelsen og fordypet vurdering 119
7.3 Forebygging og stansing av klimapåvirkning etter CSDDD artikkel 10 og 11 124
7.3.1 Betydningen av egnede tiltak i en klimakontekst 124
7.3.2 Forebyggings- og korrigerende handlingsplaner (artikkel 10(2)(a) og 11(3)(b)) 129
7.3.3 Kontraktsmessige forpliktelser (artikkel 10(2)(b) og 11(3)(c)) 129
7.3.4 Investeringer, tilpasninger og oppgraderinger (artikkel 10(2)(c) og 11(3)(d)) 130
7.3.5 Endringer i virksomhetsplaner, strategier og drift (artikkel 10(2)(d) og 11(3)(e)) 130
7.3.6 Støtte til små og mellomstore bedrifter (artikkel 10(2)(e) og 11(3)(f)) 130
7.3.7 Samarbeid (artikkel 10(2)(f) og 11(3)(g)) 131
7.3.8 Avståelse fra eller suspensjon av forretningsforbindelser (artikkel 10(6) og 11(7)) 131
7.3.9 Gjenoppretting (artikkel 11(3)(h) og 12) 132
7.4 Betydningen av rapporteringskravene om klima etter CSRD og ESRS 132

1. Innledning

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) er et uavhengig offentlig organ administrativt underlagt Stortinget, med hovedoppgave å fremme og beskytte menneskerettighetene i Norge.[1] Formålet med denne rapporten er å undersøke selskapers menneskerettslige, miljømessige og klimarelaterte forpliktelser etter EUs aktsomhetsdirektiv (CSDDD), og hvordan disse kan innarbeides i åpenhetsloven uten å svekke dagens beskyttelsesnivå.[2]

Gjennomføringen av aktsomhetsdirektivet i norsk rett skjer i en tid med dyptgripende endringer, der verden gjennomgår flere store omstillinger: fra en regelbasert internasjonal orden til stormaktsrivalisering, fra frihandel til fragmenterte leverandørkjeder, fra kunnskapsøkonomien til en tidsalder preget av kunstig intelligens, og fra et levelig klima til en klimakrise. På denne bakgrunn øker presset for deregulering, og enkelte hevder at en mer urolig verden tilsier mindre krevende regler for både stater og selskaper. Etter vårt syn er det motsatte tilfellet. Det er nettopp i slike tider at det er størst behov for et sterkt rettslig vern av menneskerettighetene og miljøet, for å håndtere disse omstillingene på en ansvarlig måte.

Da aktsomhetsdirektivet trådte i kraft i juli 2024, ble det hyllet som en milepæl i utviklingen av ansvarlig næringsliv. Selv om noen få foregangsland, deriblant Norge, allerede hadde vedtatt lignende nasjonal lovgivning, var direktivet det første som gjorde aktsomhetsvurderinger for menneskerettigheter og miljø obligatoriske på regionalt nivå. Mindre enn ett år senere hadde imidlertid den politiske vinden snudd, og omfattende endringer i direktivet ble foreslått gjennom EUs såkalte omnibuspakke, som ble vedtatt i februar 2026 etter flere måneder med krevende forhandlinger.[3] Selv om det uttalte målet var å forenkle eksisterende krav og redusere administrative byrder, gikk flere av endringene lenger. Antallet selskaper som omfattes av direktivet ble redusert fra over 7000 til bare 2900, kravene til interessentdi-

[1] NIM-loven av 22. mai 2015, §§ 1 og 3.

[2] Denne rapporten er skrevet av Peter Dawson, Vetle Magne Seierstad og Gro Nystuen, med hjelp fra kollegene Sarita Disha Prabhakar, Hannah Cecilie Brænden og Ingrid Skjoldvær.

[3] EU-direktiv (EU) 2026/470, 24.02.2026. For en konsolidert versjon av direktivet etter disse endringene, se dokument 02024L1760-20260318. Rapporten tar utgangspunkt i direktivteksten slik den foreligger etter omnibus I-endringene, som ble vedtatt av Europaparlamentet 16. desember 2025, undertegnet av Rådet 24. februar 2026 og trådte i kraft 18. mars 2026. Der endringene har særlig betydning for de temaene som behandles, kommenteres disse løpende i rapporten.

alog ble innsnevret og både de felles EU-reglene om erstatningsansvar og den uttrykkelige plikten til å vedta klimaomstillingsplaner ble fjernet.

Den samme debatten pågår nå i Norge, der regjeringen vurderer endringer i åpenhetsloven for å gjennomføre aktsomhetsdirektivet i forkant av en sannsynlig innlemmelse i EØS-avtalen. Det har allerede kommet krav om å svekke loven, for eksempel ved å redusere antallet selskaper som omfattes, eller ved å fjerne plikten til å besvare informasjonskrav, selv om direktivet ikke krever slike endringer. Som i EU har mye av oppmerksomheten vært rettet mot hva det koster næringslivet å etterleve kravene. Det som ofte overses, er imidlertid verdien av aktsomhetsvurderinger for selskapene selv, ved at de bidrar til å redusere risiko, bygge mer robuste verdikjeder og opprettholde legitimitet i samfunnet, i tillegg til den fleksibiliteten selskapene allerede har til å prioritere risikoer etter alvorlighetsgrad og sannsynlighet. Sammenlignet med de komplekse rettslige kravene selskaper uansett må forholde seg til på andre områder, er aktsomhetsvurderinger for menneskerettigheter og miljø ikke spesielt krevende. Kjernen i kravene er enkel: Selskaper skal unngå å skade mennesker og natur.

Selv om flere endringer i åpenhetsloven vil være nødvendige for å innarbeide aktsomhetsdirektivet, er de fleste relativt små justeringer av eksisterende bestemmelser. Også de mer omfattende endringene, som å innarbeide miljø- og klimapåvirkninger uttrykkelig i loven, kan gjøres uten å endre lovens grunnleggende struktur og tilnærming. Til tross for omnibusendringene er direktivet på mange måter mer komplisert og vanskeligere for selskapene å forholde seg til enn åpenhetsloven. Dette gjelder særlig direktivets vedlegg, som består av en uttømmende liste over utvalgte traktatbestemmelser som ofte avviker fra de menneskerettslige og miljømessige standardene de bygger på. Direktivet avviker også på flere punkter fra OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper, som mye av næringslivets etablerte praksis tar utgangspunkt i. Ved å gjøre de endringene direktivet krever, og samtidig videreføre lovens brede henvisninger til menneskerettighetene og OECDs retningslinjer, kan Norge sikre et høyt nivå på aktsomhetsarbeidet, som også er praktisk håndterbart for selskapene.

Vi håper at rapporten vil være nyttig både for myndighetenes arbeid med å gjennomføre direktivet og for selskaper som forbereder seg på de nye kravene. Analysen kan også være relevant for andre EU- og EØS-land som står overfor tilsvarende spørsmål. NIM vil gjerne takke det danske *Institutt for menneskerettigheder* for økonomisk støtte til prosjektet.[4] Vi vil også takke ekspertene, forskerne og praktikerne som har gitt innspill og tilbakemeldinger.[5]

[4] NIM fikk midler til å ansette en forsker i prosjektets første fase. Dette var en del av et bredere kapasitetsbyggingsinitiativ om gjennomføringen av aktsomhetsdirektivet, støttet av Laudes Foundation.

[5] NIM har bedt relevante interessenter om innspill og tilbakemeldinger, bl.a. Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv, Forbrukertilsynet, Etisk handel Norge, Skift, NHO, PwC Norge og Line Gjerstad Tjelflaat.

2. Sammendrag

Denne rapporten kartlegger hvilke forpliktelser selskaper har etter EUs aktsomhetsdirektiv (Corporate Sustainability Due Diligence Directive – CSDDD) når det gjelder menneskerettigheter, klima og miljø, og hvordan disse forholder seg til forpliktelsene etter den norske åpenhetsloven. I dette kapittelet oppsummerer vi rapportens hovedfunn. I kapittel 3 gir vi anbefalinger til myndighetene om gjennomføringen av CSDDD i norsk rett. De påfølgende kapitlene beveger seg gradvis fra det generelle til det spesifikke: fra den bredere regulatoriske konteksten (kapittel 4), til hovedtrekkene i aktsomhetsdirektivet og åpenhetsloven (kapittel 5), videre til de klima- og miljøpåvirkningene som omfattes av direktivet (kapittel 6), og til slutt til hva direktivet krever av selskaper i en klimakontekst (kapittel 7).

Nærmere om kapittel 4 – CSDDD og åpenhetsloven sammenlignet med bærekraftsrammeverk og andre regelverk
Kapittel 4 gir en oversikt over hvordan aktsomhetsregelverk som CSDDD og åpenhetsloven passer inn i regelverksutviklingen på området, og hva slike regler betyr for selskaper i praksis.

Selskaper må forholde seg til et stort og fragmentert landskap av rammeverk og regelverk om klima, miljø og menneskerettigheter, som overlapper på noen områder og skiller seg på andre. Kapittelet fokuserer primært på to parallelle spor som startet som frivillige retningslinjer og har over tid utviklet seg til bindende regelverk: (1) bærekraftsrapportering og (2) aktsomhetsvurderinger for menneskerettigheter og miljø («HREDD»). De fleste større selskaper har over tid tatt i bruk ulike elementer fra disse to sporene, noe som har ført til et lappeteppe av standarder og praksiser som varierer mye mellom sektorer og regioner. Det betyr også at selskaper starter fra ulike metodiske tilnærminger og modenhetsnivåer når de begynner å tilpasse sin nåværende praksis for å møte nye krav i aktsomhetsreguleringen som EUs CSDDD.

For å illustrere likheter og forskjeller mellom disse sporene, sammenligner vi fire rammeverk for bærekraftsrapportering (GRI, ISSB, SBTi/SBTN, CSRD) og fire for aktsomhetsvurderinger (UNGP, OECDs retningslinjer, åpenhetsloven, CSDDD) – på tvers av 13 elementer knyttet til virkeområde, prosesser, tiltak og håndheving.

Sammenligningen viser at den nylige fremveksten av obligatoriske aktsomhetsvurderinger for menneskerettigheter og miljø, som i CSDDD og åpenhetsloven, innebærer flere vesentlige endringer i måten mange selskaper er vant til å arbeide på. For det første krever de nye aktsomhetsreglene et skifte fra rapportering til handling. Der bærekraftsrammeverk i hovedsak krever at selskaper opplyser om faktiske og potensielle negative påvirkninger, krever aktsomhetslovene at selskaper også gjennomfører egnede tiltak for å håndtere dem. Dette er særlig relevant for klima- og miljøpåvirkninger, som i dag først og fremst håndteres gjennom rapportering og bare unntaksvis inngår i handlingsrettede aktsomhetsvurderinger.

For det andre krever disse nye regelverkene et større fokus på hvordan identifiserte risikoer som følge av et selskaps aktiviteter påvirker mennesker og miljøet – mens flere bærekraftsrammeverk historisk sett har fokusert på hvordan de påvirker selskapets egen økonomi. For det tredje må selskaper vurdere konsekvenser for menneskerettigheter med samme grundighet som miljøkonsekvenser og ta i bruk nye tilnærminger, metoder og verktøy spesielt utviklet for dette formålet. For det fjerde må selskaper gjennomføre parallelle aktsomhetsvurderinger for både menneskerettigheter og miljø, og analysere hvordan disse konsekvensene henger sammen, i motsetning til den tradisjonelle oppdelingen mellom sosiale og miljømessige forhold. Dette betyr blant annet at selskaper kan ha ytterligere forpliktelser med hensyn til miljøskader som har diffuse, kumulative eller grenseoverskridende effekter på menneskerettigheter, som naturtap eller klimaendringer.

Nærmere om kapittel 5 – Hovedtrekkene i CSDDD og åpenhetsloven

Kapittel 5 analyserer hovedtrekkene i CSDDD og åpenhetsloven, herunder hvilke selskaper som omfattes, hvor langt pliktene rekker i leverandørkjeden, hvilke trinn aktsomhetsprosessen består av, og hvordan pliktene håndheves. Disse utgjør ryggraden i de to regelverkene, og er dermed avgjørende for selskapers forpliktelser knyttet til alle typer negative påvirkninger, herunder klima- og miljøpåvirkninger.

Både CSDDD og åpenhetsloven pålegger selskaper omfattende forpliktelser som tidligere først og fremst fulgte av ikke-bindende rammeverk og retningslinjer. Aktsomhetsplikten gjelder løpende og strekker seg ut over selskapets egen virksomhet og inn i store deler av verdikjeden. Den krever dessuten at selskapene ikke bare kartlegger, vurderer og redegjør for sine negative påvirkninger på menneskerettigheter og miljø, men også faktisk gjennomfører egnede tiltak for å håndtere dem, og gjenopprette eventuell skade. Samtidig har staten fortsatt det primære og overordnede ansvaret for å respektere, beskytte og oppfylle menneskerettighetene og verne miljøet. Dette innebærer at staten selv må unngå å forårsake skade, etablere et tilstrekkelig regelverk for å hindre at tredjeparter gjør det samme, og treffe positive tiltak rettet mot fullt og effektivt vern. Selskapenes forpliktelser er derimot begrenset til å unngå og håndtere

negative påvirkninger i egen virksomhet og verdikjede.

Avslutningsvis vurderer vi hvilke endringer som kan være nødvendige i åpenhetsloven for å gjennomføre direktivet i norsk rett. Samlet sett finner vi at det kreves flere endringer, men at disse kan gjøres uten å endre lovens grunnstruktur og tilnærming vesentlig. CSDDD og åpenhetsloven bygger på den samme «risikobaserte» tilnærming til aktsomhetsvurderinger som OECDs retningslinjer, og er i det vesentlige sammenfallende når det gjelder de overordnede forpliktelsene. Dette inkluderer plikten til å integrere ansvarlighet i styringssystemer, kartlegge, vurdere og redegjøre for negative påvirkninger, prioritere ut fra alvorlighet og sannsynlighet, treffe egnede tiltak, og sørge for gjenoppretting. Åpenhetsloven krever imidlertid eksplisitt at selskaper gjennomfører aktsomhetsvurderinger *i tråd med* OECD-retningslinjene, som dermed får en sterkere rettslig stilling ved tolkningen enn de har under CSDDD, der de bare nevnes kort i fortalen.

De to regelverkene skiller seg først og fremst ved det personelle og materielle virkeområdet, i håndhevingsmodell, og i enkelte konkrete plikter for eksempel knyttet til klageordninger og forholdet til bærekraftsrapportering. De mest sentrale forskjellene gjelder virkeområdet. Åpenhetslovens personelle virkeområde er vesentlig videre: loven omfatter rundt 8000–9000 selskaper, mot 10–20 norske selskaper under CSDDD. Det materielle virkeområdet til åpenhetsloven er derimot både bredere og snevrere enn direktivets. Det er bredere ved at åpenhetsloven omfatter alle internasjonalt anerkjente menneskerettigheter, mens direktivet bare omfatter en uttømmende liste over utvalgte rettigheter. Det er snevrere ved at åpenhetsloven bare omfatter miljøpåvirkninger der disse har menneskerettslige implikasjoner, mens direktivet også omfatter flere miljøpåvirkninger i seg selv. At miljøpåvirkninger ikke er uttrykkelig regulert i åpenhetsloven, men bare er klargjort i forarbeidene, har dessuten skapt usikkerhet blant selskaper om hvor langt forpliktelsene rekker på dette området.

Avgjørende for gjennomføringen er skillet mellom direktivets minimums- og fullharmoniserende bestemmelser. Der åpenhetsloven går lenger enn en minimumsharmoniserende bestemmelse, kan lovens tilnærming beholdes. Der åpenhetsloven derimot faller under en minimumsstandard i CSDDD, eller avviker fra en fullharmoniserende bestemmelse, må loven endres. For denne rapportens formål er den mest sentrale endringen under det materielle virkeområdet: å ta klima- og miljøpåvirkninger uttrykkelig inn i åpenhetsloven. Andre nødvendige endringer i åpenhetsloven inkluderer innføring av en plikt til å opprette en varslingsmekanisme og klageordning på virksomhetsnivå (CSDDD art. 14), unntak fra dobbeltrapportering for selskaper som allerede rapporterer etter EUs direktiv om bærekraftsrapportering (CSDDD art. 16), presisering av kravene om kontraktsmessige forpliktelser, tredjepartsverifisering, avståelse og suspensjon (CSDDD art. 10 og 11), samt endringer i hvordan overtredelsesgebyr beregnes og ilegges (CSDDD art. 25 og 27).

For flere punkter er åpenhetslovens bestemmelser mer generelle enn direktivets, og det nærmere innholdet overlates til OECD-retningslinjene. Det gjelder blant annet informasjonen som selskapenes vurdering av negative påvirkninger kan bygge på (CSDDD artikkel 8), momentene og eksemplene som skal vurderes ved fastsettelsen av «egnede tiltak» (CSDDD artikkel 10 og 11), plikten til interessentdialog (CSDDD artikkel 13), og hva som ligger i kravet om å utføre aktsomhetsvurderinger «regelmessig» (CSDDD artikkel 7 og 15). Det kan derfor være behov for å klargjøre slike punkter i lovteksten eller forarbeidene av hensyn til rettssikkerheten, særlig etter at omnibus-endringene svekket direktivet på flere av disse punktene sammenlignet med OECD-retningslinjene.

Nærmere om kapittel 6 – Relevante menneskerettighets-, klima- og miljøpåvirkninger etter CSDDD

Kapittel 6 gir en detaljert gjennomgang av direktivets materielle virkeområde for klima- og miljøpåvirkninger, med utgangspunkt i forbudene og forpliktelsene fra menneskerettighetene og miljøretten som er listet opp i direktivets anneks (vedlegg). Kapittelet behandler med andre ord det første spørsmålet et selskap må besvare – og som avgrenser rammene for de påfølgende trinnene i aktsomhetsprosessen: Hvilke typer klima- og miljøpåvirkninger er i det hele tatt relevante etter CSDDD?

Samlet sett dekker CSDDD et bredt spekter av klima- og miljøpåvirkninger som kan oppstå som følge av selskapers aktiviteter og verdikjeder. Annekset inneholder bestemmelser om (i) miljøforringelse som rammer retten til liv, en adekvat levestandard eller helse; (ii) inngrep som rammer retten til land, ressurser og eksistensgrunnlag; (iii) øvrige menneskerettigheter med miljø- og klimarelevans, slik som retten til privatliv og hjem, og barns rettigheter; (iv) øvrige miljøpåvirkninger forbudt etter internasjonal miljørett, som skade på biologisk mangfold eller truede arter.

Måten annekset er utformet på, skaper imidlertid flere utfordringer. Annekset viser bare til utvalgte deler av de aktuelle traktatene, utelater andre sentrale traktater i sin helhet, og bruker flere steder formuleringer som avviker betydelig fra ordlyden i bestemmelsene det bygger på. Logikken i forholdet mellom direktivteksten og annekset, samt mellom de ulike delene av annekset, kan også være vanskelig å følge. På grunn av dette fremstår annekset som en fragmentert katalog av normer, og det er ofte uklart om disse går lenger eller kortere enn de internasjonale standardene det vises til. Dette skaper ytterligere administrative byrder for selskaper, og kan føre til ulike nasjonale tolkninger som svekker rettssikkerheten og forutsigbarheten direktivet skal sikre.

Den delen av annekset som handler om miljøforringelse som rammer menneskerettigheter (del I, seksjon 1, punkt 15) er den mest omfattende. Bestemmelsen gjelder *enhver målbar miljøforringelse*, herunder skadelig endring av jord, luft- eller vannforurensning, skadelige utslipp, overdrevent vannforbruk, forringelse av land og avskoging. Nettopp «skadelige utslipp» er inngangen for klimag-

assutslipp, som behandles nærmere i kapittel 7. De nevnte påvirkningene på menneskerettighetene er også ganske brede og inkluderer konsekvenser for mat, drikkevann, sanitære fasiliteter, helse, trygghet, eiendom og økosystemtjenester som bidrar til menneskelig velferd. Terskelen for når miljøforringelse rammer en rettighet varierer imidlertid mellom de fem kategoriene – fra den lave terskelen for *vanskeliggjort tilgang* til sanitære fasiliteter til den høyere for *vesentlig forringelse* av naturgrunnlaget for mat og *vesentlig skade* på økosystemtjenester.

En annen sentral del av annekset gjelder retten til land og ressurser, herunder beskyttelse mot utkastelse eller inndragelse (del I, seksjon 1, punkt 16). Bestemmelsen forbyr selskaper å frata individer, grupper og samfunn deres rett til land, ressurser og eksistensgrunnlag, tolket i lys av retten til selvbestemmelse (SP og ØSK artikkel 1), beskyttelse av urfolks og minoriteters kulturer (SP artikkel 27), ikke-diskriminering (ØSK artikkel 2) og retten til en adekvat levestandard (ØSK artikkel 11). Dette utgjør en sammensatt kombinasjon av rettigheter som selskaper skal forholde seg til i sine aktsomhetsvurderinger, og favner både individuelle og kollektive dimensjoner ved forholdet mellom mennesker og miljø. Den er særlig krevende for virksomhet i urfolks territorier eller okkuperte områder. Videre er vurderingen ikke begrenset til selskapenes egne inngrep – den må også ta hensyn til den samlede virkningen av flere inngrep over tid, ettersom rettigheter til land og ressurser kan bli gradvis svekket.

Annekset omfatter også de øvrige menneskerettighetene i del I, seksjon 1, punkt 1 til 14. Av særlig relevans for klima og miljø er retten til liv (SP artikkel 6), retten til privatliv og hjem (SP artikkel 17) og barns rettigheter (barnekonvensjonen artikkel 24 og 27), der hensynet til fremtidige generasjoner kan ha særlig betydning. Menneskerettighetskonvensjonene som er listet opp i anneksets del I seksjon 2, omfattes også i sin helhet, men bare på nærmere vilkår – blant annet at selskapet med rimelighet kunne ha forutsett risikoen for krenkelsen. Dette innebærer at selskaper kan måtte vurdere sine påvirkninger på andre rettigheter som ikke er oppført i seksjon 1, men som inngår i de samme underliggende konvensjonene som er oppført i seksjon 2 – for eksempel i barnekonvensjonens artikkel 3 om barnets beste og artikkel 12 om barns rett til medvirkning.

Anneksets del II skiller seg fra del I ved at den gjelder rene miljørettslige forbud og forpliktelser, uavhengig av om det foreligger noen påvirkning på menneskerettighetene. De 16 punktene omfatter blant annet vern av biologisk mangfold, handel med truede arter, håndtering av farlige kjemikalier og avfall, ozonreduserende stoffer, naturarv og våtmarker, og havforurensning. De oppførte forbudene og forpliktelsene skal tolkes i lys av de underliggende internasjonale konvensjonene og relevante miljøprinsipper innen EU-retten. Punktene viser imidlertid ikke til hele konvensjonene, men bare til utvalgte forpliktelser i disse – for eksempel omfattes import og eksport av farlig avfall, men ikke tiltak for å unngå avfall etter EUs avfallshierarki. Bortsett fra vernet av biologisk mangfold, gjelder de fleste av de øvrige punktene

snevrere og mer avgrensede miljøproblemer. I tillegg er flere sentrale klima- og miljøkonvensjoner ikke nevnt, slik at noen av de største årsakene til miljøforringelse kun omfattes der de også berører menneskerettigheter etter anneksets del I, seksjon 1, punkt 15.

Nærmere om kapittel 7 – Aktsomhetsvurderinger for klimapåvirkninger etter CSDDD
Kapittel 7 går inn på det konkrete spørsmålet om hvordan selve aktsomhetsprosessen etter CSDDD anvendes på ett bestemt påvirkningsområde – klimagassutslipp. Der de foregående kapitlene fastla den bredere regulatoriske konteksten, hovedtrekkene i CSDDD og de relevante klima- og miljøpåvirkningene den dekker, viser dette kapittelet hvordan pliktene til å identifisere, vurdere, forebygge og stanse i direktivet kan anvendes på et selskaps klimapåvirkning. Kapittelet er avgrenset til klima, men samme type analyse kan gjøres i forhold til andre typer miljøpåvirkning som omfattes av direktivet, som avskoging eller forurensning.

Kapittelets hovedkonklusjon er at klimagassutslipp fortsatt omfattes av direktivets alminnelige aktsomhetsplikt, selv om den uttrykkelige klimaomstillingsplikten i artikkel 22 ble fjernet gjennom omnibus-endringene i 2026. Dette følger av anneksets forbud mot «målbar miljøforringelse», herunder «skadelige utslipp», lest i lys av blant annet ordlyden, formålet, miljøprinsipper i EU/EØS-retten og en raskt voksende internasjonal klimarettspraksis fra blant annet ICJ, EMD, EFTA-domstolen og nasjonale domstoler. Fjerningen av artikkel 22 har dermed ikke redusert selskapenes materielle klimaforpliktelser, men gjort det rettslige grunnlaget mindre eksplisitt og overlatt mer til selskapene selv å tolke hvordan klimahensyn skal integreres i aktsomhetsarbeidet.

Ved identifisering og vurdering etter artikkel 8 må selskapene gjennomføre en todelt prosess, bestående av en overordnet kartlegging av områder der negative påvirkninger kan oppstå og en inngående vurdering av de mest sannsynlige og alvorlige risikoene.

For klima må utslipp fra hele virksomheten og aktivitetskjeden kartlegges, det vil si scope 1-, 2- og 3-utslipp, men utslipp som følge av nedstrøms *bruk av produkter* (scope 3-utslipp) omfattes kun dersom det foreligger en tilstrekkelig årsakssammenheng mellom disse utslippene og selskapenes egen virksomhet. For selskaper i fossilindustrien vil derfor også nedstrøms forbrenningsutslipp omfattes fordi utslippene er en iboende eller uunngåelig følge av produktenes tiltenkte bruk. Vurderingen bør ta utgangspunkt i selskapets bruttoutslipp, det vil si de faktiske utslippene fra den aktuelle virksomheten. Utslippene kan ikke justeres ned til såkalte nettoutslipp basert på antakelser om hvordan andre aktører kunne ha reagert dersom virksomheten ikke hadde funnet sted, en tilnærming som også har støtte i praksis om konsekvensutredninger fra EFTA-domstolen, EMD og ICJ.

Etter artikkel 8(2) omfatter kartleggingen også en overordnet vurdering av hvor alvor-

lige og sannsynlige påvirkningene av utslippene er. Dette er et faktisk spørsmål som må avgjøres på grunnlag av den beste tilgjengelige vitenskapen. Alvorligheten kan vurderes ved å måle selskapets nåværende og planlagte utslipp mot IPCCs og IEAs karbonbudsjetter og utslippsbaner for 1,5-gradersmålet. Utslipp som ikke er forenlige med dette målet, er i prinsippet alvorlige, og jo mer de overskrider det karbonbudsjettene og utslippsbanene tillater, desto mer alvorlig er påvirkningen. Sannsynligheten kan vurderes ut fra IPCCs funn om hvilke konsekvenser ulike oppvarmingsnivåer fører til – blant annet fastslår IPCC at hvert utslipp øker risikoene for mennesker og natur. For påvirkninger som fremstår som alvorlige og sannsynlige, foreligger det et omfattende vitenskapelig materiale som kan brukes i den fordypede vurderingen, herunder IPCCs vurderinger av globale og regionale konsekvenser og av risikoen for irreversible vippepunkter.

Etter artikkel 10 og 11 må selskapene treffe «egnede tiltak» for å forebygge eller avbøte *potensielle negative påvirkninger* og stanse eller begrense *faktiske negative påvirkninger*. Egnede tiltak er definert som tiltak som både er rimelig tilgjengelige for selskapet og i stand til å håndtere påvirkningene effektivt, på en måte som står i forhold til deres art, omfang, alvorlighetsgrad og sannsynlighet. Dette er en innsatsforpliktelse, noe som betyr at selskapet plikter å handle etter beste evne, men plikten innebærer ikke å sikre at all skade unngås. Hva som er «egnet» i en klimakontekst må avgjøres i lys av klimavitenskapen. Det viktigste tiltaket er derfor raske og betydelige reduksjoner i absolutte utslipp i tråd med 1,5-gradersmålet, både for å forebygge nye skader og for å begrense pågående skader. Det følger av dette at «intensitetsbaserte mål» om å redusere klimagassutslipp per mengde varer eller tjenester som produseres, som hovedregel ikke vil være egnede tiltak der de tillater *absolutte utslipp* som er uforenlige med 1,5-gradersmålet. Selskaper kan heller ikke basere seg på kjøp av kvoter eller på fremtidig karbonfangst og -fjerning som en erstatning for å redusere sine egne absolutte utslipp. Fordi klimapåvirkninger gjennomgående kan være både svært alvorlige og sannsynlige, vil klimatiltak normalt måtte prioriteres høyt etter artikkel 9.

Artikkel 10(2) og 11(3) oppstiller ikke-uttømmende lister over egnede tiltak som selskaper skal treffe der det er relevant. Flere av disse kan være særlig aktuelle i klimasammenheng, herunder handlingsplaner, kontraktsmessige forpliktelser overfor forretningspartnere, investeringer og tilpasninger av virksomheten, og endringer i forretningsmodeller, strategier og drift. Som siste utvei kan selskapet måtte avstå fra eller suspendere forretningsforbindelser. Ved faktiske negative påvirkninger gjelder i tillegg plikten til gjenoppretting etter artikkel 12. Mange av tiltakene som tidligere fulgte av omstillingsplanen etter den nå fjernede artikkel 22 – tidsbestemte utslippsmål, avkarboniseringstiltak og investeringsplaner – vil dermed i praksis kunne være nødvendige for å håndtere klimarelaterte påvirkninger etter aktsomhetsplikten.

Kapittelet viser til slutt at mye av det som tidligere fulgte av klimaomstillingsplikten i artikkel 22, fortsatt må rapporteres under

EUs direktiv om bærekraftsrapportering (CSRD), herunder scope 1-, 2- og 3-utslipp, utslippsreduksjonsmål, omstillingsplaner og hvorvidt utslippsmålene er forenlige med det globale 1,5 °C-målet. Dette betyr at selskaper som er omfattet av CSRD allerede har mye av det informasjonsgrunnlaget som trengs for de klimaforpliktelsene som følger av de alminnelige aktsomhetsbestemmelsene. Som ellers i forholdet mellom de to regelverkene oppfyller likevel ikke rapportering i seg selv aktsomhetsplikten. Der CSRD i hovedsak krever at selskapet redegjør for utslippene og hvordan det planlegger å håndtere dem, krever CSDDD at selskapet også vurderer de negative påvirkningene for mennesker og natur og faktisk gjennomfører egnede tiltak for å forebygge, avbøte, stanse eller begrense dem. Regelverkene er komplementære, men CSDDD tilfører en tydelig handlingsrettet dimensjon til selskapenes klimaarbeid.

3. Anbefalinger

Følgende anbefalinger bygger på den rettslige analysen i denne rapporten, samt innspill vi har mottatt i møter med interessenter. Anbefalingene har som overordnet formål å styrke selskapers respekt for menneskerettigheter og ivaretakelse av klima og miljø. Anbefalingene tar utgangspunkt i at aktsomhetsdirektivet vil bli innlemmet i EØS-avtalen og gjennomført i norsk rett, i hovedsak gjennom endringer i åpenhetsloven. De omfatter ikke alle endringene i åpenhetsloven som kan være nødvendige for å gjennomføre direktivet – en bredere diskusjon om dette finnes i punkt 5.8. Anbefalingene er rettet mot norske myndigheter og ment som et innspill til det pågående arbeidet med å vurdere hvordan EUs aktsomhetsdirektiv bør gjennomføres i norsk rett. NIM håper rapporten kan være et nyttig bidrag i denne prosessen.

Anbefaling 1: Endre lovens navn fra åpenhetsloven til aktsomhetsloven

Myndighetene bør ved gjennomføringen av direktivet endre lovens navn fra «åpenhetsloven» til «aktsomhetsloven». Navnet bør gjenspeile lovens kjerne – plikten til å utføre aktsomhetsvurderinger – og ikke bare de delene av loven som gjelder rapportering og informasjonskrav.

Åpenhetsloven inneholder tre sentrale plikter: å utføre aktsomhetsvurderinger (§ 4), å redegjøre for aktsomhetsvurderingene (§ 5) og å besvare informasjonskrav om aktsomhetsvurderingene (§§ 6 og 7).[6] Bare de to sistnevnte gjelder åpenhet, og de forutsetter at selskapet har oppfylt den første og mer grunnleggende aktsomhetsplikten. Denne plikten krever at selskapene gjennomfører en løpende aktsomhetsprosess i seks trinn i tråd med OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv. De seks trinnene som fremgår av § 4 bokstav a til f, er å forankre ansvarlighet i egne retningslinjer, å kartlegge og vurdere faktiske og potensielle negative konsekvenser, å iverksette egnede tiltak for å stanse, forebygge eller begrense dem, å følge med på gjennomføringen av tiltakene, å kommunisere med berørte interessenter og rettighetshavere, og å sørge for eller samarbeide om gjenoppretting. EUs aktsomhetsdirektiv er også basert på OECDs retningslinjer og oppstiller liknende trinn i

[6] Se punkt 5.3.2.

aktsomhetsprosessen, men inneholder ingen tilsvarende plikt til å besvare informasjonskrav fra allmennheten.[7]

Dagens navn fremhever imidlertid bare åpenhetsdimensjonen. Etter NIMs syn har dette bidratt til en utbredt misforståelse blant både selskaper og allmennheten om at loven først og fremst handler om rapportering og besvarelse av informasjonskrav, og at den i hovedsak retter seg mot forbrukernære bransjer.[8] I realiteten pålegger loven selskapene i alle sektorer vesentlige handlingsplikter som går klart lenger enn å rapportere og opplyse.

Et navn som gjenspeiler lovens faktiske innhold, er viktig av hensyn til forutberegnelighet og klarhet. Når gjennomføringen av direktivet uansett gjør det nødvendig å endre loven, er det en naturlig anledning til å gi den et mer treffende navn. Ettersom direktivet selv gjelder aktsomhet og på norsk omtales som aktsomhetsdirektivet, vil navnet «aktsomhetsloven» også tydeliggjøre sammenhengen mellom loven og direktivet.

Åpenhetsloven viser til internasjonalt anerkjente menneskerettigheter generelt, med en ikke-uttømmende liste over sentrale instrumenter, framfor en uttømmende liste over bestemte traktatartikler slik som i aktsomhetsdirektivet.[9] Videre tillegges OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv en særskilt *rettslig betydning* ved tolkningen av åpenhetsloven. Direktivet viser derimot bare kort til retningslinjene i fortalen, som et internasjonalt anerkjent rammeverk med *praktisk veiledning*.[10]

Anbefaling 2: Beholde åpenhetslovens tilnærming til menneskerettigheter

Myndighetene bør videreføre åpenhetslovens brede tilnærming til menneskerettigheter, med en bestemmelse som omfatter alle internasjonalt anerkjente menneskerettigheter istedenfor direktivets tilnærming med en uttømmende liste over bestemte traktatartikler. I tillegg bør myndighetene beholde kravet i åpenhetsloven § 4 til å utføre aktsomhetsvurderinger i tråd med OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv. Innlemmelsen av direktivet bør ikke føre til at kravene i nasjonal lovgivning til selskapenes menneskerettsansvar svekkes.

Denne tilnærmingen passer godt med en norsk lovgivningstradisjon der lovteksten ofte er kortere og utfylles av forarbeider og øvrige rettskilder. I tillegg gjør denne tilnærmingen loven enklere for selskapene å forholde seg til, mer omfattende når det gjelder hvilke påvirkninger den fanger opp, og mer fleksibel når det gjelder selskapenes prioritering av de mest relevante risikoene.

[7] Se punkt 5.3.1.
[8] Se punkt 5.8.4.
[9] Se punkt 5.6.2.
[10] Se punkt 5.2.

Etter NIMs syn er tilnærmingen i direktivets anneks unødvendig kompleks,[11] og den kan i praksis både øke rapporteringsbyrden for selskapene og redusere deres fleksibilitet til å prioritere de mest relevante og betydelige konsekvensene for menneskerettigheter. Gitt at bare tre av FNs ni sentrale menneskerettighetstraktater er nevnt i annekset til CSDDD, kan den også redusere beskyttelsen av menneskerettigheter betydelig.

Direktivets regel om fullharmonisering gjelder bare nærmere angitte bestemmelser, og omfatter ikke dets materielle virkeområde slik det fremgår av vedlegget – det vil si de menneskerettighets- og miljøforpliktelsene selskapene må forholde seg til i sine aktsomhetsvurderinger.[12] Norge står derfor fritt til å videreføre åpenhetslovens enklere og mer omfattende tilnærming på dette området.

Anbefaling 3: Påvirkning på klima og naturmiljø

Myndighetene bør ta krav om aktsomhetsvurderinger for påvirkning på klima og naturmiljø eksplisitt inn i åpenhetsloven. I forkant av gjennomføringen av aktsomhetsdirektivet i norsk rett bør myndighetene uansett klargjøre at klima- og miljøforhold allerede omfattes av lovens forpliktelser der de påvirker menneskerettigheter.

Åpenhetsloven er i dag innrettet mot selskapers påvirkning på grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold. Påvirkning på klima og naturmiljø er kun dekket der det får konsekvenser for menneskerettighetene, og dette fremgår ikke av selve lovteksten, noe som ikke bidrar til å høyne selskapenes bevissthet om forpliktelsen.[13] Aktsomhetsdirektivet derimot, omfatter både miljø- og klimapåvirkning som får konsekvenser for menneskerettighetene, og noen påvirkninger på selve miljøet, og dette fremgår av direktivteksten.[14]

På samme måte som for påvirkning på menneskerettigheter bør åpenhetsloven bygge på en funksjonell tilnærming til påvirkning på klima og naturmiljø, framfor å vise til den detaljerte og uttømmende listen i direktivets anneks. En mulig løsning er å la «klima og naturmiljø» følge de samme bestemmelsene som i dag gjelder for «grunnleggende menneskerettigheter» og «anstendige arbeidsforhold», slik at de tre kategoriene behandles likt gjennom hele loven. I praksis vil det innebære å ta begrepet inn der de to andre i dag er nevnt, blant annet i formålsbestemmelsen (§ 1) og i aktsomhetsplikten (§ 4), slik at klima og naturmiljø fanges opp av de samme pliktene og mekanismene.

I tillegg bør det tas inn en definisjon av «klima og naturmiljø» i § 3 som dekker de typene påvirkning som omfattes av aktsomhetsdirektivets bestemmelser om miljøfor-

[11] Se punkt 5.6.1 og 6.
[12] Se punkt 5.8.
[13] Se punkt 5.6.2.
[14] Se punkt 5.6.1 og 6.

ringelse og klimagassutslipp (anneksets del I seksjon 1 punkt 15), og brudd på miljøkonvensjonene i anneksets del II. Etter NIMs syn vil en definisjon som omfatter det globale klimasystemet og det ytre naturmiljøet, herunder luft, vann, jord, naturmangfold, økosystemer og naturressurser, fange opp disse. En ikke-uttømmende liste over noen relevante internasjonale klima- og miljøavtaler kan eventuelt inkluderes, på samme måte som menneskerettighetstraktatene og ILO-traktatene er nevnt allerede. Ytterligere presiseringer kan overlates til forarbeidene. Hvordan dette nærmere bør utformes lovteknisk, har ikke NIM noe spesifikt syn på.

Anbefaling 4: Terskler for selskapsstørrelse og omsetning

Myndighetene bør beholde åpenhetslovens gjeldende terskler for selskapsstørrelse og omsetning. Gjennomføringen av aktsomhetsdirektivet bør ikke gjøre at lovens personelle virkeområde innsnevres.

Åpenhetsloven omfatter et langt bredere utvalg av selskaper enn aktsomhetsdirektivet, og forskjellen er blitt vesentlig større etter at omnibus-endringene hevet terskelen i direktivet. Å legge direktivets terskler til grunn ved gjennomføringen ville derfor innebære en betydelig innsnevring av åpenhetslovens personelle virkeområde sammenlignet med dagens rett, og svekke vernet av menneskerettigheter, klima og naturmiljø.[15]

Aktsomhetsdirektivet krever ikke en slik innsnevring. Direktivets regel om fullharmonisering omfatter ikke fastsettelsen av lovens personelle virkeområde, og Norge står derfor fritt til å la pliktene gjelde for flere selskaper enn direktivet krever.[16] Et bredt personelt virkeområde innebærer dessuten ikke at alle selskaper må gjøre like omfattende vurderinger; hvor langt den enkelte virksomhets plikter rekker, vil fortsatt variere ut fra risikobildet i ulike bransjer og regioner, i tråd med prinsippet om prioritering av påvirkninger basert på alvorlighet og sannsynlighet.[17] NIM mener åpenhetslovens tilnærming bør videreføres også i denne sammenhengen.

I mars 2026 ba Stortinget regjeringen om å «fremme forslag om å heve dagens grenser for rapporteringsplikten etter åpenhetsloven» under behandlingen av et representantforslag om å gjennomføre forenklingstiltak for næringslivet.[18] Forslaget om åpenhetsloven ble fremmet i finanskomiteen etter at flere av komiteens medlemmer hadde hatt dialog med Revisorforeningen, som pekte på et «stort forenklingspotensial» i å heve tersklene.[19] Revisorforeningen har senere foreslått å heve tersklene til samme nivå som for store foretak etter regnskapsloven, noe som etter foreningens eget anslag vil

[15] Se punkt 5.4.
[16] Se punkt 5.8.
[17] Se punkt 5.3.1.
[18] Stortingets vedtak 498 (3. mars 2026), jf. Innst. 123 S (2025–2026).
[19] Innst. 123 S (2025–2026), punkt 3.12.

redusere antallet foretak som omfattes av loven til om lag 1 800.[20] Barne- og familiedepartementet har opplyst at det vil følge opp Stortingets anmodningsvedtak i forbindelse med det pågående arbeidet med evalueringen av åpenhetsloven og gjennomføringen av aktsomhetsdirektivet.[21]

NIM vil påpeke at Stortingets vedtak gjelder redegjørelsesplikten (§ 5), ikke plikten til å gjennomføre aktsomhetsvurderinger (§ 4) eller plikten til å besvare informasjonskrav (§§ 6 og 7). Fordi de samme tersklene i dag utløser alle disse pliktene, vil en generell heving av tersklene også fjerne selskaper fra selve aktsomhetsplikten. Det går lenger enn det Stortinget har bedt om. Etter NIMs syn kan rapporteringsbyrden for mindre selskaper reduseres mer effektivt gjennom bedre samordning med annet regelverk (se anbefaling 7) og ved ikke å videreføre direktivets unødvendig komplekse tilnærming ved gjennomføringen i norsk rett (se anbefaling 2 og 3).

Begrepene «leverandørkjede» og «aktivitetskjede» i henholdsvis åpenhetsloven og aktsomhetsdirektivet er først og fremst rettet mot oppstrømsaktiviteter – altså leddene fram til ferdig produkt. Definisjonen i aktsomhetsdirektivet utvider dette til også å omfatte nedstrøms distribusjon, transport og lagring av produkter. Nedstrømsaktiviteter knyttet til *bruk* av produkter fanges derimot bare opp under visse omstendigheter.[22]

Anbefaling 5: Omfanget av nedstrømsaktiviteter

Myndighetene bør avklare hvilke nedstrømsaktiviteter som omfattes av aktsomhetsplikten. Avklaringen bør slå fast at plikten alltid omfatter negative konsekvenser som følger av nedstrøms distribusjon, transport og lagring av selskapenes produkter, og i tillegg negative konsekvenser av nedstrøms bruk av produktene der selskapene har forårsaket eller bidratt til dem.

Etter både åpenhetsloven og direktivet kan selskaper ha en aktsomhetsplikt for negative konsekvenser som følger av nedstrøms bruk av produkter der selskapet har forårsaket eller bidratt til konsekvensene, det vil si der det er en tilstrekkelig årsakssammenheng med selskapenes egen virksomhet. Dette kan for eksempel oppstå der den tiltenkte bruken av selve produktet har betydelige negative konsekvenser.

Etter NIMs syn dekker åpenhetsloven allerede i stor grad det samme som direktivet når det gjelder nedstrøms bruk av produkter, ettersom begge knytter plikten til konsekvenser som selskapet har forårsaket eller

[20] Revisorforeningen, *Revisorforeningen foreslår betydelige forenklinger i åpenhetsloven* (23. april 2026). Hentet 26.10.26 fra https://www.revisorforeningen.no/fag/nyheter/revisorforeningen-foreslar-betydelige-forenklinger-i-apenhetsloven/.

[21] Meld. St. 4 (2026–2027), kapittel 3 (Barne- og familiedepartementet).

[22] Se punkt 5.5.

bidratt til. Dette er likevel ikke tydelig avklart, verken i lovteksten eller i forarbeidene, noe som skaper usikkerhet for selskapene om hvor langt plikten rekker.

For nedstrøms distribusjon, transport og lagring stiller direktivet derimot et mer omfattende krav: disse aktivitetene skal alltid omfattes av aktsomhetsvurderingene, uavhengig av om selskapet har forårsaket eller bidratt til konsekvensene. Her vil gjennomføringen av direktivet kunne kreve at åpenhetslovens virkeområde utvides, og ikke bare presiseres.

Anbefaling 6: Interessentdialog

Myndighetene bør lovfeste i åpenhetsloven en eksplisitt plikt for selskapene til å gjennomføre interessentdialog som del av aktsomhetsvurderingene.

Åpenhetsloven pålegger selskapene å utføre aktsomhetsvurderinger, men fastslår ikke uttrykkelig at dette innebærer en plikt til interessentdialog. En slik plikt følger likevel implisitt av lovens henvisning til OECDs retningslinjer, som forutsetter dialog med berørte interessenter som en del av aktsomhetsvurderingene. Plikten er dermed rettslig forankret, men bare indirekte, og rekker ikke lenger enn det som er nødvendig for å gjennomføre vurderingene. At plikten ikke fremgår av selve lovteksten, gjør den mindre synlig – både for selskapene og for de dialogen er ment å ivareta.[23]

Aktsomhetsdirektivet har derimot en egen bestemmelse om interessentdialog (artikkel 13), som angir både hva plikten innebærer og på hvilke stadier i aktsomhetsprosessen dialogen skal finne sted. En tilsvarende lovfesting i åpenhetsloven vil gi klarere rammer for både selskapene og berørte interessenter, og bringe loven i samsvar med direktivet.

Omnibus-endringene har snevret inn direktivets bestemmelse, ved å begrense hvem som regnes som berørte interessenter og fjernet kravet om dialog på enkelte stadier. Ved gjennomføringen av direktivet bør myndighetene forankre plikten til å gjøre aktsomhetsvurderinger i den bredere standarden som følger av OECDs retningslinjer, som åpenhetsloven allerede viser til, slik at gjennomføringen ikke svekker dagens vern.

Både OECDs retningslinjer og CSDDD åpner for at interessentdialogen kan gjennomføres på andre måter, for eksempel gjennom representative organisasjoner og eksperter, der det ikke med rimelighet er mulig å konsultere alle berørte. Dette er særlig viktig ved globale og diffuse påvirkninger som klimaendringer, der kretsen av berørte enkeltpersoner og lokalsamfunn er svært stor. Bekymringer knyttet til den praktiske muligheten for å føre interessentdialog om slike påvirkninger bør derfor ikke være til hinder for gjennomføringen.

[23] Se punkt 5.3 og 5.8. Se også NIM-R-2025-001, *Forholdet mellom konsultasjoner og interessentdialog*.

Anbefaling 7: Harmonisering av overlappende krav

Myndighetene bør benytte det nasjonale handlingsrommet til å harmonisere regelverket, skape klarhet og unngå unødvendig dobbeltrapportering, særlig mellom åpenhetsloven, regnskapsloven og miljøinformasjonsloven. Samordningen bør rette seg mot de overlappende rapporterings- og informasjonspliktene, og ikke svekke aktsomhetsplikten.

Åpenhetsloven er ikke alene om å regulere selskapers plikt til å kartlegge, håndtere og kommunisere om negative påvirkninger av egen virksomhet og verdikjede. Både regnskapsloven, som gjennomfører EUs direktiv om bærekraftsrapportering (CSRD), og miljøinformasjonsloven dekker dels de samme forholdene, slik at ett og samme forhold kan utløse parallelle krav etter flere lover samtidig. Overlappet gjelder først og fremst åpenhetslovens redegjørelses- og informasjonsplikt – selve aktsomhetsprosessen er uten motstykke i de øvrige lovene. I dag finnes ingen bestemmelse som fastslår at den som oppfyller kravene etter én lov, dermed har oppfylt kravene etter en annen, og selskaper som omfattes av flere av lovene må derfor redegjøre for overlappende innhold i ulike formater, med ulike frister og til dels ulike tilsynsmyndigheter.[24]

EU-regelverket løser dette ved at CSDDD uttrykkelig fritar selskaper som allerede rapporterer etter CSRD, fra overlappende rapporteringskrav. Norsk rett mangler en tilsvarende samordning. Evalueringen av åpenhetsloven viser samtidig at mye av selskapenes ressursbruk har gått til overlappende rapporterings- og informasjonskrav snarere enn til det reelle aktsomhetsarbeidet.[25]

Ved gjennomføringen av direktivet bør myndighetene derfor benytte handlingsrommet til å samordne pliktene, for eksempel gjennom en bestemmelse om at rapportering etter én lov oppfyller tilsvarende krav etter en annen. Det vil frigjøre ressurser til reelt aktsomhetsarbeid og gi et regelverk som er enklere å etterleve og som står seg over tid. Dette er også i tråd med Stortingets vedtak fra mars 2026, der regjeringen ble bedt om å sørge for at selskaper bare skal rapportere samme opplysning til offentlige myndigheter én gang.[26]

Anbefaling 8: Tilstrekkelige ressurser til å føre tilsyn

Myndighetene bør sikre at Forbrukertilsynet har tilstrekkelige ressurser til å føre tilsyn med og gi veiledning om selskapenes aktsomhetsvurderinger av klima- og miljøpåvirkning etter gjennomføringen av direktivet.

[24] Se punkt 4.6 og 5.8.
[25] Se punkt 5.8.
[26] Stortingets vedtak 497 (3. mars 2026), jf. Innst. 123 S (2025–2026).

Forbrukertilsynet både veileder om og fører tilsyn med åpenhetsloven. Gjennomføringen av aktsomhetsdirektivet vil utvide denne oppgaven til også å omfatte selskapenes aktsomhetsvurderinger av klima- og miljøpåvirkning – et nytt fagområde som krever økt kapasitet. Aktsomhetsdirektivet forutsetter dessuten uttrykkelig at tilsynsmyndigheten har tilstrekkelige ressurser til å føre tilsyn med pliktene som gjennomfører direktivet (artikkel 24 og 25).[27]

Forbrukertilsynet har hittil i hovedsak fokusert på å håndheve manglende svar på informasjonskrav og manglende offentliggjøring av redegjørelser. De har imidlertid nylig varslet økt oppmerksomhet om innholdet i redegjørelsene og kvaliteten på de underliggende aktsomhetsvurderingene, nå som selskapene har hatt tid til å innrette praksisen sin i samsvar med kravene i åpenhetsloven.

Evalueringen av åpenhetsloven viser samtidig at virksomhetene allerede etterlyser tydeligere veiledning fra Forbrukertilsynet, blant annet om forholdsmessighet, prioritering av risiko og hvor langt ned i leverandørkjeden de må gå.[28] Når klima og miljø tas inn i loven, vil behovet for slik veiledning øke. Skal Forbrukertilsynet kunne ivareta både tilsyns- og veiledningsrollen på det utvidede området, må tilsynet ha ressurser som står i forhold til oppgaven.

[27] Ibid.

[28] Se punkt 5.8.

4. CSDDD og åpenhetsloven sammenlignet med bærekraftsrammeverk og andre regelverk

4.1 Innledning

De siste tre tiårene har selskaper møtt økende forventninger om å håndtere eventuelle negative påvirkninger som deres virksomhet og verdikjeder har for mennesker og miljø. Grovt sett har det oppstått to parallelle spor: én fokusert på bærekraftsrapportering, og én på aktsomhetsvurderinger for menneskerettigheter og miljø. Begge sporene startet som frivillige retningslinjer og rammeverk, men har over tid utviklet seg til bindende rettslige forpliktelser, senest i EUs bærekraftsdirektiv (CSRD) og EUs aktsomhetsdirektiv (CSDDD). I tillegg er selskaper underlagt miljøregelverk, samt flere sektorspesifikke og produktbaserte regelverk, som i varierende grad overlapper med disse rammeverkene.

For mange selskaper vil denne utviklingen mot bindende rettslige forpliktelser i form av aktsomhetslover innebære betydelige endringer i eksisterende prosesser og praksis. Dette gjelder særlig klima- og miljøpåvirkninger, som tidligere har blitt håndtert primært gjennom bærekraftsrapportering snarere enn handlingsorienterte aktsomhetsvurderinger. Dagens praksis på dette punktet varierer betydelig mellom selskaper og bransjer – også blant dem som allerede følger frivillige rammeverk for aktsomhetsvurderinger.

Dette kapittelet gjør derfor rede for hvordan de to sporene har utviklet seg, hvordan de skiller seg fra og delvis overlapper med hverandre, og hva overgangen til obligatoriske aktsomhetsvurderinger for menneskerettigheter og miljø innebærer i praksis. Kapittelet ser på CSDDD og åpenhetsloven i en større sammenheng og danner grunnla-

get for den rettslige analysen i de påfølgende kapitlene.

4.2 Bærekraftsrapportering

Ideen om at selskaper bør ta hensyn til sosiale og miljømessige konsekvenser av sin virksomhet, oppsto på midten av 1900-tallet med ideer om bedriftens samfunnsansvar (CSR) og sosialt ansvarlige investeringer (SRI).[29] På 1960- og 1970-tallet økte bekymringene rundt konsekvensene av industrielle aktiviteter og utvidelsen av multinasjonale selskaper. Som svar på dette begynte statene å innføre miljøvernlovgivning, som blant annet påla selskaper å gjennomføre konsekvensutredninger av miljøpåvirkninger (EIA) for å vurdere og redusere negative effekter av foreslåtte prosjekter. Konsekvensutredninger av samfunnsmessige påvirkninger (SIA) kom snart etter som frivillige initiativer, med fokus på negative effekter for lokalsamfunn, levebrød, helse og kultur.[30] Internasjonale organisasjoner begynte også å utstede veiledende prinsipper til selskaper, inkludert OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv (1976) og ILO-erklæringen om flernasjonale selskaper (1977),[31] som til sammen omfatter temaer som menneskerettigheter, arbeidsstandarder, miljøvern og korrupsjon. At prinsippene er veiledende, betyr at de er av frivillig karakter og ikke juridisk bindende for selskapene.

Utviklingen av CSR og SRI økte videre på 1980-tallet med kampanjer mot selskaper som opererte i apartheidregimet i Sør-Afrika og i kontroversielle bransjer som tobakk, våpen og pengespill. Etter Brundtland-rapporten i 1987,[32] begynte CSR å tilpasse seg det fremvoksende begrepet bærekraftig utvikling, som understreket sammenhengen mellom miljøvern, sosial rettferdighet og økonomisk vekst. I 2004 publiserte FN en rapport i samarbeid med flere finansinstitusjoner som fremhevet at miljømessige, sosiale og styringsmessige faktorer (ESG) er direkte knyttet til finansiell risiko og derfor bør integreres i selskapers forretningsstrategi og investeringsanalyse.[33] FNs prinsipper for ansvarlige investeringer (PRI) kom kort tid etter og krevde integrering av ESG-hensyn i investeringsbeslutninger.[34] ESG- og bærekraftsrammeverk ble raskt

[29] De sentrale teoretiske grunnlagene for CSR og SRI omfatter blant annet Bowens «Social Responsibilities of the Businessman» (1953), Dowling og Pfeffers «Legitimacy Theory» (1975) og Freemans «Stakeholder Theory» (1984).

[30] En standardisert metodologi for gjennomføring av konsekvensutredninger ble utviklet i de påfølgende tiårene, slik det fremgår av prinsippene publisert av International Association for Impact Assessment (IAIA).

[31] Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), *OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct / OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv («OECDs retningslinjer»)* (først vedtatt 1976, oppdatert 2023); International Labour Organisation (ILO), *ILO Declaration on Multinational Enterprises and Social Policy* (vedtatt 1977, oppdatert 2017).

[32] World Commission on Environment and Development (ledet av Gro Harlem Brundtland), *Our Common Future* (Oxford: Oxford University Press, 1987).

[33] United Nations Global Compact (UNGC) og International Finance Corporation (IFC), *Who Cares Wins: Connecting Financial Markets to a Changing World* (2004).

[34] United Nations Global Compact (UNGC) og UN Environment Programme Finance Initiative (UNEP FI), *Principles for Responsible Investment* (april 2006).

omfavnet av selskaper og investorer, og utviklet seg over tid for å tilpasse seg internasjonale initiativer, som FNs Global Compact-prinsipper i 2000 og FNs bærekraftsmål i 2015.[35]

Med utgangspunkt i prosjektbaserte konsekvensutredninger begynte selskaper å integrere miljøhensyn i sin daglige drift. Ledelsessystemer ble utviklet som interne verktøy for å hjelpe selskaper med å identifisere påvirkninger, sette mål, overvåke etterlevelse og i noen tilfeller motta sertifisering fra uavhengige revisorer. Disse inkluderer ISO 14001-standarden for miljøledelse (1996) og EUs miljøstyrings- og miljørevisjonsordning (EMAS, 1995). Frivillige rapporteringsstandarder ble også utviklet for å hjelpe selskaper med å samle relevant data og utarbeide årlige bærekraftsrapporter, for å fremme åpenhet og ansvarlighet. Dette inkluderer Global Reporting Initiative-standardene (GRI, 1997), Greenhouse Gas Protocol (2001), samt investorfokuserte standarder (SASB, TCFD, TNFD) som i stor grad ble konsolidert av International Sustainability Standards Board (ISSB) i 2021.[36] ISSBs egne standarder, kjent som IFRS Sustainability Disclosure Standards (IFRS S1 og S2, 2023), utgjør nå det globale grunnlaget for selskapsrapportering om klimarelatert risiko og generelle bærekraftsmessige forhold. I tillegg har selskaper implementert leverandørkrav og overvåking av verdikjeder for å fremme ESG- og bærekraftsstandarder på tvers av bransjer.

Parallelt har det vokst frem rammeverk for selskapers fastsettelse av vitenskapsbaserte bærekraftsmål. «Science-Based Targets Initiative» (SBTi, 2015) hjelper selskaper med å sette klimamål i tråd med Parisavtalens 1,5-gradersmål, mens «Science-Based Targets for Nature» (SBTN, 2023) utvider dette til å omfatte naturrelaterte mål knyttet til blant annet biologisk mangfold, ferskvann og arealbruk.

I 2014 innførte EU for første gang obligatorisk bærekraftsrapportering gjennom Non-Financial Reporting Directive (NFRD).[37] Selv om dette var banebrytende, viste det seg at rapporteringen under NFRD ikke var omfattende eller konsistent nok til å gi investorene den informasjonen som var nødvendig for å realisere målene i European Green Deal og for å støtte gjennomføringen av EU Taxonomy Regulation fra 2020. Dermed vedtok EU et nytt direktiv om bærekraftsrapportering (Corporate Sustainability

[35] United Nations Global Compact (UNGC), *The Ten Principles of the UN Global Compact* (2000); United Nations General Assembly, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* (21.10.15) UN Doc A/RES/70/1.

[36] ISSB bygger videre på standardene utstedt av blant annet Sustainability Accounting Standards Board (SASB, 2011), Task Force on Climate-related Financial Disclosures (TCFD, 2017) og Task Force on Nature-related Financial Disclosures (TNFD, 2023). International Finance Corporation (IFC), en del av World Bank Group, har også utgitt *Performance Standards on Environmental and Social Sustainability.*

[37] Europaparlaments- og rådsdirektiv 2014/95/EU av 22. oktober 2014 som endrer direktiv 2013/34/EU med hensyn til visse store foretaks og konserners offentliggjøring av ikke-finansielle opplysninger og opplysninger om mangfold (Regnskapsdirektivet), OJ L 330, 15.11.2014, s. 1.

Reporting Directive – CSRD) i 2022,[38] med trinnvis innføring fra 2024, som betydelig utvidet omfanget av obligatoriske rapporteringskrav for selskaper, med strengere krav til rapportering og revisjon. CSRD introduserte også konseptet dobbelt vesentlighet, der selskaper må rapportere både om hvordan bærekraftsforhold påvirker selskapets verdi (finansiell vesentlighet) og hvordan selskapets aktiviteter påvirker miljøet og mennesker (påvirkningsvesentlighet). I 2023 introduserte EU de tilhørende *European Sustainability Reporting Standards* (ESRS) for å gi mer detaljert veiledning om CSRD-kravene.[39] I 2024 ble CSRD gjennomført i norsk rett gjennom endringer i regnskapsloven, og ESRS ble fastsatt i forskrift om standarder for bærekraftsrapportering. Både CSRD og ESRS ble endret i 2026 som en del av de såkalte omnibus-endringene, som tok sikte på å redusere de administrative byrdene for selskaper.

4.3 Aktsomhetsvurderinger for menneskerettigheter og miljø (HREDD)

Mens ESG- og bærekraftsrammeverk fikk økt betydning, skjedde det en parallell utvikling på menneskerettighetsfeltet. I flere tiår hadde det internasjonale rettssystemet etablert et omfattende sett med forpliktelser for statene, som har det rettslige ansvaret for å oppfylle menneskerettighetene. Det ble imidlertid klart at den faktiske ivaretakelsen av menneskerettighetene i økende grad også var avhengig av selskapenes atferd og praksis. Fokuset på forholdet mellom næringsliv og menneskerettigheter økte på 1990- og 2000-tallet etter flere oppsiktsvekkende saker om for eksempel dårlige arbeidsstandarder i klesindustrien, forurensning i oljeindustrien, sensur i teknologibransjen og uttømming av naturressurser i mat- og drikkevareindustrien.

I 2005 ga FN professor John Ruggie i oppdrag å utvikle et rammeverk for å lukke dette ansvarsgapet, noe som kulminerte med FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP), som Menneskerettighetsrådet sluttet seg til i 2011.[40] Rammeverket hviler på tre pilarer: (1) statens bindende plikt til å beskytte mot krenkelser av menneskerettighetene, herunder slike som involverer næringslivet; (2) selskapenes ansvar for å respektere menneskerettighetene, forankret i sosiale forventninger; og (3) tilgang til gjenoppretting, der staten har en bindende plikt til å sikre effektive rettsmidler, mens selskapene forventes å tilby klageordninger. Selv om tidligere rammeverk nevnte menneskerettigheter, var UNGP de første til å angi at selskaper har ansvar for å gjennomføre aktsomhetsvurderinger for menneskerettigheter (Human Rights Due Diligence – HRDD).

[38] Europaparlaments- og rådsdirektiv (EU) 2022/2464 av 14. desember 2022 om endring av direktiv 2013/34/EU, 2004/109/EF og 2006/43/EF og forordning (EU) nr. 537/2014 med hensyn til bærekraftsrapportering for foretak (Bærekraftsdirektivet), OJ L 322, 16.12.2022, s. 15.

[39] Delegert kommisjonsforordning (EU) 2023/2772 av 31. juli 2023 om utfylling av europaparlaments- og rådsdirektiv 2013/34/EU med hensyn til standarder for bærekraftsrapportering (Europeiske standarder for bærekraftsrapportering), OJ L, 2023/2772, 22.12.2023.

[40] United Nations Human Rights Council (UNHRC), *Guiding Principles on Business and Human Rights / FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter («UNGP»)* (2011), UN Doc A/HRC/17/31.

HRDD er definert som en kontinuerlig prosess for å identifisere, forhindre og redusere negative konsekvenser for menneskerettigheter i hele virksomheten, verdikjeden og forretningsforbindelser. Konsekvensvurderinger av menneskerettigheter (Human Rights Impact Assessment – «HRIA») ble også etablert som verktøy selskaper kan bruke på prosjektnivå, tilpasset fra tidligere EIA- og SIA-metoder.[41]

OECDs retningslinjer ble oppdatert kort tid etter for å tilpasses UNGP og gi mer detaljert veiledning for selskaper om hvordan aktsomhetsvurderinger for menneskerettigheter kan implementeres. De oppdaterte OECD-retningslinjene (2023) beskriver en sekstrinnsprosess der selskaper må:

1. Forankre ansvarlighet i selskapets retningslinjer og styringssystemer
2. Kartlegge og vurdere faktisk og potensiell negativ påvirkning knyttet til selskapets virksomhet, produkter eller tjenester
3. Stanse, forebygge eller begrense negativ påvirkning
4. Overvåke gjennomføring og resultater
5. Kommunisere hvordan påvirkningen er håndtert
6. Sørge for, eller samarbeide om, gjenoppretting der det er hensiktsmessig.[42]

UNGP nevner ikke eksplisitt miljøet, men gjelder alle faktiske og potensielle negative konsekvenser for menneskerettigheter. Dette omfatter nødvendigvis miljøskader som påvirker for eksempel retten til liv, privatliv og helse. OECDs retningslinjer utvider derimot den samme sekstrinnsprosessen til flere tematiske områder, med egne anbefalinger om aktsomhetsvurderinger for blant annet menneskerettigheter og miljø (Human Rights and Environmental Due Diligence – HREDD).

UNGP og OECDs retningslinjer banet vei for bindende nasjonale aktsomhetslover, inkludert i Frankrike (2017), Tyskland (2021) og Norge (2021),[43] samt lovene om moderne slaveri i Storbritannia (2015) og Australia (2018). Med utgangspunkt i disse initiativene vedtok EU aktsomhetsdirektivet (Corporate Sustainability Due Diligence Directive – CSDDD) i 2024,[44] som ble etterfulgt av de

[41] Se for eksempel: UN Global Compact, *Guide to Human Rights Impact Assessment and Management* (2010). Hentet 27.08.26 fra https://unglobalcompact.org/library/25; NomoGaia, *Human Rights Impact Assessment Toolkit* (2016). Hentet 27.08.26 fra https://nomogaia.org/tools/; Danish Institute for Human Rights (DIHR), *Human Rights Impact Assessment: Guidance and Toolbox* (2020). Hentet 27.08.26 fra https://www.humanrights.dk/business/tools/human-rights-impact-assessment-guidance-toolbox.

[42] *OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv* (2023) s. 17; *OECDs veiledning for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv* (2018) s. 20–35.

[43] Loi n° 2017-399 du 27 mars 2017 relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre, JORF 0064/0010 (Frankrike); Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz (LkSG), BGBl I 2021/43 (Tyskland); Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (Åpenhetsloven), LOV-2021-06-18-99 (Norge).

[44] Europaparlaments- og rådsdirektiv (EU) 2024/1760 av 13. juni 2024 om tilbørlig aktsomhet for bærekraft i foretak og om endring av direktiv (EU) 2019/1937 og forordning (EU) 2023/2859 (CSDDD/Aktsomhetsdirektivet), OJ L, 2024/1760, 05.07.24.

såkalte omnibus-endringene i 2026.[45] Direktivet har gjennomføringsfrist i 2028 og trer i kraft i 2029. CSDDD pålegger selskap å identifisere, forebygge, og stanse negative påvirkninger på menneskerettigheter og miljøet på tvers av virksomheten og aktivitetskjeden, og å gjenopprette skade som har oppstått. CSDDD stiller krav om rapportering om aktsomhetsarbeidet, men de detaljerte rapporteringsstandardene følger av CSRD og ESRS.

I praksis gjør disse regelverkene det som opprinnelig var ikke-bindende forventninger til selskaper under UNGP og OECDs retningslinjer, til bindende rettslige forpliktelser. Slik lovgivning er samtidig en gjennomføring av statenes egen forpliktelse til å beskytte mot krenkelser av menneskerettighetene, som nettopp omfatter å regulere private aktører.

Selv om disse regelverkene har samme grunnleggende tilnærming til aktsomhetsvurderinger, varierer de i omfang når det kommer til hvilke konsekvenser og internasjonale forpliktelser selskaper må vurdere. Den franske aktsomhetsloven, den tyske aktsomhetsloven og CSDDD krever egne vurderinger av både menneskerettighets- og miljøkonsekvenser, mens i den norske åpenhetsloven er miljøskader kun relevante dersom de påvirker menneskerettighetene. Den franske aktsomhetsloven og den norske åpenhetsloven refererer til brede kategorier av internasjonale menneskerettighetsforpliktelser, mens den tyske aktsomhetsloven og CSDDD inkluderer en uttømmende liste over relevante artikler i spesifikke menneskerettighets- og miljøtraktater. Til slutt indikerer forarbeidene til de franske og tyske aktsomhetslovene og CSDDD at de alle henter inspirasjon fra OECD-retningslinjene i ulik grad, men det er bare den norske åpenhetsloven som inkluderer en eksplisitt forpliktelse i lovteksten til å utføre aktsomhetsvurderinger i tråd med OECD-retningslinjene.

En åpenbar forskjell for den norske konteksten er at vår lovgivningstradisjon skiller seg fra typisk EU-lovgivning. Mens norsk lovgivning ofte er basert på kortere lovtekst der mange vurderinger må gjøres på bakgrunn av forarbeider og andre rettskilder inklusive domstolsavgjørelser, er EU-lovgivning ofte langt mer detaljert – noe som også er tilfellet for CSDDD.

Denne tematiske fragmenteringen i aktsomhetslover reflekterer også den historiske utviklingen av menneskerettigheter, miljørett og klimarett som tre separate regimer, forankret i ulike prinsipper og forpliktelser.[46]

[45] Europaparlaments- og rådsdirektiv (EU) 2026/470 av 26. februar 2026 om endring av direktiv 2013/34/EU, direktiv (EU) 2022/2464 og direktiv (EU) 2024/1760 med hensyn til enkelte krav til bærekraftsrapportering og aktsomhetsvurderinger for foretak (Forenklingsdirektivet/Omnibusdirektivet), OJ L, 2026/470, 26.02.26.

[46] David Boyd og Stephanie Keene, *Policy brief no. 3: Essential elements of effective and equitable human rights and environmental due diligence legislation* (Special Rapporteur on Human Rights and the Environment, 2022); Stephen Turner, «Business, human rights and the environment – using macro legal analysis to develop a legal framework that coherently addresses the root causes of corporate human rights violations and environmental degradation», *Sustainability* 13, nr. 19 (2021) s. 10875; Olga Martin-Ortega m.fl., «Towards a business, human rights and the environment framework», *Sustainability* 14, nr. 11 (2022) s. 6596.

Disse rettsområdene blir imidlertid stadig mer sammenvevd, noe som gjenspeiles i nyere FN-resolusjoner,[47] kommentarer fra traktatorganer[48] og avgjørelser fra internasjonale og nasjonale domstoler.[49] Selv om denne utviklingen først og fremst gjelder statlige forpliktelser, kan den også vær relevant for selskapers aktsomhetsvurderinger ved å avklare hvordan underliggende miljø- og menneskerettslige forpliktelser gjelder i en klimakontekst (se kapittel 7). Hensynet til normativ samstemthet mellom disse rettsområdene antyder også at selskaper kan måtte integrere miljø- og klimahensyn i aktsomhetsvurderinger, selv når lovgivningen ikke uttrykkelig krever det.

4.4 Sammenligning av rammeverkene

De foregående avsnittene har gitt en oversikt over fremveksten og hovedtrekkene ved bærekraftsrapportering og HREDD. For å illustrere de viktigste likhetene og forskjellene mellom disse tradisjonene, gir tabell 1 nedenfor en systematisk sammenligning av fire rammeverk for bærekraftsrapportering (GRI, ISSB, SBTi/SBTN og CSRD), sammenlignet med fire rammeverk for aktsomhetsvurderinger (UNGP, OECDs retningslinjer, åpenhetsloven og CSDDD).

Rammeverkene vurderes på tvers av tretten elementer som handler om deres virkeområde, prosessene og tiltakene de omfatter, og hvordan de håndheves. Samspillet mellom disse elementene innenfor et gitt rammeverk vil i stor grad avgjøre arten og omfanget av kravene som stilles til selskaper når det gjelder klima og miljø.

Tabellen bruker tre symboler: der ✓ betyr at det stilles krav om elementet, ~ at det stilles delvis krav, og ✗ at det ikke stilles krav. Avsnittene nedenfor forklarer nyansene som ligger bak symbolene i tabellen.

4.4.1 Virkeområde

Rammeverkene varierer betydelig med hensyn til hvilke menneskerettigheter og miljøpåvirkninger som er dekket. GRI, FNs veiledende prinsipper, OECDs retningslinjer og åpenhetsloven tar utgangspunkt i alle internasjonalt anerkjente menneskerettigheter, mens CSDDD opererer med en uttømmende liste over gjeldende konvensjoner og

[47] UNHRC, Resolution 48/13: *The human right to a clean, healthy and sustainable environment* (08.10.21) UN Doc A/HRC/RES/48/13; UNGA, Resolution 76/300: *The human right to a clean, healthy and sustainable environment* (28.07.22) UN Doc A/RES/76/300.

[48] FNs menneskerettighetskomité, General Comment No. 36 (2018) UN Doc CCPR/C/GC/36, avsn. 62–64; FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK-komiteen), General Comment No. 24 (2017) UN Doc E/C.12/GC/24, avsn. 8–14; FNs barnekomité, General Comment No. 26 (2019) UN Doc CRC/C/GC/26, avsn. 1–17; FNs menneskerettighetskomité, *Daniel Billy m.fl. v. Australia* (21.07.22) UN Doc CCPR/C/135/D/3624/2019; FNs barnekomité, *Sacchi v. Tyskland* (22.09.21) UN Doc CRC/C/88/D/107/2019.

[49] Joana Setzer og Catherine Higham, *Global Trends in Climate Change Litigation: 2025 Snapshot* (Grantham Research Institute, LSE, 25.06.25); UNEP, *Global Climate Litigation Report: 2025 Status Review* (03.10.25); *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz m.fl. mot Sveits (storkammer), 09.04.24, klage nr. 53600/20.*; Den internasjonale domstol (ICJ), *Advisory Opinion on Obligations of States in respect of Climate Change,* 23.07.25; Den internasjonale havrettsdomstolen (ITLOS), Advisory Opinion No. 31 on Climate Change and International Law, 21.05.24.

Element	Rammeverk for bærekraftsrapportering				Rammeverk for aktsomhetsvurderinger			
	GRI	ISSB	SBTi/ SBTN	CSRD	UNGP	OECDs retnings-linjer	Åpen-hetsloven	CSDDD
Alle virkninger på menneskerettigheter	✓	✗	✗	✓	✓	✓	✓	~
Alle miljøpåvirkninger	✓	~	✓	✓	~	✓	~	~
Hele verdikjededekning	✓	✓	✓	✓	✓	✓	~	~
Finansiell vesentlighet	✗	✓	✗	✓	✗	✗	✗	✗
Påvirknings-vesentlighet	✓	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Retningslinjer og styringssystemer	~	~	~	✓	✓	✓	✓	✓
Identifikasjon og vurdering av risikoer	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Overvåking og rapportering	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Egnede tiltak for å håndtere påvirkninger	~	~	~	~	✓	✓	✓	✓
Gjenoppretting	~	✗	✗	~	✓	✓	✓	✓
Interessentdialog	✓	✗	✓	✓	✓	✓	~	✓
Rett til å be om informasjon	✗	✗	✗	✗	~	~	✓	~
Håndhevings-mekanismer	✗	✗	✗	✓	✗	~	✓	✓
Varslingsmekanisme og klageordning	~	✗	✗	~	✓	✓	~	✓

Tabell 1: Sammenligning av rammeverk for bærekraftsrapportering og aktsomhetsvurderinger

bestemmelser. Etter CSRD er rapporteringen om menneskerettigheter strukturert rundt berørte grupper og omfatter bredere sosiale temaer som arbeidsforhold, produktsikkerhet, markedsføringspraksis og databeskyttelse, ikke bare brudd på konkrete bestemmelser i internasjonale konvensjoner som i CSDDD. ISSB har ingen dedikert standard for menneskerettigheter, og temaet inngår heller ikke i SBTi/SBTN-rammeverk.

For miljøpåvirkninger dekker GRI, SBTi/SBTN, CSRD og OECDs retningslinjer temaet bredt, mens FNs veiledende prinsipper og åpenhetsloven kun dekker miljøpåvirkninger i den grad de berører menneskerettigheter. CSDDD opererer også her med en uttømmende liste over menneskerettigheter som kan bli påvirket av klima- og miljøskader, samt en uttømmende liste over andre forbud og forpliktelser i miljøkonvensjoner. CSRD og ESRS-standardene dekker fem hovedtemaer under miljø – klima, forurensning, vann og marine ressurser, biologisk mangfold og sirkulær økonomi – basert på en materialitetsvurdering som ikke er begrenset til bestemte internasjonale konvensjoner som i CSDDD. Selv om CSDDD-plikten til å vedta og gjennomføre en klimaomstillingsplan ble fjernet gjennom omnibus-endringene, består plikten til å rapportere om slike planer i CSRD (ESRS E1) for selskaper som vurderer klimaendringer som vesentlig. ISSB har kun én fullt utviklet standard om klima, mens andre typer miljøskader ikke dekkes like detaljert.

Verdikjedeomfanget varierer også, slik at risikoer som er relevante under ett rammeverk kan falle utenfor omfanget av et annet. De fleste rammeverkene dekker hele verdikjeden, mens både åpenhetsloven og CSDDD avgrenser nedstrømsomfanget noe og er derfor markert som at det stilles delvis krav.

Alle aktsomhetsrammeverk, samt GRI og SBTi/SBTN, tar utgangspunkt i påvirkningsvesentlighet – altså hvordan selskapets aktiviteter påvirker mennesker og/eller miljø. ISSB opererer derimot med finansiell vesentlighet – altså hvordan bærekraftsforhold påvirker selskapets utvikling, stilling og resultat. CSRD skiller seg ut ved å kreve dobbel vesentlighet – altså krav knyttet til begge perspektiver.

4.4.2 Prosesser og tiltak

Et sentralt skille mellom rammeverk for bærekraftsrapportering og aktsomhetsvurderinger gjelder forholdet mellom rapportering og handling. Begge typene rammeverk krever åpenhet om de negative konsekvensene selskaper har på menneskerettigheter og/eller miljøet, samt om eventuelle tiltak de iverksetter for å håndtere slike konsekvenser. Rammeverk for aktsomhetsvurderinger går imidlertid lenger og krever at selskaper faktisk har retningslinjer og styringssystemer på plass, gjennomfører egnede tiltak for å forebygge, avbøte, stanse eller begrense negative konsekvenser, og sørger for gjenoppretting der de oppstår. Bærekraftsrammeverkene er derfor markert som at det stilles delvis krav for elementer der selskaper bare er pålagt å rapportere om eventuelle tiltak, ikke å iverksette dem. ISSB og SBTi/SBTN omhandler derimot ikke gjenoppretting i det hele tatt.

Det er også verdt å merke seg at selv om CSDDD inneholder krav til alle disse elementene, er flere aspekter ved kravene svakere enn OECD-retningslinjene. For eksempel ble hyppigheten av overvåking og rapportering under CSDDD redusert fra årlig til hvert femte år etter omnibus-endringene i 2026. I tillegg er det ikke noe krav om tilsyn fra toppledelsen eller styrer, eller at selskaper skal oppmuntre forretningspartnere som forårsaker negative konsekvenser til å iverksette gjenopprettingstiltak.

4.4.3 Innsyn og håndheving

Alle rammeverkene unntatt ISSB stiller krav om en eller annen form for interessentdialog, men kravene varierer i innhold og rekkevidde. OECDs retningslinjer skiller seg ut ved å kreve kontinuerlig interessentdialog gjennom alle seks trinn av aktsomhetsprosessen, mens FNs veiledende prinsipper og CSDDD kun krever dialog på bestemte tidspunkter – typisk ved identifikasjon av risikoer og utforming av tiltak. Omnibus-endringene har dessuten innsnevret definisjonen av berørte interessenter i CSDDD og fjernet kravet om interessentdialog ved enkelte trinn. Åpenhetsloven stiller ikke noe uttrykkelig krav om interessentdialog, men plikten følger indirekte av aktsomhetsvurderingen, som skal utføres i tråd med OECDs retningslinjer, og § 4 bokstav e krever også at selskaper i etterkant kommuniserer med berørte interessenter om hvordan negative konsekvenser er håndtert.

Ingen av rammeverkene for bærekraftsrapportering krever at selskaper besvarer forespørsler fra enkeltpersoner eller organisasjoner om informasjon utover det de allerede rapporterer om. FNs veiledende prinsipper og OECDs retningslinjer inneholder forventninger om at selskaper skal kommunisere relevant informasjon til berørte interessenter, men omhandler ikke spesifikt å svare på individuelle forespørsler. CSDDD gir berørte interessenter en begrenset rett til å be om relevant informasjon, forutsatt at selskapet allerede har konsultert dem i forbindelse med sine aktsomhetsvurderinger, og selskapet kan avslå slike forespørsler ved å gi en skriftlig begrunnelse. Åpenhetsloven skiller seg ut ved å etablere en lovfestet rett for enhver til å be om informasjon om hvordan selskaper håndterer faktiske og potensielle negative konsekvenser, med tre ukers svarfrist og håndhevingsmekanismer dersom selskapet ikke svarer.

Ingen av de frivillige rammeverkene – GRI, ISSB, SBTi/SBTN og FNs veiledende prinsipper – har institusjonelle håndhevingsmekanismer. Selskaper som ikke overholder kravene kan miste tilgang til frivillige sertifiseringer eller bli fjernet fra ranglister, men det finnes ingen tilsynsorgan med myndighet til å pålegge sanksjoner. OECDs retningslinjer skiller seg fra disse ved å ha et institusjonelt apparat gjennom nasjonale kontaktpunkter, som kan behandle klager, gjennomføre undersøkelser og avgi offentlige uttalelser om selskapers atferd. Kontaktpunktene mangler imidlertid tvangsmidler og kan verken pålegge sanksjoner eller tvinge frem etterlevelse, og OECDs retningslinjer er derfor markert som at det stilles delvis krav. Det er kun de bindende rammeverkene – CSRD, åpenhetsloven og CSDDD – som har reelle håndhevingsmekanismer

med myndighet til å pålegge sanksjoner ved manglende overholdelse.

Når det gjelder varslingsmekanismer og klageordninger, skiller rammeverkene seg tydelig fra hverandre. GRI og CSRD krever at selskaper gjør rede for hvilke ordninger de har, men pålegger dem ikke å opprette slike. ISSB og SBTi/SBTN omhandler ikke elementet i det hele tatt. FNs veiledende prinsipper og OECDs retningslinjer går lenger, og forventer at selskaper etablerer eller deltar i effektive klageordninger på virksomhetsnivå. Etter CSDDD må selskaper etablere en klageordning for berørte med legitime bekymringer, samt en offentlig tilgjengelig varslingskanal. Åpenhetsloven inneholder ingen tilsvarende uttrykkelig plikt til å opprette en klageordning. Redegjørelsesplikten etter § 5 omfatter likevel en beskrivelse av selskapets rutiner for å håndtere negative konsekvenser, som etter Forbrukertilsynets veiledning kan inkludere eventuelle varslingskanaler og klageordninger, særlig gitt at plikten må tolkes i lys av OECDs retningslinjer.

4.5 Overlappende krav etter aktsomhetslover og andre regelverk

Kapittelet har så langt sammenlignet rammeverk for bærekraftsrapportering og aktsomhetsvurderinger, både frivillige og bindende. Det er imidlertid ikke bare slike rammeverk som regulerer selskapers plikt til å kartlegge, håndtere og informere om negative virkninger på menneskerettigheter og miljø. De samme forholdene kan utløse parallelle krav etter både EU-regelverk og nasjonal lovgivning, avhengig av virksomhetens bransje og aktiviteter.

Plikten til å kartlegge og vurdere negative virkninger etter CSDDD og åpenhetsloven overlapper for eksempel med reglene om konsekvensutredning av enkeltprosjekter i EIA-direktivet og plan- og bygningsloven.[50] Plikten til å iverksette tiltak for å forebygge, avbøte, stanse eller begrense negative konsekvenser kan derimot overlappe med miljøregelverket. I EU omfatter dette blant annet miljøansvarsdirektivet, industriutslippsdirektivet, vanndirektivet og klimakvotedirektivet,[51] og i Norge blant annet naturmangfoldloven, forurensningsloven, vannressursloven og klimakvoteloven.[52] I tillegg finnes det på EU-nivå flere sektorspesifikke og produktbaserte regelverk, som for eksempel forordningene om konfliktmineraler, avskoging og tvangsarbeid.[53] Redegjørelses- og informasjonsplikten overlapper med CSRD i EU og regnskapsloven og miljøinformasjonsloven i Norge.

Forholdet mellom CSDDD og annet EU-regelverk er uttrykkelig regulert i CSDDD artikkel 1 nr. 3. Utgangspunktet er at direktivet gjelder ved siden av andre EU-rettsakter om blant annet menneskerettigheter, miljø og

[50] Se plan- og bygningslovens kapittel 14 med tilhørende forskrift.

[51] Miljøansvarsdirektivet, OJ L 143, 30.04.2004; Industriutslippsdirektivet, OJ L 334, 17.12.2010; Vanndirektivet, OJ L 327, 22.12.2000; Klimakvotedirektivet, OJ L 275, 25.10.2003.

[52] Se naturmangfoldloven § 6, forurensningsloven § 7 og vannressursloven § 5.

[53] Konfliktmineralforordningen, OJ L 130, 19.05.2017; Avskogingsforordningen (EUDR), OJ L 150, 09.06.2023; Tvangsarbeidsforordningen, OJ L, 2024/3015, 12.12.2024.

klima: det berører ikke forpliktelser etter slike rettsakter, som fortsatt gjelder. Dersom en bestemmelse i CSDDD er i konflikt med en bestemmelse i en annen EU-rettsakt som forfølger de samme målene og oppstiller mer omfattende eller mer spesifikke forpliktelser, går den andre rettsakten foran så langt motstriden rekker. I tillegg åpner tvangsarbeidsforordningen artikkel 1 nr. 3 for at selskaper kan bruke sine eksisterende aktsomhetsvurderinger etter CSDDD til å dokumentere håndteringen av risiko for tvangsarbeid i egen virksomhet og leverandørkjede.

Denne rapporten gir ikke en detaljert analyse av samspillet mellom det øvrige miljøregelverket nevnt ovenfor og aktsomhetslover som CSDDD og åpenhetsloven. I prinsippet kan de imidlertid forstås som komplementære, men selvstendige regelverk. Mens virkningene som kartlegges og tiltakene som iverksettes etter ett regelverk i stor grad kan brukes under et annet for å unngå dobbeltarbeid, kan omfanget og innholdet i forpliktelsene variere. For eksempel vil mange av de samme risikoene og tiltakene som er identifisert i en konsekvensutredning eller som kreves i en tillatelse eller konsesjon, være relevante i virksomhetsomfattende aktsomhetsvurderinger. At et prosjekt oppfyller vilkårene for tillatelse eller konsesjon, betyr imidlertid ikke i seg selv at aktsomhetsplikten etter CSDDD eller åpenhetsloven er oppfylt. I noen tilfeller kan aktsomhetslover kreve at et selskap gjennomfører mer omfattende vurderinger eller vedtar ytterligere tiltak.

Redegjørelses- og informasjonspliktene i CSDDD og åpenhetsloven reiser særlige spørsmål. Her er overlappen samordnet på EU-nivå, men ikke i norsk rett, noe som kan skape dobbeltarbeid for selskaper som er underlagt flere regelverk samtidig.

CSRD, som er omtalt ovenfor, utgjør det komplementære rapporteringsregelverket til CSDDD. Der CSDDD stiller krav til selskapenes faktiske atferd, retter CSRD seg mot rapportering og transparens. Direktivene er utformet slik at de til sammen skal dekke aktsomhetssyklusen, basert på de samme internasjonale rammeverkene og en risikobasert tilnærming. Forholdet mellom de to rapporteringspliktene er uttrykkelig regulert for å unngå dobbeltrapportering. Selv om CSRD har et bredere tematisk virkeområde, dekker rapporteringen etter CSRD artikkel 19a også den informasjonen som kreves etter CSDDD. Etter CSDDD artikkel 16 plikter et selskap derfor å publisere en egen redegjørelse om sitt aktsomhetsarbeid bare dersom det ikke allerede rapporterer etter CSRD.

I norsk rett er dette forholdet ikke tilsvarende samordnet. Regnskapsloven kapittel 2, som ble tilføyd i 2024 for å gjennomføre EUs CSRD i norsk rett, pålegger store foretak å innta bærekraftsrapportering i årsberetningen.[54] I likhet med åpenhetsloven § 5 krever regnskapsloven § 2-4 således at

[54] Finansdepartementet sendte i februar 2026 forslag til endringer i regnskapsloven på høring som følge av EUs Omnibus I-direktiv. Forslaget ble deretter fremmet for Stortinget 19. juni 2026 som Prop. 106 L (2025–2026), men er per 27. august 2026 ennå ikke vedtatt.

virksomheten redegjør for sine aktsomhetsvurderinger knyttet til bærekraftsforhold, avdekkede negative virkninger og iverksatte tiltak for å forhindre eller begrense disse. Med bærekraftsforhold menes etter § 1-11 miljømessige, sosiale og styringsmessige forhold, inkludert forhold som gjelder arbeidstakere og respekt for menneskerettigheter. Det finnes ingen bestemmelse i verken åpenhetsloven eller regnskapsloven som fastslår at selskaper som oppfyller rapporteringskravene etter den ene loven, dermed har oppfylt kravene etter den andre – selv om åpenhetsloven åpner for at redegjørelsen kan også inngå i årsberetningen. En virksomhet som er underlagt begge lovene, kan dermed stå overfor to parallelle krav om å redegjøre for overlappende innhold i ulike formater, med ulike frister og til dels ulike tilsynsmyndigheter. Dette står i kontrast til CSDDD artikkel 16, som eksplisitt unntar selskaper som allerede rapporterer etter CSRD, fra den tilsvarende rapporteringsplikten.

I norsk rett overlapper miljøinformasjonsloven på sin side med åpenhetslovens informasjonsplikt. Etter miljøinformasjonsloven § 16 har enhver rett til informasjon fra selskaper om forhold ved virksomheten, herunder dens innsatsfaktorer og produkter, som kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning på miljøet. Retten gjelder også påvirkning fra produksjon eller distribusjon av produkter utenfor Norges grenser, i den grad slik informasjon er tilgjengelig. I likhet med åpenhetsloven § 6 er dette en reaktiv innsynsrett der enhver kan fremsette et informasjonskrav, og virksomheten plikter å svare. Der miljøpåvirkning har menneskerettslige dimensjoner, kan det samme faktiske forhold utløse informasjonskrav etter begge lover, med noe ulike svarfrister og med ulike klagemyndigheter.

4.6 Overgangen til obligatorisk HREDD

De fleste større selskaper har over tid tatt i bruk ulike elementer fra frivillige rammeverk for bærekraftsrapportering og aktsomhetsvurderinger etter hvert som feltet har utviklet seg. I tillegg må selskaper overholde ulike miljøregelverk på nasjonalt og europeisk nivå som i varierende grad overlapper med disse rammeverkene. Dette har ført til et lappeteppe av standarder og praksiser som varierer mye og ikke alltid gir reelle forbedringer for menneskerettigheter eller miljø.[55] Det betyr også at selskaper kommer fra ulike metodologiske tilnærminger og modenhetsnivåer når de begynner å tilpasse sin nåværende praksis for å møte nye krav. Obligatoriske HREDD, slik som i EUs CSDDD, er et viktig steg mot større sammenheng, samordning og ansvarlighet. I praksis vil mange selskaper måtte gjøre betydelige endringer i styring, drift og verdikjeder for å etterleve slike lover.

[55] KPMG, *Survey of Sustainability Reporting 2024*. Hentet 28.08.26 fra https://kpmg.com/no/nb/innsikt/barekraft-esg/survey-of-sustainability-reporting-2024.html; PWC, *Global Sustainability Reporting Survey 2025*. Hentet 28.08.26 fra https://www.pwc.com/gx/en/issues/esg/global-sustainability-reporting-survey.html; Katrin Hummel og Christian Schlick, «The Relationship between Sustainability Performance and Sustainability Disclosure», *Journal of Accounting and Public Policy* 35 (2016) s. 455.

For det første må selskap gå bort fra et system basert først og fremst kun på åpenhet, og over til et system basert på ansvarlighet. Der ESG- og bærekraftsrammeverk primært fokuserer på måling og rapportering av konsekvenser, krever HREDD at selskaper tar konkrete grep for å forebygge og redusere disse konsekvensene, og for å gjenopprette eventuell skade. Selv selskaper som hevder å følge UNGP og OECDs retningslinjer, har ofte større fokus på policyer og rapportering enn på forebygging, reduksjon og gjenoppretting.[56] Nå som disse veiledende standardene blir juridisk bindende, vil ikke selskaper lenger kunne unnlate å forholde seg til de mer handlingsorienterte aspektene av aktsomhetsvurderinger.

For det andre må selskap endre måten de definerer og prioriterer risiko på. Flere ESG- og bærekraftsrammeverk var opprinnelig investorstyrt og fokuserer derfor på vesentlige finansielle risikoer, altså de som kan påvirke selskapets verdi eller omdømme.[57] HREDD har derimot sin opprinnelse i internasjonale rammeverk og krever at selskap prioriterer risiko for involvering i krenkelser ut fra konsekvensenes alvorlighetsgrad og sannsynlighet for skade, uavhengig av økonomiske følger. Med innføringen av CSDDD og CSRD må selskap gjennomføre omfattende vurderinger av begge typer risiko, som involverer datainnsamling, analyse og interessentdialog. Denne omstillingen har allerede begynt, men mange selskaper fokuserer fortsatt mest på den finansielle siden.[58]

For det tredje må selskap vurdere konsekvenser for menneskerettigheter med samme grundighet som miljøkonsekvenser og ta i bruk nye tilnærminger, metoder og verktøy spesielt utviklet for dette formålet. I mange selskap behandles menneskerettigheter fortsatt som ett enkelt tema innenfor den bredere «sosiale» ESG-pilaren, sammen med temaer som arbeidsmiljø, mangfold og inkludering, kundens velferd og forholdet til lokalsamfunnet.[59] Denne brede kategoriseringen kan skjule hele spekteret av konsekvenser et selskap kan ha på sivile, politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle og miljømessige rettigheter. Det kan også undervurdere behovet for spesialisert menneskerettslig ekspertise for å identifisere og vurdere kon-

[56] Michael Rogerson m.fl., «Accounting for Human Rights: Evidence of Due Diligence in the Largest EU-Listed Firms», *Accounting, Organizations and Society* 99 (2024) s. 102716; World Benchmarking Alliance, *The State of Play on Business and Human Rights: Trends and Insights from Five Iterations of the Corporate Human Rights Benchmark (2018–2023)* (november 2024), s. 11–12. Hentet 28.08.26 fra https://assets.worldbenchmarkingalliance.org/app/uploads/2024/11/CHRB-5X-Report-1.pdf.

[57] Sveinung Jørgensen m.fl., «Sustainability Reporting and Approaches to Materiality: Tensions and Potential Resolutions», *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal* 13 (2022) s. 341; Måns Dunfjäll, «Materiality in Transition: Challenges and Opportunities in Corporate Sustainability Reporting under the CSRD», *European Journal of Risk Regulation* (2025) s. 1–15.

[58] KPMG, *The Move to Mandatory Reporting: Survey of Sustainability Reporting 2024* (KPMG International, november 2024), s. 46. Hentet 28.08.26 fra https://kpmg.com/xx/en/our-insights/esg/the-move-to-mandatory-reporting.html.

[59] UN Human Rights Council (UNHRC), «Investors, Environmental, Social and Governance Approaches and Human Rights» (Report of the Working Group on Business and Human Rights), UN Doc A/HRC/56/55 (02.05.24).

sekvenser, analysere juridiske krav og utvikle effektive tiltak.

For det fjerde må selskap gjennomføre parallelle aktsomhetsvurderinger for både menneskerettigheter og miljø, og analysere hvordan disse konsekvensene henger sammen. I dag håndteres klima- og miljøpåvirkninger primært gjennom bærekraftsrapportering, og inngår vanligvis i aktsomhetsvurderinger bare når de har direkte, konkrete eller umiddelbare konsekvenser for menneskerettigheter, for eksempel ved lokal forurensning.[60] Denne tilnærmingen kan føre til at et selskaps bidrag til miljøskader som har diffuse, kumulative eller grenseoverskridende effekter på menneskerettigheter, som naturtap eller klimaendringer, blir oversett. Obligatorisk HREDD kan for eksempel kreve at et selskap vurderer hvordan sine indirekte «scope 3»-utslipp eller avskoging i verdikjeden bidrar til menneskerettighetsbrudd – selv om årsakskjeden er kompleks. Selskap må kombinere miljøanalyser, som utslippsregnskap, biologisk mangfoldundersøkelser og risikomodellering, med menneskerettighetsvurdering basert på alvorlighetsgrad og sannsynlighet for skade. Håndtering av disse konsekvensene krever at tekniske tiltak vurderes, som utslippsreduksjon eller restaurering av økosystemer, samt prosessuelle tiltak, som klageordninger og gjenoppretting.

Endelig skaper den raske veksten i ulike rammeverk de siste tiårene utfordringer for samvirkning mellom krav og regimer som gjelder menneskerettigheter og miljø, noe som gjør det vanskelig for selskap å harmonisere sin praksis på feltene. Utfordringene gjelder blant annet forskjeller i terminologi, tematisk omfang, vesentlighet, målemetoder, rapportering, unntaksbestemmelser og krav til bekreftelse/revisjon. Det pågår allerede arbeid med å tilpasse eksisterende systemer og rammeverk til CSRD/ESRS, men det gjenstår fortsatt mye.[61] Ideelt sett vil selskap utvikle integrerte tilnærminger som oppfyller de ulike frivillige og obligatoriske rammeverk de er underlagt.

[60] Lise Smit m.fl., *Study on Due Diligence Requirements Through the Supply Chain: Final Report* (Brussel: European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers, 2020), s. 16; Chiara Macchi, *Business, Human Rights and the Environment: The Evolving Agenda* (London: Routledge, 2022), s. 94.

[61] Se for eksempel: KPMG, *Designing a Sustainability Organization Ready for Reporting* (2024). Hentet 28.08.26 fra https://kpmg.com/kpmg-us/content/dam/kpmg/pdf/2024/designing-sustainability-organizations-ready-reporting.pdf; European Commission, *Understanding the synergies between ESRS and EMAS* (16.01.25). Hentet 28.08.26 fra https://green-forum.ec.europa.eu/publications/understanding-synergies-between-european-sustainability-reporting-standards-esrs-and-eco-management_en; German Institute for Standardisation (DIN), *Mapping CEN/ISO standards with the ESRS* (31.10.23). Hentet 28.08.26 fra https://www.din.de/en/din-and-our-partners/press/press-releases/sustainability-reporting-with-standards-978600; Global Reporting Initiative (GRI), «GRI and IFRS Foundation collaboration to deliver full interoperability that enables seamless sustainability reporting» (24.05.24). Hentet 28.08.26 fra https://www.globalreporting.org/news/news-center/gri-and-ifrs-foundation-collaboration-to-deliver-full-interoperability-that-enables-seamless-sustainability-reporting/.

5. Hovedtrekkene i CSDDD og åpenhetsloven

5.1 Innledning

I forrige kapittel sammenlignet vi CSDDD og åpenhetsloven med bærekraftsrammeverk og andre gjeldende regelverk på et overordnet nivå. Dette kapittelet tar for seg flere av de samme trekkene, men grundigere og bare for CSDDD og åpenhetsloven. Formålet er å belyse forskjellene som vil være sentrale for myndighetenes vurdering av hvordan direktivet kan gjennomføres i norsk rett, gjennom eventuelle endringer i åpenhetsloven. Analysen vil samtidig være relevant for selskaper som forbereder seg på direktivet både i Norge og ellers i EU/EØS, der tilsvarende spørsmål om forholdet mellom nasjonal rett og direktivet vil oppstå.

Vi ser blant annet på hvilke selskaper regelverkene gjelder for, hvor langt aktsomhetsplikten rekker i leverandørkjeden, hvilke typer påvirkninger de omfatter, hvilke krav de stiller til selve aktsomhetsvurderingene og hvordan de håndheves. Til slutt vurderer vi hvilke endringer gjennomføringen av direktivet kan kreve i norsk rett, basert på hvor regelverkene skiller seg fra hverandre på disse punktene.

Disse trekkene er ikke i seg selv spesifikke for klima og miljø, men de danner rammen som de konkrete klima- og miljøpliktene virker innenfor. Hvilke klima- og miljøpåvirkninger som faktisk omfattes av CSDDD, behandles nærmere i kapittel 6. Hvordan denne rammen slår ut for klimapåvirkninger i praksis, behandles i kapittel 7.

5.2 Tolkningsmetode

5.2.1 CSDDD

CSDDD må tolkes med utgangspunkt i EU- og EØS-rettens egen metode,[62] som vi bare helt kortfattet vil gjennomgå her. Utgangspunktet er at tilsvarende regelverk skal

[62] Her bygger vi særlig på fremstillingene i Koen Lenaerts og José A. Gutierrez-Fons, *Les méthodes d'interprétation de la Cour de justice de l'Union européenne* (Bruxelles: Larcier, 2020), kap. 1; Karl Reisenhuber, red., *European Legal Methodology*, 2. utg. (Antwerpen: Intersentia, 2021), kap. 10. Grunnleggende sett bygger denne tolkningsmetoden på folkerettslig metode, nedfelt i Wienkonvensjonen om traktatretten, 1155 UNTS 331 (23.05.1969, trådte i kraft 27.01.1980) art. 31–33.

tolkes likt i EU og EØS, det såkalte *homogenitetsprinsippet*.[63]

Tolkning av EU-regelverk kan overordnet sett sies å bygge på tre steg: (1) ordlydstolkning; (2) kontekstuell tolkning; og (3) formålsrettet tolkning.[64] I tillegg vil vi kort nevne betydningen av fortalen, rettspraksis og generelle prinsipper.

Ordlydstolkning er alltid utgangspunktet. EU-domstolen peker ofte på at begreper i EU-retten skal tolkes *autonomt* uten hensyn til hva de måtte bety eller hvordan de måtte forstås i nasjonal rett.[65] At man må vurdere flere språkformer betyr også at ordlyden nesten alltid vil åpne for flere tolkningsalternativer, som må løses med andre tolkningsprinsipper.[66] Språkversjonene som siteres oftest av EU-domstolen er engelsk og fransk.

Kontekstuell tolkning innebærer å vurdere konteksten ordlyden inngår i: for det første hvilken plass bestemmelsen har i det større rettssystemet (systemisk tolkning) og for det andre bestemmelsens tilblivelse (historisk tolkning).[67]

Formålsrettet (teleologisk) tolkning kan sies å være selve kjennetegnet på EU-domstolen og dens særegne metode.[68] I fravær av en klar ordlyd, eller en doktrine med forarbeider som i nordiske land, er det tolkning i tråd med *formålet* som er egnet til å sikre både gjennomføring av lovgivers intensjon og konsistens på tvers av alle språkvariantene.

Rettspraksis er ikke et tolkningsprinsipp som sådan, men likevel den klart viktigste *rettskilden* for rettsanvendere som lurer på hvordan EU-retten skal forstås. EU-domstolen har en særskilt rolle ved tolkningen av EU-retten,[69] og også under EØS-avtalen skal alle dommer den har avsagt før inngåelsen av avtalen legges til grunn.[70] Senere praksis skal tillegges «due account»,[71] og i praksis siteres EU-domstolen konsekvent for tolk-

[63] Se om dette, Torje Sunde m.fl., *EØS-lovgivningen* (Oslo: Universitetsforlaget, 2023), kap. 4.3.4.

[64] En slik «tredeling» er bekreftet i langstående rettspraksis: se *Commission v France*, sak 292/82, EU:C:1983:335, avsn. 12: «in interpreting a provision of Community law it is necessary to consider not only its wording but also the context in which it occurs and the objects of the rules of which it is part»; *YS and Others*, forente saker C-141/12 og C-372/12, EU:C:2014:2081, avsn. 41: «That interpretation (…) not only follows from the wording (…) but is also borne out by the objective and general scheme of that directive».

[65] *CILFIT v Ministero della Sanità, sak 283/81, EU:C:1982:335, avsn. 19; Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Nature du droit de séjour au titre de l'article 20 TFUE), C-624/20, EU:C:2022:639, avsn. 18–21.*

[66] *CILFIT* (over), avsn. 18.

[67] Se for et eksempel på bruk av forarbeider, *Illumina v Commission*, C-611/22 P, EU:C:2024:667, avsn. 135–150.

[68] Se Lenaerts og Gutierrez-Fons (over), *Les méthodes d'interprétation*, s. 54: «Aucune méthode d›interprétation ne caractérise plus l'analyse de la Cour que la méthode téléologique».

[69] TEU, artikkel 13(1), jf. TEU, artikkel 19, jf. TEUV, seksjon 5.

[70] EØS-avtalen, artikkel 6.

[71] ODA-avtalen, artikkel 3(2).

ningen av EØS-rett, i tråd med homogenitetsprinsippet.[72] EFTA-domstolen spiller en sentral rolle under EØS-avtalen, selv om dens avgjørelser ikke er formelt bindende.[73]

Fortalen er en viktig del av alle rettsakter, og fastsetter lovgivers *begrunnelse*.[74] Fortalen er derfor sentral for tolkningen av en rettsakt, som en *kilde* for alle tolkningsprinsippene som er nevnt ovenfor, og brukes gjennomgående av EU-domstolen. Fortalen har likevel ingen selvstendig rettskraft og kan ikke gi rettigheter, plikter eller grunnlag for en tolkning som ikke har støtte i rettsaktens ordlyd.[75]

For eksempel refererer CSDDD kort til OECD-retningslinjene i fortalepunkt 6 som internasjonalt anerkjente rammeverk som inneholder praktisk veiledning om aktsomhetsprosessen. OECD-retningslinjene kan derfor gi noe *praktisk veiledning* for selskaper om hvordan de skal gjennomføre sine forpliktelser etter CSDDD, men har ingen rettslig betydning i tolkningen av selve direktivet.

Grunnleggende rettigheter, særlig de som følger av EUs charter og EMK, er et relevant moment og en skranke for tolkningen av alle EU-rettsakter.[76] EMK tolkes på sin side av EMD i harmoni med andre folkerettslige forpliktelser som binder konvensjonsstatene, herunder de som følger av andre internasjonale traktater og sedvanerett.[77]

Generelle miljørettslige prinsipper er en del av både EU- og EØS-retten og kan være særlig viktige i tolkningen av sekundærrett innenfor miljøområdet. I EU-retten legger TEUV artikkel 191 til grunn visse *formål* som Unionens miljøpolitikk skal bygge på, at den

[72] Forente saker E-9/07 og E-10/07 *L'Oréal*, avsn. 20–38; E-2/06 *ESA v Norway*, avsn. 59. EFTA-domstolen siterer gjennomgående EU-domstolen uten at det gjøres noen prinsipiell vurdering av rettskildevekten, selv om praksisen er fra etter inngåelsen av EØS-avtalen, se bl.a. saken E-4/22 *Stendi og Norlandia*.

[73] EØS-avtalen, artikkel 108(2), jf. ODA-avtalen, part IV. Høyesterett uttalte i HR-2016-2554-P (Holship), avsn. 76–77 at nasjonale domstoler måtte ta selvstendig stilling til hvordan EØS-retten skal forstås, men samtidig at EFTA-domstolens forståelse måtte tillegges «stor vekt».

[74] Se TEUV, artikkel 296 annet ledd.

[75] Se bl.a. *Della Rocca*, C-290/12, EU:C:2013:235, avsn. 38.

[76] Se for menneskerettigheter og deres relevans i EØS-retten, NIM-V-2025-001, *Veileder for utredning av menneskerettslige problemstillinger* (2. utgave), punkt 2.1.3 og 4.3, https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2025/12/Veileder-NIM-V-2025-001.pdf. For EU-retten se for eksempel: sak C-308/06 *Intertanko m.fl.*, EU:C:2008:312, avsn. 52; sak C-240/09 *Lesoochranárske zoskupenie*, EU:C:2011:125, avsn. 50–51; forente saker C-335/11 og C-337/11 *HK Danmark*, EU:C:2013:222, avsn. 28–32; sak C-286/90 *Poulsen og Diva Navigation*, EU:C:1992:453, avsn. 9; sak C-366/10 *Air Transport Association of America m.fl.*, EU:C:2011:864, avsn. 101. For EØS-retten se for eksempel: sak E-15/10 *Posten Norge* [2012] EFTA Ct. Rep. 246, avsn. 85–86, med henvisninger til sak E-2/03 Ásgeirsson [2003] EFTA Ct. Rep. 185, avsn. 23 og sak E-4/11 *Clauder* [2011] EFTA Ct. Rep. 216, avsn. 49.

[77] Se også *Al-Adsani mot Storbritannia* (storkammer), 21.11.01, klage nr. 35763/97, avsnitt 55; *Demir og Baykara mot Tyrkia* (storkammer), 12.11.08, klage nr. 34503/97, avsnitt 65–86; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz m.fl. mot Sveits* (storkammer), 09.04.24, klage nr. 53600/20, avsnitt 546 og 442–443; *Greenpeace Nordic m.fl. mot Norge*, 28.01.26, klage nr. 34068/21, avsnitt 136–138 og 324.

skal bidra til et «high level of protection»,[78] og skal baseres på *føre-var-prinsippet*, *prinsippet om forebyggende tiltak (forebyggingsprinsippet)*, prinsippet om at *skade på miljøet fortrinnsvis rettes opp ved kilden (kildeprinsippet)* og prinsippet om at *forurenser betaler*. Disse er også forankret i artikkel 73 i EØS-avtalen.[79] Artikkel 191(3) TEUV krever også særlig at politikken skal baseres på vitenskapelig data og de faktiske miljømessige forholdene. Et krav om et høyt nivå av miljøbeskyttelse og prinsippet om *bærekraftig utvikling* finnes også i artikkel 11 TEUV, og EUs Charter artikkel 37.[80]

Direktivet nevner særskilt, i fortalepunkt 32, at det må tolkes på bakgrunn av disse miljømessige prinsippene, og en slik tolkning følger uansett av generell praksis fra både EU[81]- og EFTA-domstolen.[82] Særlig sammenhengen mellom *føre-var-prinsippet* og kravet om å basere politikken på *vitenskapelig data* er viktig. Der det mangler data, eller der det er usikkerhet også etter data er innsamlet, kan prinsippet kreve både at man *unnlater inngrep*,[83] eller aktivt *foretar tiltak*.[84] Prinsippet kan også påvirke *bevisbyrden*, slik at det er tilstrekkelig å påvise en *sannsynlighet* eller *risiko* for visse konsekvenser.[85] Dette vil være relevant også for tolkningen av selskapenes aktsomhetsplikter under direktivet.

5.2.2 Åpenhetsloven

Åpenhetsloven tolkes etter alminnelig norsk juridisk metode, som vi legger til grunn som kjent og ikke gjennomgår her. Vi peker bare på noen trekk som har særlig betydning for tolkningen av nettopp denne loven, og som skiller den fra tolkningen av CSDDD.

Mange av de samme tolkningsmomentene som i EU-retten går igjen i norsk metode. Utgangspunktet er også her ordlyden, tolket etter en naturlig språklig forståelse, og ordlyden ses i sammenheng med bestemmelsens kontekst og lovens formål. Den viktigste forskjellen fra EU-retten ligger i forarbeidenes stilling. I norsk rett fastlegges lovens formål ofte nettopp gjennom forarbeidene, mens formålet i EU-retten i større grad utledes av rettsaktens tekst og fortale. Forarbeidene er dermed det mest karakteristiske trekket ved norsk metode. For en kortfattet og vidt formulert lov som åpenhetslo-

[78] Se også artikkel 3(3) TEU for det.

[79] Artikkel 73 nevner ikke *føre-var-prinsippet* eksplisitt, men det nevnes i fortalepunkt 9 og er brukt og innfortolket av EFTA-domstolen, se E-18/24, *The Norwegian State v Greenpeace Nordic, Nature and Youth Norway*, avsn. 50.

[80] Charteret kan være en kilde til *generelle prinsipper* også under EØS-retten, og må derfor brukes som tolkningsmoment også der, se Joined Cases E-1/24 and E-7/24, *TC and AA*, avsn. 52 og 55.

[81] Se bla. *Porr Bau*, C-238/21, EU:C:2022:885, avsn. 34; *One Voice and Ligue pour la protection des oiseaux*, C-900/19, EU:C:2021:211, avsn. 65.

[82] Se E-18/24, *The Norwegian State v Greenpeace Nordic, Nature and Youth Norway*, avsn. 50, 66 og 90.

[83] Se *WWF Österreich and Others*, C-601/22, EU:C:2024:595, avsn. 64; *ASCEL*, C-436/22, EU:C:2024:656, avsn. 72.

[84] *Pan Europe v Commission*, T-536/22, EU:T:2024:98, avsn. 71; *Bayer CropScience and Bayer v Commission*, C-499/18 P, EU:C:2021:367, avsn. 80.

[85] Se om dette, Agustín García Ureta, «The European Court of Justice's Approach to Scientific and Factual Matters in the Habitats Directive – Between Uncertainty and Precaution» i Mariolina Eliantonio, Emma Lees og Tiina Paloniitty, red., *EU Environmental Principles and Scientific Uncertainty Before National Courts – The Case of the Habitats Directive* (Oxford: Hart Publishing, 2023), s. 31 flg., særlig s. 35–36.

ven må det nærmere innholdet i stor grad klarlegges ved hjelp av forarbeidene, særlig Prop. 150 L (2020–2021).

Rettspraksis er heller ikke bindende i seg selv i norsk rett, men den kan tillegges betydelig vekt avhengig av omstendighetene. Avgjørelser fra Høyesterett legges generelt til grunn for senere, lignende saker, mens praksis i lavere rettsinstanser gir tolkningsbidrag. Et prejudikat kan fravikes, men det skjer sjelden og bør ikke skje uten særlig begrunnelse. Internasjonal rettspraksis har som utgangspunkt ikke formell presedensvirkning, men praksis fra EMD står i en særstilling som følge av menneskerettsloven.

Et særtrekk ved åpenhetsloven er at den viser uttrykkelig til eksterne standarder. Etter § 4 skal aktsomhetsvurderinger utføres «i tråd med OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper», og forarbeidene viser videre til OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for det nærmere innholdet i pliktene. OECDs retningslinjer og veileder har dermed en sterkere stilling ved tolkningen av åpenhetsloven, der de er tatt inn i selve lovteksten, enn ved tolkningen av CSDDD, der de bare nevnes kort i fortalepunkt 6 uten selvstendig rettskraft. Det er relativt uvanlig at ellers uforpliktende retningslinjer på denne måten gis rettslig betydning som en sentral kilde ved tolkningen av lovteksten. Fordelen med denne tilnærmingen er at lovteksten kan angi de overordnede kravene klart og konsist, mens OECD-retningslinjene sammen med forarbeidene kan brukes til å avklare eventuelle uklarheter om det detaljerte innholdet i forpliktelsene.

Som ellers i norsk rett skal åpenhetsloven så langt som mulig tolkes i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser. Dette omfatter blant annet Norges forpliktelser etter internasjonal miljørett og menneskerettighetene, både traktatfestede og sedvanerettslige, og særlig de som følger av EMK. På dette punktet er det langt på vei samsvar mellom norsk metode og EU-retten, som på tilsvarende måte tolkes i lys av grunnleggende rettigheter og generelle miljøprinsipper.

5.3 Formål og overordnede plikter

5.3.1 CSDDD

CSDDD etablerer for første gang rettslig bindende regler i EU og EØS-området som pålegger selskaper å gjøre aktsomhetsvurderinger og eventuelt iverksette tiltak for å ivareta klima, miljø og menneskerettigheter. Direktivet trådte i kraft i EU 25. juli 2024 og skal gjennomføres trinnvis fra 2028, mens innlemmelse i EØS-avtalen fortsatt er til vurdering (se punkt 5.8.2).

Direktivet er vedtatt på grunnlag av artikkel 50 og 114 i Traktaten om den europeiske unions virkemåte (TEUV). Artikkel 50(1) og 50(2)(g) i TEUV gir EU lovgivningsmyndighet for å sikre den frie etableringsretten, blant annet ved å sikre lik beskyttelse av grupper og interesser i Unionen. Artikkel 114 gir EU lovgivningsmyndighet for å sikre tilnærming av nasjonale regler som gjelder etableringen og funksjonen av det indre markedet. Kommisjonen pekte i forarbeidene særlig på vedtakelsen og arbeidet med nasjonale akt-

somhets- og åpenhetsregler og den store risikoen det medførte for fragmentering og ujevne konkurransevilkår.[86]

Artikkel 191 TEUV legger opp klare miljøformål for Unionen, og til at disse skal integreres i lovgivning. Som fortalen peker på er dette også ett av direktivets formål – å legge opp til at selskaper bidrar til bærekraftig utvikling og omstilling.[87]

Totalt sett har derfor CSDDD et delt formål, *primært* å sikre harmonisering og et mer effektivt indre marked og *sekundært* å bidra til å nå Unionens menneskerettighets- og klima- og miljømål. CSDDD bygger på en grunntanke om at dette er komplementære mål, der formålene i fortalen oppsummeres som å:

> better exploiting the potential of the single market to contribute to the transition to a sustainable economy and contributing to sustainable development through the prevention and mitigation of actual or potential human rights and environmental adverse impacts in companies' chains of activities.[88]

Dette formålet er forsøkt innfridd ved å pålegge selskaper en plikt til å foreta aktsomhetsvurderinger av miljøpåvirkning og menneskerettigheter. Den overordnede plikten finnes i direktivets Artikkel 5, som pålegger *statene* en plikt til å «ensure that companies conduct risk-based human rights and environmental due diligence as laid down in Articles 7 to 16 ('due diligence') […]». Dette innebærer åtte steg som er listet opp i artikkel 5 (1) bokstav (a) til (h):

(a) Integrering av aktsomhetsvurderinger i selskapets *policies* og risikohåndteringssystemer, etter artikkel 7;

(b) Identifisering og vurdering av faktisk og potensiell negativ påvirkning, og prioritering som nødvendig, etter artikkel 8 og 9;

(c) Forebygging og stansing av potensiell negativ påvirkning i tråd med artikkel 10 og 11;

(d) Tilbud om gjenoppretting (remediation) i tråd med artikkel 12;

(e) Meningsfull interessentdialog i tråd med artikkel 13;

(f) Varslingsmekanisme og klageordning i tråd med artikkel 14;

(g) Overvåkning av vurderingenes effektivitet i tråd med artikkel 15;

(h) Offentlig kommunikasjon om selskapets aktsomhetsvurderinger i tråd med artikkel 16.

Disse samsvarer i stor grad med sekstrinnsprosessen for aktsomhetsvurderinger i OECD-retningslinjene beskrevet ovenfor i

[86] Europakommisjonen, *Proposal for a Directive on Corporate Sustainability Due Diligence*, COM(2022) 71 final, 2022/0051(COD), punkt 2.

[87] CSDDD, fortalepunkt 2, 4 og 16.

[88] CSDDD, fortalepunkt 99.

punkt 4.3, med tillegg av to egne punkter – ett om interessentdialog og ett om varslingsmekanisme og klageordning.

Etter artikkel 7 må aktsomhetsvurderinger integreres i alle relevante retningslinjer og risikoforvaltningssystemer, blant annet ved at selskapet vedtar en egen aktsomhetspolicy. Denne skal oppdateres uten ugrunnet opphold ved vesentlige endringer, og for øvrig gjennomgås og om nødvendig oppdateres minst annethvert år. Selskapets plikter baserer seg på det direktivet kaller «adverse impacts» (negative påvirkninger), som tar sikte på både en «adverse environmental impact» og «adverse human rights impact».[89] Dette vil bli forklart nærmere senere, der det ses på hvilke konkrete påvirkninger på rettigheter og miljø som omfattes.

Etter artikkel 8 må selskapene identifisere og vurdere faktiske og potensielle negative påvirkninger som oppstår i egen virksomhet eller i datterselskapenes virksomhet, og – der de er knyttet til aktivitetskjeden – i forretningspartneres virksomhet. Dette skjer i to trinn: først en innledende kartlegging basert på rimelig tilgjengelig informasjon, for å identifisere de generelle områdene der negative påvirkninger er mest sannsynlige og mest alvorlige; og deretter en grundig vurdering av høyrisikoområdene som ble identifisert i kartleggingen. Selskapene må deretter treffe egnede tiltak for å håndtere påvirkninger som er, eller burde ha vært, identifisert etter artikkel 8. Dette omfatter tiltak for å forebygge eller avbøte potensielle påvirkninger etter artikkel 10 og stanse eller begrense faktiske påvirkninger etter artikkel 11.

Etter artikkel 9 kan selskapene, om nødvendig, prioritere hvilke negative påvirkninger de vil håndtere først dersom det ikke er mulig å håndtere alle samtidig. Prioriteringen skal baseres på alvorlighetsgraden og sannsynligheten for de negative påvirkningene. Når de mest alvorlige og mest sannsynlige negative påvirkningene er håndtert innen rimelig tid i samsvar med artikkel 10 eller 11, skal selskapet ta for seg mindre alvorlige og mindre sannsynlige negative påvirkninger. Dette er i tråd med ordlyden i artikkel 5, som fastslår at aktsomhetsplikten er risikobasert – det vil si at selskaper bør rette innsatsen mot de mest betydelige risikoene først.[90] Etter fortalepunkt 44 skal alvorlighetsgraden vurderes ut fra omfanget og rekkevidden av den negative påvirkningen, herunder antall berørte personer, i hvilken grad miljøet påvirkes, om påvirkningen er irreversibel, samt eventuelle begrensninger for gjenoppretting innen rimelig tid. Selskapets innflytelse på forretningspartnere, grad av involvering i den negative påvirkningen, nærhet til datterselskapet eller forretningspartneren og potensielle erstatningsansvar anses ikke som relevante faktorer ved prioriteringen.

[89] CSDDD, artikkel 3(1)(d).

[90] OECD, *Translating a risk-based due diligence approach into law: Background note on Regulatory Developments concerning Due Diligence for Responsible Business Conduct* (Paris: OECD, 2022), s. 4. Hentet 28.08.26 fra https://mneguidelines.oecd.org/translating-a-risk-based-due-diligence-approach-into-law.pdf.

Etter artikkel 12 må selskaper som har forårsaket eller medvirket til en faktisk negativ påvirkning, sørge for gjenoppretting (remediation). Der påvirkningen utelukkende er forårsaket av en forretningspartner, er gjenoppretting fra selskapets side frivillig, men selskapet kan bruke sin innflytelse overfor partneren til å få gjenoppretting på plass.

Rekkevidden av gjenopprettingsplikten etter CSDDD er ikke helt klar. Artikkel 5(1)(d) og artikkel 12 er formulert bredt, slik at selskaper må sørge for gjenoppretting av faktiske negative påvirkninger de har forårsaket eller medvirket til. Det følger av artikkel 11(3)(h) og artikkel 14(3) at dette omfatter påvirkninger som «har blitt, eller burde ha blitt, identifisert» av selskapet i forbindelse med aktsomhetsvurderingen, samt påvirkninger som selskapet har blitt gjort oppmerksom på gjennom en velbegrunnet klage. Det fremgår imidlertid ikke uttrykkelig av direktivet at gjenoppretting er begrenset til slike tilfeller. I tillegg angir fortalepunkt 58 at tilsynsmyndighetene kan pålegge gjenoppretting etter CSDDD, uavhengig av om den negative påvirkningen medfører erstatningsansvar etter nasjonal lovgivning. Samlet sett tyder disse bestemmelsene på at direktivet kan pålegge en selvstendig gjenopprettingsplikt som ikke er begrenset til negative påvirkninger som et selskap identifiserer gjennom aktsomhetsprosessen, eller til de som det allerede finnes et sivilrettslig ansvarsgrunnlag for. Siden CSDDD imidlertid ikke uttrykkelig avklarer dette spørsmålet, er andre tolkninger mulige.

Etter artikkel 13 må selskaper treffe egnede tiltak for å gjennomføre interessentdialog på bestemte stadier i aktsomhetsprosessen: ved innhenting av informasjon om påvirkninger (artikkel 8 og 9), ved utvikling av planer for forebygging og stansing (artikkel 10 og 11), og ved gjenoppretting (artikkel 12). Interessenter defineres i artikkel 3(n) som:

- ansatte i selskapet, dets datterselskaper og forretningspartnere, samt deres fagforeninger, og
- enkeltpersoner eller lokalsamfunn, samt deres legitime representanter, hvis rettigheter eller interesser blir eller kan bli direkte berørt av produktene, tjenestene og virksomheten til selskapet, dets datterselskaper og forretningspartnere.

Interessentdialogen må være «meningsfull» og «effektiv». Ifølge artikkel 13 og fortalepunkt 65 innebærer dette blant annet å gi interessenter relevant og utfyllende informasjon, gjennomføre reelle og åpne konsultasjoner, identifisere og fjerne hindringer for deltakelse og sikre at deltakerne ikke utsettes for gjengjeldelse - blant annet ved å ivareta konfidensialitet og anonymitet. I tillegg må dialogen ta særlig hensyn til sårbare interessenter, for eksempel de som er vernet under FNs erklæring om urfolks rettigheter og FNs erklæring om menneskerettighetsforkjempere. Konsulterte interessenter kan også be om ytterligere opplysninger, som selskapet enten må gi eller skriftlig begrunne et avslag på.

Der det ikke med rimelighet er mulig å gjennomføre meningsfull og effektiv interessentdialog i det omfanget direktivet krever, kan selskapet oppfylle sine forpliktelser ved

å konsultere eksperter som kan gi troverdig innsikt i faktiske eller potensielle negative påvirkninger. Selskaper kan dessuten oppfylle pliktene etter artikkel 13 gjennom bransje- eller flerpartsinitiativer, forutsatt at konsultasjonsprosedyrene oppfyller kravene i bestemmelsen. Bruk av slike initiativer er likevel ikke tilstrekkelig til å oppfylle plikten til å konsultere selskapets egne ansatte og deres representanter.

Etter artikkel 14 må selskaper etablere både en varslingsmekanisme og en klageordning. Klageordningen gir berørte personer og organisasjoner – blant annet enkeltpersoner som rammes eller kan rammes, fagforeninger og relevante sivilsamfunnsorganisasjoner – adgang til å fremme klager om faktiske eller potensielle negative påvirkninger. Ordningen skal være rettferdig, offentlig tilgjengelig, forutsigbar og transparent. Der en klage er velbegrunnet, skal påvirkningen det vises til i klagen anses som identifisert etter artikkel 8, slik at selskapet må iverksette tiltak etter artikkel 10, 11 og 12. I tillegg må selskaper etablere en mekanisme der personer og organisasjoner kan sende inn varsler om påvirkninger, anonymt eller fortrolig. Innsending av klage eller varsel er ikke et vilkår for, og utelukker ikke, tilgang til øvrige mekanismer etter artikkel 26 og 29.

Etter artikkel 15 må selskaper gjennomføre periodiske vurderinger av hvor effektive aktsomhetsvurderingene er – for egen virksomhet, datterselskaper og forretningspartnere i aktivitetskjeden. Vurderingene skal skje minst hvert femte år, og ellers uten ugrunnet opphold ved vesentlige endringer eller når det er grunn til å tro at tiltakene ikke lenger er tilstrekkelige eller at nye risikoer har oppstått. Retningslinjene for aktsomhetsvurderinger, de identifiserte påvirkningene og tiltakene skal oppdateres i tråd med resultatet.

Etter artikkel 16 må selskaper rapportere om forhold som omfattes av direktivet, ved å publisere en årlig redegjørelse på nettsidene sine, senest tolv måneder etter slutten av regnskapsåret. Plikten gjelder ikke for selskaper som allerede er omfattet av kravene i bærekraftsdirektivet (CSRD). Nærmere innhold og kriterier for rapporteringen finnes i rapporteringsstandardene (ESRS).

5.3.2 Åpenhetsloven

Åpenhetsloven (lov om selskapers åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold) trådte i kraft 1. juli 2022, og handler om selskapers menneskerettighetsansvar i egen virksomhet, overfor forretningspartnere og i leverandørkjeden. Formålet med loven er å

> fremme selskapers respekt for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold i forbindelse med produksjon av varer og levering av tjenester, og sikre allmennheten tilgang til informasjon om hvordan selskaper håndterer negative konsekvenser for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold.[91]

[91] Åpenhetsloven § 1.

For å realisere formålet pålegger åpenhetsloven selskapene tre overordnede plikter.

For det første pålegger åpenhetsloven § 4 selskaper en plikt til å *utføre* aktsomhetsvurderinger i tråd med OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv.

Etter åpenhetsloven § 4 utgjør aktsomhetsvurderingene en løpende prosess bestående av følgende seks trinn, tilpasset virksomhetens størrelse, art, kontekst og alvorlighetsgraden og sannsynligheten av de negative konsekvensene:

a) forankre ansvarlighet i virksomhetens retningslinjer og styringssystemer

b) kartlegge og vurdere faktiske og potensielle negative konsekvenser for menneskerettigheter og arbeidstakerrettigheter som virksomheten enten har forårsaket eller bidratt til, eller som er direkte knyttet til virksomhetens forretningsvirksomhet, produkter eller tjenester gjennom leverandørkjeder eller forretningspartnere

c) iverksette egnede tiltak for å stanse, forebygge eller begrense negative konsekvenser, basert på selskapets prioriteringer og risikovurderinger

d) følge opp og overvåke gjennomføringen og effekten av tiltakene

e) kommunisere med berørte interessenter og rettighetshavere om hvordan negative konsekvenser håndteres

f) sørge for eller samarbeide om gjenoppretting og erstatning der dette er påkrevd[92]

For det andre må virksomhetene etter åpenhetsloven § 5 offentliggjøre en *redegjørelse* for aktsomhetsvurderingene innen 30. juni hvert år, og ellers ved vesentlige endringer i virksomhetens risikovurderinger. Redegjørelsen skal minst inneholde en beskrivelse av virksomhetens rutiner for risikohåndtering, avdekkede negative konsekvenser og vesentlig risiko, iverksatte eller planlagte tiltak, samt forventede resultater av disse.

For det tredje gir åpenhetsloven § 6 enhver rett til å be selskaper om *informasjon* om hvordan virksomheten håndterer faktiske og potensielle negative konsekvenser for grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold etter § 4. Retten omfatter både generell informasjon om virksomhetens aktsomhetsarbeid og mer spesifikk informasjon knyttet til enkeltprodukter eller tjenester. Virksomheten må svare skriftlig, dekkende og forståelig, og innen rimelig tid (som hovedregel senest innen tre

[92] Bestemmelsen sier ikke uttrykkelig at gjenopprettingsplikten kun gjelder negative konsekvenser identifisert gjennom kartleggingen og vurderingen som kreves i henhold til § 4(b). Forarbeidene forklarer imidlertid at § 4(f) skal tolkes i lys av OECD-veiledningen og derfor bare oppstår «når virksomheten kartlegger at den har forårsaket eller bidratt til faktisk skade», se Prop. 150 L (2020–2021), s. 110; *OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv* (2023), kommentar til kapittel IV, avsn. 51; *OECDs veiledning for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv* (2018), seksjon II, avsn. 6.1.

uker). Det gjelder likevel unntak for informasjon som er gradert etter sikkerhetsloven eller beskyttet etter åndsverkloven.

Selv om loven omtales som en «åpenhetslov», er både formålet og hovedpliktene bredere enn navnet antyder. Kjernen i loven er en plikt til å utføre aktsomhetsvurderinger for å fremme respekt for menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold, mens åpenhet – i form av redegjørelsesplikten og retten til informasjon – er ett av flere elementer. Navnet fanger dermed bare opp en del av det loven regulerer.

5.4 Personelt virkeområde

5.4.1 CSDDD

Personelt virkeområde for CSDDD er definert i direktivets artikkel 2, og gjelder etter artikkel 2(1) enkelt forklart tre grupper av selskap etablert i medlemsstater:

(a) Selskaper som hadde mer enn 5000 ansatte og mer enn EUR 1,5 milliarder i omsetning det foregående året.

(b) Selskaper som ikke når målet i (a) selv, men er morselskap i en gruppe som totalt sett nådde målene i (a) det foregående året

(c) Selskaper, eller gruppen som selskapet er morselskap for, som har inngått franchising- eller lisensavtaler i EØS mot godtgjørelse, såfremt: det skaper en felles identitet, felles forretningskonsept og av ensartede forretningsmodeller; godtgjørelsen utgjør mer enn EUR 75 millioner det foregående året; og selskapet eller gruppen hadde en omsetning på mer enn EUR 275 millioner det foregående året.

Etter artikkel 2(2) gjelder CSDDD også selskaper etablert i tredjeland, inndelt i tre tilsvarende grupper som ovenfor, men bare hvis vilkårene er oppfylt *innad i Unionen*.

Der et morselskap selv omfattes av direktivet, åpner artikkel 6 for at morselskapet kan utføre aktsomhetskravene i artikkel 7 til 16 på vegne av datterselskaper som også omfattes av direktivet. Dette er betinget av at datterselskapet og morselskapet utveksler nødvendig informasjon og samarbeider om oppfyllelsen av pliktene, at datterselskapet følger en tilpasset versjon av morselskapets aktsomhetspolicy, og at datterselskapet i sine egne styringssystemer klart beskriver hvilke plikter morselskapet oppfyller på dets vegne. Datterselskapet må i tillegg selv treffe egnede tiltak etter artikkel 10 og 11, og selv oppfylle pliktene etter artikkel 12 og 13, der dette er nødvendig. Ordningen gir dermed konsern en viss fleksibilitet til å samle deler av gjennomføringen av aktsomhetsvurderingene på morselskapsnivå, samtidig som datterselskapet beholder ansvaret for, og til dels selv må oppfylle, sentrale deler av pliktene.

Etter at disse nye tersklene ble vedtatt i februar 2026 som et resultat av omnibus-endringene, ble det totale antallet selskaper i EU som omfattes av CSDDD redu-

sert fra om lag 7000 til 2900, og antallet konsern fra om lag 4300 til 1400.[93] Det anslåtte antallet norske selskaper som vil være omfattet av CSDDD har også blitt betydelig redusert fra over 100 til 10–20. Til sammenligning omfatter åpenhetsloven anslagsvis 8000–9000 selskaper, muligens flere. Flere norske selskaper kan likevel indirekte påvirkes av CSDDD fordi direktivet stiller opp plikter som kan påvirke selskap også i *aktivitetskjeden* til selskap som er omfattet. Dette betyr at norske selskap kan påvirkes av direktivets forpliktelser, i den grad de inngår i aktivitetskjeden til EU-selskaper som er omfattet av direktivet, selv før direktivet er inntatt og trådt i kraft i EØS. Det taler også for å innføre reglene raskt i norsk rett.

Etter omnibus-endringene ble CSRDs personelle virkeområde også vesentlig innsnevret til selskaper med over 1000 ansatte og en årlig nettoomsetning på over 450 millioner euro. Det ble også innført en såkalt «value chain cap» som beskytter selskaper med under 1000 ansatte mot omfattende informasjonsforespørsler fra rapporteringspliktige selskaper. En betydelig gruppe selskaper vil likevel være underlagt CSRD uten å være underlagt CSDDD.

5.4.2 Åpenhetsloven

Åpenhetsloven gjelder for større selskaper som er hjemmehørende i Norge og som tilbyr varer eller tjenester i eller utenfor Norge, jf. § 2 og § 3. Loven gjelder også for større utenlandske selskaper som tilbyr varer og tjenester i Norge, og som er skattepliktige til Norge etter norsk lovgivning.

Det er en forutsetning at virksomheten er regnskapspliktig etter regnskapsloven § 1-2. Dette innebærer at loven i praksis gjelder for blant annet aksjeselskaper, allmennaksjeselskaper, statsforetak, stiftelser og foreninger, mens selskaper uten regnskapsplikt – som kommuner og forvaltningsorganer – faller utenfor.

For norske selskaper gjelder tre kumulative vilkår: virksomheten må (a) være hjemmehørende i Norge, (b) tilby varer eller tjenester, og (c) være en «større virksomhet». Sistnevnte omfatter enten foretak av allmenn interesse etter regnskapsloven § 1-6, eller selskaper som på balansedagen overskrider minst to av følgende terskler: salgsinntekt på 70 millioner kroner, balansesum på 35 millioner kroner eller et gjennomsnitt på 50 årsverk.

Tilsvarende vilkår gjelder for utenlandske selskaper, forutsatt at disse er skattepliktige til Norge og tilby varer eller tjenester her i landet. Ved terskelvurderingen for utenlandske selskaper er det kun virksomhetens aktivitet i Norge som inngår.

Ifølge Forbrukertilsynet har hvert selskap i et konsern som selvstendig oppfyller lovens vilkår, egne og selvstendige plikter. Dersom både et morselskap og et datterselskap oppfyller vilkårene, må begge selskapene gjennomføre aktsomhetsvurderinger,

[93] Centre for Research on Multinational Corporations (SOMO), *CSDDD Data Hub*. Hentet 28.08.26 fra https://www.somo.nl/csddd-datahub/.

offentliggjøre redegjørelse og besvare informasjonskrav fra enhver, uavhengig av hverandre. Datterselskapet fritas altså ikke fra sine plikter selv om morselskapet også omfattes av loven. Forarbeidene åpner riktignok for at et datterselskap kan bygge på morselskapets aktsomhetsvurderinger og redegjøre for disse i en felles rapport, forutsatt at disse i tilstrekkelig grad dekker datterselskapet, men dette er en adgang til gjenbruk av underliggende innhold for å unngå dobbeltarbeid, ikke et unntak fra datterselskapets selvstendige plikt.

5.5 Rekkevidden av aktsomhetsplikten i leverandørkjeden

5.5.1 CSDDD

I henhold til CSDDD artikkel 8 nr. 1 skal selskaper identifisere og vurdere faktiske og potensielle negative påvirkninger på menneskerettigheter og miljø «arising from» (1) egen virksomhet, (2) virksomheten til datterselskaper og, (3) virksomheten til deres forretningspartnere der disse er knyttet til deres «chain of activities».

Etter artikkel 3 nr. 1 bokstav g omfatter «chain of activities» (heretter aktivitetskjeden) virksomheten til alle oppstrøms forretningspartnere, men inkluderer kun nedstrøms forretningspartnere dersom deres aktiviteter knytter seg til distribusjon, transport og lagring av et produkt. I motsetning til de bredere formuleringene som benyttes i OECDs retningslinjer og CSRD, utelukker dette nedstrøms forretningspartnere som kjøper, bruker eller avhender selskapenes produkter eller tjenester. En naturlig språklig forståelse av ordlyden synes imidlertid å være de to første alternativene i artikkel 8 nr. 1 – påvirkninger som følger av selskapets egen virksomhet og virksomheten til datterselskaper – ikke å være underlagt denne snevre definisjonen. Selskaper kan derfor ha forpliktelser knyttet til nedstrøms konsekvenser av bruken av deres produkter der disse kan karakteriseres som «actual and potential adverse impacts arising from» selskapenes eller datterselskapers «own operations». Nedstrøms konsekvenser av produktbruk som utelukkende skyldes forretningspartneren, uten et tilstrekkelig bidrag fra selskapet selv, faller derimot utenfor aktsomhetsplikten.

Uttrykket «arising from» forstås generelt som et krav om en viss årsakssammenheng, tilsvarende formuleringer som «oppstår som følge av» eller «har sitt utspring i». Dette innebærer at det må foreligge en tilknytning mellom selskapets egen virksomhet og den aktuelle effekten, men ikke nødvendigvis en direkte årsaksmessig, geografisk eller tidsmessig nærhet. Det forutsetter heller ikke at effekten er forårsaket av selskapet alene. Forutsigbare indirekte konsekvenser knyttet til nedstrøms bruk av et produkt kan derfor under visse omstendigheter anses som «arising from» selskapets egen virksomhet.

Det engelske uttrykket «actual and potential adverse impacts» forstås generelt å omfatte effekter eller konsekvenser av en aktivitet som enten allerede har skjedd («actual») eller med rimelighet kan forventes å skje i fremtiden («potential»). I fravær av en uttrykkelig kvalifikasjon om at slike effekter må være *direkte* eller *umiddelbare*, er ordlyden

etter en naturlig språklig forståelse generelt egnet til også å omfatte *indirekte* effekter.

Et lignende spørsmål om hva som inngår i konsekvenser kom opp under EIA-direktivet,[94] da om hva som utgjør et prosjekt sine konsekvenser. EIA-direktivet bruker «effects» og ikke «impacts» - men i den franske ordlyden benytter både EIA og CSDDD begrepet «incidences». Uttrykket «effects/incidences» i EIA-direktivet har blitt tolket av EFTA-domstolen til å også omfatte forutsigbare indirekte effekter av et prosjekt, herunder langsiktige, sekundære, kumulative og grenseoverskridende effekter.[95] Ved utbygging av flyplasser og jernbane omfatter indirekte effekter støy som følge av økt trafikk etter at prosjektet er ferdigstilt.[96] I olje- og gassprosjekter omfatter indirekte effekter forbrenningsutslipp fra nedstrøms bruk av utvunnet petroleum.[97]

Den underliggende logikken er at disse konsekvensene, selv om de ikke er forårsaket *av* prosjektet selv, men av en senere bruk av prosjektet (flyplassen) eller prosjektets produkt (petroleum), er uunngåelige og forutsigbare konsekvenser av prosjektet. Formålet med EIA-direktivet (å sikre utredning av aktuelle konsekvenser) tilsier dermed at de bør omfattes. Det samme kan sies under CSDDD – slike konsekvenser er uunngåelige og forutsigbare konsekvenser av selskapets «own operations» - altså forhold selskapet klart både kan forutse, påvirke og forbedre. Da tilsier CSDDD sitt bredere formål om å ansvarliggjøre selskaper for sine handlingers konsekvenser at de bør omfattes.

Denne tolkningen støttes videre av artikkel 10, 11 og 12, hvoretter selskaper skal treffe hensiktsmessige tiltak for å forebygge, bringe til opphør og gjenopprette negative konsekvenser som har blitt, eller burde ha blitt, identifisert i henhold til artikkel 8. Ved vurderingen av hvilke tiltak som er hensiktsmessige, skal det blant annet tas hensyn til om den negative konsekvensen er forårsaket av selskapet alene, eller om den er «caused jointly» med enten et «datterselskap», en «forretningspartner» eller en «forretningspartner i aktivitetskjeden». Inkluderingen av forretningspartnere som faller utenfor den snevert definerte aktivitetskjeden tilsier at selskapenes plikter i visse tilfeller kan strekke seg til nedstrøms aktiviteter utover distribusjon, transport og lagring av deres produkter.

Dette er også i samsvar med fortalepunkt 45, som presiserer at begrepet «cause jointly» i CSDDD samsvarer med begrepet «contribute to» i OECDs retningslinjer, og omfatter alle handlinger eller unnlatelser fra et selskap som «substantially facilitate or incentivise a business partner to cause an adverse impact». Etter fortalepunkt 45 gjelder dette uavhengig av om forretningspartnerne som også forårsaker den negative

[94] Forkortelsen EIA står for Environmental Impact Assessment, som på norsk tilsvarer konsekvensutredning (KU).

[95] EFTA-domstolen, *The Norwegian State v Greenpeace Nordic, Nature and Youth Norway* (E-18/24) avsn. 83.

[96] EU-domstolen, *Commission v Spain*, C-227/01, EU:C:2004:528 og *Paul Abraham and Others v Région Wallonne and Others*, C-2/07, EU:C:2008:133.

[97] E-18/24, avsn. 99.

virkningen faller innenfor eller utenfor selskapets aktivitetskjede. Det er heller ikke et krav at selskapet og forretningspartneren er like sterkt involvert for at konsekvensen skal anses som forårsaket i fellesskap. Dette står, slik det også fremgår av fortalepunkt 45, i kontrast til situasjoner hvor en negativ konsekvens utelukkende forårsakes av en forretningspartner, uten at selskapet har bidratt. I slike tilfeller omtales dette etter OECDs retningslinjer som at virksomheten er «direkte knyttet til» den negative konsekvensen.

Etter denne forståelsen vil selskapenes aktsomhetsplikter alltid omfatte alle oppstrøms konsekvenser, samt nedstrøms konsekvenser knyttet til distribusjon, transport og lagring av deres produkter, men kun omfatte nedstrøms konsekvenser knyttet til *bruk av deres produkter* dersom det foreligger en tilstrekkelig årsakssammenheng med selskapenes egen virksomhet. Dette kan for eksempel omfatte situasjoner der:

- den negative konsekvensen er iboende i, eller en uunngåelig følge av, produktets tiltenkte bruk;
- konsekvensen oppstår som følge av en rimelig forutsigbar feilbruk; eller
- selskapet har bidratt til eller tilrettelagt konsekvensen, for eksempel gjennom mangelfull utforming eller unnlatelse av å avbøte kjente risikoer.

I praksis finnes det relativt få produkter der den tiltenkte bruken i seg selv er iboende skadelig for miljøet eller menneskerettighetene. I konteksten av denne rapporten kan slike situasjoner for eksempel omfatte fossile brensler, fossildrevne kjøretøy og maskiner, samt visse gjødselprodukter, hvor bruk av produktet medfører vesentlige klimagassutslipp.

For fossilindustrien er denne forståelsen av direktivets nedstrøms rekkevidde i samsvar med gjeldende krav etter miljørett og menneskerettighetene. EFTA-domstolen, Den europeiske menneskerettsdomstolen og Den internasjonale domstolen har alle lagt til grunn at nedstrøms forbrenningsutslipp må vurderes før tillatelse til fossil utvinning gis, gitt den nære årsaksmessige sammenhengen med de menneskerettslige og miljømessige konsekvensene som følger.[98] En slik tolkning er dessuten i tråd med direktivets formål om å bidra til å nå EUs menneskerettighets- og klima- og miljømål.[99]

For enkelte andre bransjer er rekkevidden av aktsomhetsplikten i leverandørkjeden derimot mer begrenset. Nedstrøms aktiviteter i forbindelse med tjenesteyting, regulerte finansforetak og produkter underlagt eksportkontroll (som våpen) er uttrykkelig unntatt fra definisjonen av aktivitetskjeden i CSDDD, jf. artikkel 3 nr. 1 bokstav g og fortalepunkt 25 og 26. I tillegg er en forretningspartner, etter CSDDD artikkel 5(3), ikke forpliktet til å utlevere graderte opplysninger,

[98] EFTA-domstolen, *The Norwegian State v Greenpeace Nordic, Nature and Youth Norway* (E-18/24) avsn. 99; *Greenpeace Nordic and Others v. Norway* (28.01.26) App No 34068/21, avsn. 319-324; ICJ, *Advisory Opinion on Obligations of States in respect of Climate Change* (23.07.25), avsn. 295-298.

[99] CSDDD, fortalepunkt 2, 4 og 16.

eller opplysninger som ville stride mot vesentlige sikkerhetsinteresser, til virksomheten som gjennomfører aktsomhetsvurderinger. Ingen av disse unntakene begrenser selskapenes aktsomhetsforpliktelser når det gjelder *egne aktiviteter* og aktivitetene til *forretningspartnere oppstrøms* knyttet til slike produkter og tjenester. Etter NIMs syn er det mest sannsynlig at unntakene heller ikke gjelder for nedstrøms konsekvenser der de oppstår som følge av, eller har tilstrekkelig årsaksmessig tilknytning til, selskapets egen virksomhet. Dette er imidlertid ikke helt klart og bør avklares nærmere ved gjennomføringen av direktivet i norsk rett.

5.5.2 Åpenhetsloven

Etter åpenhetsloven § 4 bokstav b omfatter aktsomhetsplikten negative konsekvenser som virksomheten enten har *forårsaket*, *bidratt til*, eller som er *direkte knyttet til* deres forretningsvirksomhet, produkter eller tjenester gjennom leverandørkjeder eller forretningspartnere. Bestemmelsen er formulert med alternative vilkår, noe som tilsier at den omfatter tre selvstendige tilknytningsformer. Dette er i tråd med UNGP og OECDs retningslinjer, som etablerte dette tredelte hierarkiet for selskapers involvering i negative påvirkninger.[100]

Ifølge definisjonene i § 3 dekker både «leverandørkjede» og «forretningspartner» kun oppstrømsaktiviteter fra råvarestadiet til ferdig produkt, samt varer eller tjenester som leveres direkte til virksomheten. Etter en naturlig språklig forståelse av ordlyden er imidlertid de to første alternativene – «forårsaket» og «bidratt til» – ikke begrenset til oppstrømsaktiviteter. Denne forståelsen støttes av at aktsomhetsvurderingene skal utføres «i tråd med» OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv, som opererer med et bredt begrep om «forretningsforbindelser», som omfatter både oppstrøms- og nedstrømsaktiviteter.[101]

På den annen side kan lovens forarbeider tyde på at aktsomhetsvurderingene som utgangspunkt primært tar sikte på egen virksomhet og oppstrømsaktiviteter. Departementet skrev i Prop. 150 L (2020-2021) at lovens rekkevidde i størst mulig grad burde samsvare med hva som dekkes av «forretningsforbindelser» i OECDs retningslinjer, men at det var nødvendig å bruke andre begreper med klarere grenser i åpenhetsloven. I forhold til formålsbestemmelsen foreslo departementet også å erstatte «i selskaper og leverandørkjeder» med den snevrere formuleringen «i forbindelse med produksjonen av varer og levering av tjenester».

Mens noen har tolket forarbeidene slik at nedstrømsaktiviteter utelukkes,[102] mener andre at formuleringene i forarbeidene er

[100] UNGP, prinsipp 17(a); OECDs retningslinjer, kommentar til kapittel II, avsn. 20-23.

[101] OECDs retningslinjer, kommentar til kapittel II, avsn. 17.

[102] Mads Karlsrud Haugse og Ole André Oftebro, «Innebærer åpenhetsloven en plikt til aktsomhetsvurderinger knyttet til nedstrøms aktiviteter?» *Juridika* 62, nr. 9 (2023).

uklare, og at legalitetsprinsippet tilsier at lovens ordlyd bør gis tyngst vekt.[103] Med denne forutsetningen kan det argumenteres for at nedstrøms aktiviteter omfattes av § 4 «der det er en tilstrekkelig sterk årsakssammenheng mellom selskapenes bidrag og en kundes eventuelle menneskerettighetskrenkelser».[104] Dette innebærer ikke en plikt til å kartlegge enhver etterfølgende bruk av produkter eller tjenester, men kan omfatte situasjoner der produktets forutsatte, tilsiktede eller nødvendige bruk i seg selv gir opphav til negative konsekvenser.

En slik tolkning er i tråd med følgende råd til selskaper fra Forbrukertilsynet:

> Etter åpenhetsloven plikter selskaper å aktsomhetsvurdere etterfølgende ledd i den grad de kan ha «forårsaket» eller «bidratt til» negativ påvirkning som følge av forholdet de har til det etterfølgende leddet. Selskaper plikter ikke å aktsomhetsvurdere negativ påvirkning de kun er «direkte knyttet til» gjennom etterfølgende ledd av virksomheten […] Med «bidra til» menes en aktivitet som forårsaker, legger til rette for eller oppfordrer til at en annen enhet forårsaker negativ påvirkning. Det må være et betydelig bidrag, og omfatter derfor ikke mindre eller trivielle bidrag. Dere må vurdere:
>
> – i hvilken grad dere kan ha oppmuntret til eller gitt grunnlag for negativ påvirkning av en annen aktør, det vil si i hvilken grad aktiviteten økte risikoen for skaden som oppsto
>
> – i hvilken grad dere burde kjent til den aktuelle skaden eller risikoen, altså graden av forutsigbarhet
>
> – i hvilken grad dere faktisk avbøtet skaden eller reduserte risikoen for at skaden skulle skje.[105]

5.6 Materielt virkeområde

5.6.1 CSDDD

I dette punktet gir vi en kort oversikt over aktsomhetsdirektivets materielle virkeområde, det vil si hva som utgjør negative påvirkninger på menneskerettigheter og miljø etter direktivets anneks/vedlegg. På grunn av vedleggets kompleksitet og dets betydning for substansen i forpliktelsene, analyseres bestemmelsene som gjelder selskapers klima- og miljøpåvirkning nærmere i kapittel 6.

CSDDD krever at selskapene skal foreta aktsomhetsvurderinger av *negative påvirkninger* («adverse impacts») på både menneskerettigheter og miljø. Negative påvirkninger på *menneskerettigheter* er definert i artikkel 3(1)(c) som «abuse» av en rekke rettigheter som er listet opp i direktivets anneks del I,

[103] Frode Elgesem, «Åpenhetsloven – må man gjøre aktsomhetsvurderinger knyttet til risikoer i nedstrøms aktiviteter?», *Juridika* 62, nr. 4 (2023); Ole Mestad, Erlend A. Methi og Kristel M. Tonstad, *Åpenhetsloven – Lovkommentar* (Oslo: Universitetsforlaget, 2024), s. 43–44.

[104] Mestad, Methi og Tonstad (over), s. 44.

[105] Forbrukertilsynet, «Hva skal aktsomhetsvurderes?». Hentet 29.04.26 fra https://www.forbrukertilsynet.no/vi-jobber-med/apenhetsloven/aktsomhetsvurderinger/hva-skal-aktsomhetsvurderes.

seksjon 1, eller som følger av konvensjonene i del I, seksjon 2. Negative påvirkninger på *miljø* er definert i artikkel 3(1)(b) som «breach» av de forbud og forpliktelser i direktivets anneks del I, seksjon 1, punkt 15 og 16 (som gjelder menneskerettslige konsekvenser av miljøskade) eller direktivets anneks del II (som gjelder miljøkonvensjoner).

Begrepet «abuse» i direktivet betegner ikke en høyere eller lavere alvorlighetsgrad enn et rettighetsbrudd, men reflekterer potensielt at selskaper, i motsetning til stater, ikke kan «krenke» menneskerettigheter i folkerettslig forstand. Dette er i samsvar med UNGP, som også bruker begrepet «abuse», og OECDs retningslinjer, som bruker «infringe», når de refererer til private aktørers påvirkning på menneskerettigheter. Den engelske termen «abuse» fremstår som en språklig særegenhet, gitt at de franske (*violation*), danske (*krænkelse)*, og svenske (*kränkning*) oversettelsene bare benytter de ordinære begrepene for å indikere et *brudd* på de aktuelle rettighetene.

Det samme indikeres også av direktivets fortale, der det står at begrepet «abuse» skal tolkes i tråd med den internasjonale menneskerettighetsjussen.[106] Direktivets system støtter også en slik tolkning, ved at flere av de konkrete rettighetene i anneksets del I nr. 1, punkt 1 til 16 må leses i lys av eksisterende traktatbestemmelser, selv om flere justerer de spesifikke vilkårene for når det foreligger en krenkelse av de aktuelle rettighetene. Hadde begrepet «abuse» vært ment å oppstille en egen, generell terskel, ville det vært overflødig å angi disse vilkårene særskilt for hver enkelt rettighet i annekset. Det virker altså som s*ystemet* i direktivet legger opp til at det er punktene i vedlegget, lest i lys av de folkerettslige bestemmelsene de viser til, som definerer rettighetene og terskelen for brudd.

Anneksets del I om menneskerettigheter er delt opp i to underpunkter. Seksjon 1 er en opplisting av en rekke ulike menneskerettigheter og arbeidsrettigheter, og henvisning til at rettighetene skal tolkes i tråd med de konvensjonene hvor de befinner seg. Denne delen inneholder 16 underpunkter som er en liste av rettigheter. Annekset, del I, seksjon 2 er en liste over tre menneskerettighetskonvensjoner og ni ILO-konvensjoner, som mange av rettighetene i seksjon 1 er hentet fra. Sammenhengen mellom gjengivelsen av de konkrete rettighetene (seksjon 1) og lista over konvensjoner (seksjon 2) er ikke nærmere forklart i direktivet. I tillegg oppstiller artikkel 3(1)(c)(i) flere vilkår for at rettigheter i seksjon 2 skal anses omfattet, og disse er vanskelig å forstå.

De konkrete rettighetene som listes opp i seksjon 1 er sentrale rettigheter som retten til liv, retten til privatliv, frihet fra tortur, ytrings- og religionsfrihet, retten til helse, forbud mot de verste former for barnearbeid, forbud mot diskriminering i arbeidslivet, med mer. Seks av de ni sentrale FN-menneskerettighetstraktatene er ikke nevnt i det hele tatt, verken i seksjon 1 eller seksjon 2. Disse er torturkonvensjonen

[106] CSDDD, fortalepunkt 32.

(CAT), rasediskrimineringskonvensjonen (CERD), kvinnekonvensjonen (CEDAW), konvensjonen om beskyttelse av migrantarbeidere (ICRMW), konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter (CRPD) og konvensjonen om beskyttelse mot tvungen forsvinning (CED).

De siste to punktene i seksjon 1, punkt 15 og 16, handler om menneskerettigheter som kan knyttes til miljøforringelser og landrettigheter/kulturutøvelse. Etter punkt 15 omfatter miljøforringelser blant annet «skadelige utslipp» og «annen virkning på naturressursene», som etter vår mening begge er vide nok til å omfatte klimagasser. Her er det særlig retten til liv (SP artikkel 6), retten til adekvat levestandard og retten til helse (ØSK artikkel 11 og 12), samt retten til selvbestemmelse og til kulturutøvelse for minoriteter (ØSK og SP artikkel 1 og SP artikkel 27) som det vises til. Disse rettighetene inngår derfor i definisjonene av både menneskerettighets- og miljøpåvirkninger etter artikkel 3(1) (b) og (c).

Anneksets del II inneholder 16 punkter, som dekker konkrete miljøpåvirkninger som må tolkes i lys av spesifikke bestemmelser i eksisterende miljøkonvensjoner. Dette omfatter blant annet skade på biologisk mangfold, handel med truede arter, produksjon og håndtering av farlige kjemikalier og avfall, stoffer som bryter ned ozonlaget, skade på naturarv og våtmark, samt forurensning av havet fra skip og dumping. Til forskjell fra anneksets del I, handler del II bare om miljørett, og selskapene pålegges her en aktsomhetsplikt uavhengig av om det foreligger noen påvirkning på mennesker. Flere internasjonale miljøavtaler er ikke nevnt i det hele tatt, herunder FNs klimakonvensjon (UNFCCC) og Parisavtalen, FNs konvensjon om langtransportert luftforurensning og FNs konvensjon om bekjempelse av ørkenspredning (UNCCD).

Alt i alt krever CSDDD at selskaper vurderer negative påvirkninger på både menneskerettigheter og miljø. Direktivets materielle virkeområde defineres imidlertid gjennom en uttømmende liste av forbud og forpliktelser, løst basert på bestemmelser i et utvalg folkerettslige instrumenter, fremfor en bred henvisning til menneskerettighetene og miljøretten som sådan. Denne tilnærmingen skiller seg fra de frivillige aktsomhetsrammeverkene som mange selskaper allerede bruker, og som direktivet selv bygger på, herunder UNGP og OECDs retningslinjer, samt fra åpenhetsloven. I tillegg skaper den risiko for at selskaper overser relevante forpliktelser som ikke er eksplisitt angitt i annekset, og reiser spørsmål om hvorvidt direktivet i praksis oppnår den forutsigbarheten og rettssikkerheten det søker å skape.

5.6.2 Åpenhetsloven

Åpenhetsloven krever at selskapene skal foreta aktsomhetsvurderinger av negative konsekvenser for «grunnleggende menneskerettigheter» og «anstendige arbeidsforhold», som er definert i lovens § 3 bokstav

b) og c).[107] «Grunnleggende menneskerettigheter» er i § 3 b) definert som:

> de internasjonalt anerkjente menneskerettighetene som følger av *blant annet* FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter fra 1966, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966 og ILOs kjernekonvensjoner om grunnleggende rettigheter og prinsipper i arbeidslivet. (vår utheving).

Ordlyden «blant annet» betyr at opplistingen i § 3 b) ikke er uttømmende, og etter forarbeidene er for eksempel også EMK, FNs barnekonvensjon og ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk relevante.[108] Åpenhetsloven er heller ikke avgrenset til visse rettigheter, men gjelder i alle fall alle rettighetene som følger av de ni sentrale menneskerettskonvensjonene og ILOs ti kjernekonvensjoner.[109]

Når det gjelder selskapers ansvar for miljøpåvirkninger etter åpenhetsloven, fremgår det av forarbeidene at en virksomhets påvirkning på miljøet omfattes av åpenhetsloven «dersom miljøpåvirkningen resulterer i negativ påvirkning på menneskerettighetene».[110] Med andre ord forplikter åpenhetsloven selskaper til å utføre aktsomhetsvurderinger av klima- og miljøpåvirkninger, *der* disse påvirker rettighetene som fremgår av blant annet SP, ØSK, FNs barnekonvensjon og EMK. Når det gjelder miljøpåvirkning uavhengig av negativ påvirkning på menneskerettighetene, foreslo departementet å «ikke inkludere miljøpåvirkning i denne omgang.»[111]

Det kan argumenteres for å anse retten til et levelig miljø som en del av «grunnleggende menneskerettigheter» etter åpenhetsloven. FNs menneskerettighetsråd og generalforsamling har i henholdsvis 2021 og 2022 anerkjent retten til et rent, sunt og bærekraftig miljø som en universell menneskerettighet.[112] Rettigheten har dessuten fått bred internasjonal tilslutning, ettersom over 80 % av FNs medlemsstater har inkorporert den i sine grunnlover eller lovgivning,[113] herunder Norge gjennom Grunnloven § 112.

[107] Etter § 3 bokstav c) menes «anstendige arbeidsforhold» blant annet «arbeid som ivaretar grunnleggende menneskerettigheter». Med andre ord er det en innbyrdes sammenheng mellom lovens henvisning til grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold.

[108] Prop. 150 L (2020–2021) s. 106.

[109] Se eksempeltabell over de mest sentrale menneskerettighetene, deres innhold og hvordan de kan være relevante for næringslivet: Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) og Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv, *Næringslivets menneskerettighetsansvar – eksempeltabell* (27. oktober 2023). Hentet 28.08.26 fra https://www.nhri.no/2023/naeringslivets-menneskerettighetsansvar-eksempeltabell/.

[110] Prop. 150 L (2020–2021) s. 43.

[111] Ibid.

[112] UNHRC, Resolution 48/13: *The human right to a clean, healthy and sustainable environment* (08.10.21) UN Doc A/HRC/RES/48/13; UNGA, Resolution 76/300: *The human right to a clean, healthy and sustainable environment* (28.07.22) UN Doc A/RES/76/300.

[113] United Nations Special Rapporteur on Human Rights and the Environment, *Right to a healthy environment: good practices* (2019), UN Doc A/HRC/43/53.

Uansett må det legges til grunn at retten til miljø er en forutsetning for realisering av flere menneskerettigheter. I sin rådgivende uttalelse om klimaendringer fra 2025 fastslo Den internasjonale domstolen (ICJ) at retten til et rent, sunt og bærekraftig miljø utgjør en nødvendig forutsetning for å sikre en rekke andre menneskerettigheter, herunder retten til liv og helse, og dermed er iboende eller implisitt i utøvelsen av disse rettighetene.[114] Selskapenes aktsomhetsplikt etter åpenhetsloven vil omfatte dette. Det nøyaktige omfanget av retten til et levelig miljø kan imidlertid variere mye mellom ulike rettssystemer, og noen tolkninger vektlegger individuell skade mer enn andre.[115] Dersom en slik rettighet er dekket av åpenhetsloven, er det nærmere innholdet i denne beskyttelsen uklart i mangel av ytterligere veiledning.

Alt i alt krever åpenhetsloven at selskaper vurderer negative påvirkninger på *alle* menneskerettighetene, og på negative påvirkninger på miljøet som påvirker menneskerettighetene. Åpenhetsloven krever ikke aktsomhetsvurderinger av miljøpåvirkninger i seg selv, men negative virkninger på retten til et levelig miljø må likevel vurderes, og disse kan i praksis være like omfattende. Disse nyansene gjenspeiles imidlertid ikke i selve lovteksten, noe som kan skape usikkerhet for selskaper når det gjelder hvor langt aktsomhetsvurderingene deres må strekke seg på klima- og miljøområdet.

5.7 Tilsynsmyndighet og sanksjoner

5.7.1 CSDDD

Aktsomhetsdirektivet regulerer tilsyn, sanksjoner og sivilrettslig ansvar i artikkel 24 til 29. Etter artikkel 24 skal hver medlemsstat utpeke én eller flere tilsynsmyndigheter («supervisory authorities») som skal føre tilsyn med etterlevelsen av nasjonale regler som gjennomfører direktivets artikkel 7 til 16. Artikkel 24 nr. 9 krever at tilsynsmyndighetene skal være rettslig og funksjonelt uavhengige, fri for direkte eller indirekte ytre påvirkning.

Berørte fysiske eller juridiske personer kan henvende seg til tilsynsmyndigheten dersom de mener at en virksomhet ikke oppfyller sine plikter etter direktivet. Etter artikkel 26 har enhver fysisk eller juridisk person rett til å fremme «substantiated concerns» til tilsynsmyndigheten, og dette omfatter blant annet henvendelser fra fagforeninger og sivilsamfunnsorganisasjoner. Tilsynsmyndigheten skal vurdere henvendelsen, kan iverksette tilsyn på dette grunnlaget, og skal innen rimelig tid gi den som har fremmet henvendelsen begrunnet svar om utfallet av vurderingen.

Tilsynsmyndighetenes fullmakter er regulert i artikkel 25. Tilsynet skal ha tilstrekkelig kompetanse og ressurser, herunder rett til å kreve informasjon fra selskaper og til å gjennomføre undersøkelser knyttet til etterlevelse av artikkel 7 til 16, jf. artikkel 25 nr. 1. Tilsyn kan iverksettes av eget tiltak eller etter henvendelse etter artikkel 26. Inspek-

[114] ICJ, *Advisory Opinion on Obligations of States in respect of Climate Change*, avsn. 389 og 393.

[115] Baïna Ubushieva og Christophe Golay, *The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment: Understanding its Scope, States' Obligations and Links with Other Human Rights* (Geneva Academy, mars 2024).

sjoner skal gjennomføres i samsvar med nasjonal rett, og normalt med forhåndsvarsel til selskapet, med mindre slikt varsel ville hindre tilsynets effektivitet. Dersom tilsynet konstaterer brudd, skal selskapet gis en passende frist til å iverksette korrigerende tiltak. Korrigerende tiltak utelukker likevel ikke at det ilegges sanksjoner eller at det sivilrettslige ansvaret etter artikkel 27 og 29 inntrer.

Etter artikkel 25 nr. 5 skal tilsynsmyndigheten minst ha kompetanse til å pålegge selskapet å stanse overtredelsen, avstå fra gjentakelse, og der det er hensiktsmessig gi oppreisning som står i forhold til overtredelsen. Tilsynet kan også ilegge sanksjoner etter artikkel 27 og treffe midlertidige tiltak dersom det foreligger umiddelbar risiko for alvorlig og uopprettelig skade. Fullmaktene kan utøves direkte, i samarbeid med andre myndigheter eller ved søksmål for kompetent domstol. Avgjørelser om etterlevelse griper ikke inn i selskapets sivilrettslige ansvar etter artikkel 29.

Sanksjonene reguleres i artikkel 27. Medlemsstatene skal fastsette regler om sanksjoner, herunder pengebøter, som skal være effektive, forholdsmessige og avskrekkende. Ved fastsettelsen av sanksjonens art og nivå skal det blant annet legges vekt på overtredelsens art, alvor og varighet, alvoret av konsekvensene, eventuelle korrigerende tiltak og samarbeidstiltak, tidligere brudd fastslått ved endelig vedtak, og den økonomiske fordelen selskapet har oppnådd ved overtredelsen, jf. artikkel 27 nr. 2. Pengebøter skal beregnes på grunnlag av selskapets globale nettoomsetning. I den opprinnelige direktivteksten skulle maksimumsgrensen ikke være lavere enn fem prosent. Ved Omnibus I er regelen endret slik at medlemsstatene skal fastsette maksimumsgrensen til 3 prosent av selskapets globale nettoomsetning i regnskapsåret før vedtaket, jf. artikkel 27 nr. 4. Vedtak om sanksjoner skal offentliggjøres, være offentlig tilgjengelig i minst fem år og oversendes European Network of Supervisory Authorities, jf. artikkel 27 nr. 5.

Den opprinnelige artikkel 29 etablerte et harmonisert sivilrettslig ansvarsgrunnlag på EU-nivå, hvoretter et selskap kunne holdes ansvarlig for skade påført fysiske eller juridiske personer dersom selskapet forsettlig eller uaktsomt unnlot å oppfylle pliktene i direktivets artikkel 10 og 11. Direktivet stilte også minimumskrav til foreldelsesfrister på minst fem år, tilgang til midlertidige forføyninger og bevissikring, samt rett for fagforeninger, sivilsamfunnsorganisasjoner og nasjonale menneskerettighetsinstitusjoner til å reise søksmål på vegne av antatt skadelidte. Artikkel 29 nr. 7 krevde at de nasjonale gjennomføringsbestemmelsene skulle anvendes som «overriding mandatory provisions» når kravet ikke var underlagt en medlemsstats rett.

Ved Omnibus I er det harmoniserte sivilrettslige regimet vesentlig redusert. Det EU-rettslige ansvarsgrunnlaget i artikkel 29 nr. 1 er fjernet, og sivilrettslig ansvar vil i hovedsak være regulert av nasjonal rett. Den som vil reise sivile krav mot et selskap må derfor støtte seg på de enkelte medlemsstaters interne rettsregler. Også bestemmelsen om representative søksmål i

artikkel 29 nr. 3 bokstav d og «overriding mandatory»-regelen i artikkel 29 nr. 7 er strøket. Etter den endrede artikkel 29 nr. 2 skal medlemsstatene, der et selskap holdes ansvarlig etter nasjonal rett for skade som følge av brudd på direktivets aktsomhetsplikter, sikre at skadelidte har rett til full erstatning, uten at dette skal føre til overkompensasjon. Ansvarsgrunnlaget, herunder skyldkrav, kausalitet og bevisbyrde, vil etter de endrede reglene følge alminnelig erstatningsrett i den enkelte medlemsstat.

5.7.2 Åpenhetsloven

Forbrukertilsynet både veileder om og fører tilsyn med åpenhetsloven, i tråd med tilsynets virkemidler og mandat etter §§ 8 til 14. Etter § 8 skal Forbrukertilsynet gjennom generelle opplysninger, råd og veiledninger arbeide for at reglene i loven og vedtak i medhold av loven blir fulgt. Etter § 9 skal Forbrukertilsynet føre tilsyn med at bestemmelsene i loven overholdes.

Forbrukertilsynet skal av eget tiltak, eller etter henvendelse fra andre, søke å påvirke virksomhetene til å innrette seg etter loven, herunder ved å føre forhandlinger med virksomhetene eller deres organisasjoner. Individer kan klage til Forbrukertilsynet dersom de mener at en virksomhet ikke oppfyller sin informasjonsplikt etter åpenhetsloven, for eksempel på grunn av manglende svar innen fristen, avslag på informasjonskravet eller at svaret ikke er dekkende nok. Dersom Forbrukertilsynet finner at en virksomhet handler i strid med loven, kan Forbrukertilsynet innhente skriftlig bekreftelse på at det ulovlige forholdet skal opphøre, eller fatte vedtak. For å kunne utføre tilsynet gir § 10 Forbrukertilsynet en vid rett til å kreve opplysninger, som i utgangspunktet gjelder uavhengig av lovbestemt taushetsplikt. Markedsrådet behandler klager på Forbrukertilsynets vedtak.

Sanksjonsapparatet er bygget opp i §§ 11 til 14. Etter § 11 kan Forbrukertilsynet fatte enkeltvedtak om forbud eller påbud etter § 12, tvangsmulkt etter § 13, eller overtredelsesgebyr etter § 14. Vedtak om forbud, påbud og tvangsmulkt gjelder i utgangspunktet i fem år, og maksimalt i ti år, men kan fornyes. Vedtak kan også rettes mot medvirkere. Søksmålsfristen er seks måneder fra parten mottok underretning om vedtaket.

For brudd på den underliggende aktsomhetsplikten i § 4 kan Forbrukertilsynet nedlegge forbud og gi påbud etter § 12 for å sikre at plikten overholdes. Slike vedtak kan følges opp med tvangsmulkt etter § 13 dersom virksomheten ikke etterkommer vedtaket. Tvangsmulkten kan fastsettes som en løpende mulkt eller som et engangsbeløp, og ved fastsettelsen skal det legges vekt på at det ikke skal lønne seg å overtre vedtaket. Tvangsmulkt kan også brukes for å sikre at en skriftlig bekreftelse etter § 9 tredje ledd eller pålegg om opplysninger etter § 10 etterkommes. Overtredelsesgebyr er derimot ikke tilgjengelig for brudd på § 4, uavhengig av hvor alvorlig eller gjentakende overtredelsen er.

For brudd på redegjørelses- og informasjonspliktene i §§ 5, 6 og 7 står hele sanksjonsapparatet til Forbrukertilsynets disposisjon. Ved brudd på informasjonsplikten

kan Forbrukertilsynet innhente skriftlig bekreftelse på at det ulovlige forholdet skal opphøre, fatte vedtak, eller nedlegge forbud og gi påbud for å sikre at lovens plikter overholdes. Dette kan kombineres med tvangsmulkt etter § 13. Ved gjentatte overtredelser av §§ 5, 6 eller 7 kan Forbrukertilsynet i tillegg fatte vedtak om overtredelsesgebyr etter § 14. Ved fastsettelsen av gebyrets størrelse skal det legges vekt på overtredelsens grovhet, omfang og virkninger. Etter forskrift av 14. februar 2023 nr. 193 om utmåling av tvangsmulkt og overtredelsesgebyr, kan overtredelsesgebyr utmåles til inntil fire prosent av den næringsdrivendes årsomsetning eller inntil 25 millioner kroner, der det høyeste beløpet anvendes.

Åpenhetsloven inneholder ingen særskilt regel om sivilrettslig erstatningsansvar for skadelidte ved brudd på lovens plikter. Lovens håndhevingsmodell er offentligrettslig og sentrert rundt Forbrukertilsynets vedtak om forbud, påbud, tvangsmulkt og overtredelsesgebyr. Sivilrettslige konsekvenser av brudd må eventuelt forfølges etter alminnelige norske erstatnings- eller kontraktsrettslige regler, og åpenhetsloven hjemler ikke i seg selv individuelle erstatningskrav for personer som rammes av negative menneskerettighetskonsekvenser virksomheten har forårsaket, bidratt til eller er direkte knyttet til. Loven pålegger likevel selskapene å sørge for eller samarbeide om gjenoppretting og erstatning der dette er påkrevd, jf. § 4 bokstav f. Det kan dermed ikke utelukkes at Forbrukertilsynet i en konkret sak gir påbud om at et selskap oppfyller denne plikten, herunder yter erstatning til skadelidte. Et slikt krav vil i så fall følge av det offentligrettslige håndhevingssporet, og ikke av et sivilrettslig erstatningsansvar etter åpenhetsloven.

5.8 Betraktninger for gjennomføringen av CSDDD i norsk rett

5.8.1 Innledning

I dette punktet trekker vi fram noen sentrale sider ved åpenhetsloven som kan bli nødvendig å endre for å gjennomføre direktivet, og som kan ha betydning for hvordan selskapenes klima- og miljøforpliktelser vil se ut i praksis. Punkt 5.8.2 redegjør for direktivets ikrafttredelse og harmoniseringsnivå, herunder skillet mellom minimums- og fullharmoniserende bestemmelser, som er avgjørende for hvor mye handlingsrom norske myndigheter har ved gjennomføringen. Punkt 5.8.3 gir en generell oversikt over i hvilken grad åpenhetsloven er i samsvar med de sentrale bestemmelsene i direktivet. Avslutningsvis oppsummerer punkt 5.8.4 praktiske erfaringer fra evalueringen av åpenhetsloven, som også bør tas i betraktning ved gjennomføringen av direktivet.

5.8.2 Ikrafttredelse og harmoniseringsnivå

CSDDD trådte i kraft i EU 25. juli 2024, men etter artikkel 37 har medlemsstatene frist til 26. juli 2028 for å gjennomføre direktivet i nasjonal rett. Kravene håndheves først fra 26. juli 2029 – med unntak av rapporteringskravene i artikkel 16, som gjelder fra 1. januar 2030. EØS-komiteen vurderer om CSDDD skal innlemmes i EØS-avtalen, og vil i den forbindelse avgjøre om EU-fristene for ikrafttredelse og gjennomføring skal gjelde, eller om det skal settes egne frister for EØS-statene.

CSDDD vil medføre behov for endringer i norsk rett dersom det trer i kraft i EØS, og dermed blir bindende for Norge og norske selskaper. Dette vil nødvendigvis innebære endringer i åpenhetsloven, som for tiden evalueres med sikte på blant annet gjennomføring av direktivet. Uansett hvilken løsning som velges, må norske myndigheter sørge for at reguleringene i CSDDD gjennomføres i norsk rett på en måte som tilfredsstiller kravene til innlemming av EU-direktiver i EØS-avtalen. Samtidig bør gjennomføringen søke å videreføre de sidene ved åpenhetsloven som allerede fungerer godt, og som har bidratt til å gjøre Norge og norske selskaper til foregangsaktører på området.

Et viktig utgangspunkt er at direktivet på flere områder gir nasjonale myndigheter adgang til å *gå lenger* enn direktivet krever. Direktivet skiller mellom bestemmelser som er *fullharmoniserende* og *minimumsharmoniserende*. For de minimumsharmoniserende bestemmelsene utgjør direktivreglene minstestandarder, slik at statene kan vedta strengere eller mer krevende krav i nasjonal lovgivning, jf. artikkel 4(2).

Artikkel 4(1) fastsetter at artikkel 6, 8, 9, 10(1) til 10(5), 11(1) til 11(6), 14, 15 og 16 er *fullharmoniserende*, altså at medlemsstatene ikke kan vedta svakere eller strengere regler. Grovt forklart handler disse bestemmelsene om selskapenes plikter til å *identifisere*, *vurdere*, *forhindre* og *stoppe* negative påvirkninger på miljø eller menneskerettigheter, samt *overvåke*, *rapportere om* og *motta klager* om slike påvirkninger. Med andre ord – hovedtrinnene i aktsomhetsprosessen. At akkurat disse bestemmelsene skal være *fullharmonisert,* kan ses i sammenheng med at et av direktivets formål er å skape en «level playing field» og forhindre regelfragmentering i det indre markedet som vil være vanskelig for selskapene å forholde seg til.[116]

Etter artikkel 4(2) er fullharmoniseringen av disse bestemmelsene likevel ikke til hinder for at andre regler *indirekte* øker selskapenes plikter til å identifisere, vurdere, forhindre og stoppe negative påvirkninger. Det kan inkludere for eksempel strengere regler for materielt virkeområde (gjeldende menneskerettighets- og miljøforpliktelser), personelt virkeområde (selskapsstørrelse og omsetning), interessentdialog, og gjenoppretting. Nasjonale bestemmelser som indirekte øker beskyttelsesnivået ved å være mer *spesifikke* eller *konkrete* er også tillatt.

Et annet spørsmål er om en senking av det nåværende beskyttelsesnivået etter åpenhetsloven vil være i strid med statens forpliktelser på andre rettsområder. Utgangspunktet etter CSDDD artikkel 1(2) er at direktivet ikke skal brukes som grunnlag for å redusere det beskyttelsesnivået for menneskerettigheter, miljø eller klima som allerede fantes i nasjonal rett da direktivet ble vedtatt. Slik en endring gjennom 2026-omnibusen klargjorde, står dette likevel ikke i veien for at statene kan tilpasse

[116] Fortalepunkt 31 og 99. Direktivet har dessuten sitt hjemmelsgrunnlag i artikkel 50 TEUV som skal sikre den frie etableringsrett og artikkel 114 TEUV som skal sikre gjensidig tilnærming av statenes markedsregulering.

eksisterende nasjonale aktsomhetslover, særlig deres virkeområde, for å bringe dem i samsvar med direktivet. Uavhengig av dette har Norge en folkerettslig plikt til å beskytte mot menneskerettighetskrenkelser, samt klima- og miljøskade, blant annet gjennom regulering av private aktører.[117] Dersom en reduksjon av beskyttelsesnivået i åpenhetsloven vurderes, bør departementet derfor ta stilling til om rettighetene og miljøet samlet sett fortsatt er tilstrekkelig ivaretatt, for eksempel gjennom annen eksisterende lovgivning eller andre tiltak.

Kort oppsummert er medlemslandene overlatt et betydelig skjønn til å vedta lover som stiller strengere krav til selskapene enn det som fremgår av direktivet på mange områder, forutsatt at de ikke går lenger enn de fullharmoniserende artiklene tillater.[118] Dette er et viktig utgangspunkt for vurderingen av hvordan norske myndigheter skal gjennomføre direktivet i norsk rett, og betyr at de aspektene ved åpenhetsloven som går lenger enn direktivet og fungerer godt, i de fleste tilfeller kan beholdes.

5.8.3 Vurdering av åpenhetsloven opp mot direktivets bestemmelser

Gjennomføringen av aktsomhetsdirektivet i norsk rett vil kreve flere endringer i åpenhetsloven. Selv om enkelte er vesentlige endringer, er de fleste mer begrensede justeringer av eksisterende bestemmelser. På flere punkter der åpenhetsloven overlater det nærmere innholdet i forpliktelsene til OECDs retningslinjer, kan det dessuten være behov for presiseringer i loven eller forarbeidene av hensyn til rettssikkerheten. Samlet sett mener NIM at direktivet kan gjennomføres uten å endre lovens grunnleggende struktur og tilnærming vesentlig.

Tabellen nedenfor gir en samlet oversikt over hvilke endringer som etter NIMs syn kan være nødvendige i åpenhetsloven for å gjennomføre CSDDD i norsk rett. For hvert tema viser tabellen den relevante bestemmelsen i CSDDD, den tilsvarende bestemmelsen i åpenhetsloven (der en slik finnes), samt NIMs vurdering av behovet for endringer på det aktuelle punktet. Tabellen bruker tre symboler: ✓ betyr at loven kan videreføres uendret, ~ at en presisering i lov eller forarbeider bør vurderes, og ✗ at loven må endres. Oversikten omfatter de sentrale bestemmelsene i CSDDD, og er ikke ment som en uttømmende gjennomgang av alle endringer gjennomføringen kan kreve, eller av hvordan de bør utformes – spørsmål som NIM vil kunne gi nærmere råd om på et senere tidspunkt.

[117] Når det gjelder plikten til å regulere private aktørers atferd, se for eksempel: ICJ, *Advisory Opinion on Obligations of States in respect of Climate Change*, avsn. 403 (menneskerettighetene), 252 (klimaretten) og 276 (folkerettslig sedvanerett). Prinsippet om progressiv realisering av økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter etter ØSK artikkel 2 nr. 1 kan også være relevant her – se for eksempel: German Institute for Human Rights, *Retaining the Level of Protection of the German Supply Chain Act: The Principle of Non-Retrogression in the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* (Berlin, november 2024).

[118] Denne tolkningen er også lagt til grunn av den danske nasjonale menneskerettighetsinstitusjonen, Danish Institute for Human Rights (DIHR), *Transposition of the Corporate Sustainability Due Diligence Directive: A practical guide for national human rights institutions* (16.10.24), s. 15. Hentet 28.08.26 fra https://www.humanrights.dk/publications/transposition-corporate-sustainability-due-diligence-directive-practical-guide-0.

Tema	CSDDD	Åpenhetsloven	Vurdering
Personelt virkeområde	art. 2	§§ 2 og 3	✓
Materielt virkeområde	art. 3 og 5	§ 3	✗
Trinnene i aktsomhetsprosessen	art. 5	§ 4	~
Aktsomhetskrav på konsernnivå	art. 6	–	✗
Retningslinjer og styringssystemer	art. 7	§ 4(a)	~
Identifikasjon og vurdering av risikoer	art. 8	§ 4(b)	~
Prioritering	art. 9	§ 4(c)	✓
Egnede tiltak for å håndtere påvirkninger	art. 10 og 11	§ 4(c)	✗
Gjenoppretting	art. 12	§ 4(f)	~
Interessentdialog	art. 13	§ 4(e)	~
Varslingsmekanisme og klageordning	art. 14	–	✗
Behandling av informasjonskrav	–	§§ 6 og 7	✓
Overvåking av tiltak	art. 15	§ 4(d)	~
Rapportering	art. 16	§ 5	✗
Offentlig tilgang til rapportering	art. 17	–	✗
Tilsyn og sanksjoner	art. 24–28	§§ 8–14	✗
Sivilrettslig ansvar	art. 29	–	~

Tabell 2: Mulige endringer i åpenhetsloven ved gjennomføring av CSDDD.

Nedenfor følger en nærmere vurdering av samsvaret mellom de ulike bestemmelsene i CSDDD og åpenhetsloven, slik de er oppført i tabellen ovenfor.

Personelt virkeområde: CSDDD artikkel 2 fastsetter direktivets personelle virkeområde gjennom terskler for antall ansatte og omsetning, mens åpenhetsloven §§ 2 og 3 bruker terskler for salgsinntekt, balansesum og årsverk. De to regelverkene omfatter dermed ulike og til dels overlappende grupper av selskaper, der åpenhetsloven omfatter et betydelig større antall selskaper enn CSDDD. Ettersom artikkel 2 er minimumsharmoniserende, er det ikke i strid med direktivet at åpenhetsloven stiller opp et videre personelt virkeområde enn CSDDD krever. De gjeldende tersklene for hvilke selskaper som omfattes av åpenhetsloven, kan derfor videreføres.

Materielt virkeområde: Det følger av CSDDD artikkel 5 at selskaper skal utføre aktsomhetsvurderinger for både *menneskerettigheter* og *miljø*. I tillegg definerer CSDDD artikkel 3 «negative påvirkninger» som påvirkninger på *menneskerettigheter* eller *miljøet* som omfattes av forpliktelsene angitt i direktivets anneks, der delen om menneskerettigheter også omfatter flere av ILOs konvensjoner om arbeidsforhold. Åpenhetsloven § 3 viser derimot til *grunnleggende menneskerettigheter* og *anstendige arbeidsforhold*, og negative påvirkninger på miljøet omfattes bare i den grad de også rammer menneskerettighetene. Åpenhetsloven har derfor et snevrere materielt virkeområde enn CSDDD på miljøsiden og må endres for å omfatte slike påvirkninger. Ettersom definisjonen av negative påvirkninger er minimumsharmoniserende, er det ikke nødvendig å innlemme direktivets uttømmende liste over relevante miljøpåvirkninger direkte i åpenhetsloven. Et alternativ er for eksempel å utvide åpenhetslovens materielle virkeområde til å omfatte «klima og naturmiljø», med en definisjon som dekker de brede kategoriene av klima- og miljøpåvirkninger som direktivets anneks bygger på.

Trinnene i aktsomhetsprosessen: Etter CSDDD artikkel 5 skal statene sikre at selskaper gjennomfører risikobaserte aktsomhetsvurderinger gjennom en åtte-trinns prosess, der hvert trinn er nærmere regulert i artikkel 7 til 16. Åpenhetsloven § 4 pålegger virksomhetene å gjennomføre aktsomhetsvurderinger i tråd med OECDs retningslinjer, gjennom en seks-trinns prosess. De to prosessene er innholdsmessig sammenfallende i det vesentlige, men CSDDD skiller ut interessentdialog (artikkel 13) og varslings- og klageordning (artikkel 14) som egne trinn, mens disse i åpenhetsloven bare følger implisitt av OECDs retningslinjer, som behandler dem som tverrgående eller supplerende forpliktelser. Siden CSDDD artikkel 5 er minimumsharmoniserende, kan statene strukturere de overordnede trinnene i aktsomhetsprosessen annerledes i nasjonal rett, forutsatt at de underliggende pliktene i artikkel 7 til 16 reelt sett er ivaretatt. Vi konkluderer nedenfor med at åpenhetsloven bør endres for å innarbeide CSDDD artikkel 13 og 14. Ettersom åpenhetsloven er uttrykkelig forankret i OECDs retningslinjer, kan det imidlertid være mer hensiktsmessig å tilføye disse forpliktelsene som egne bestemmel-

ser i stedet for som ytterligere trinn i § 4. Dersom denne løsningen velges, bør myndighetene likevel presisere hvordan slike bestemmelser forholder seg til aktsomhetsprosessen i § 4.

Aktsomhetskrav på konsernnivå: Etter CSDDD artikkel 6 kan et morselskap utføre aktsomhetskravene i artikkel 7–16 på vegne av datterselskaper som også omfattes av direktivet, forutsatt at nærmere vilkår er oppfylt. Åpenhetsloven krever derimot at hvert selskap i konsernet som selvstendig oppfyller lovens vilkår, utfører sine egne aktsomhetsvurderinger, selv om de kan bygge på hverandres aktsomhetsvurderinger og redegjøre i en felles rapport. Selv om etterlevelse av de to regelverkene i praksis kan løses på liknende måte, stiller åpenhetsloven formelt strengere krav til datterselskaper i strid med fullharmoniseringen, og må endres for å innføre en bestemmelse som tilsvarer CSDDD artikkel 6.

Retningslinjer og styringssystemer: Etter CSDDD artikkel 7 må selskaper integrere aktsomhetsvurderingene i alle relevante retningslinjer og risikostyringssystemer, herunder ved å vedta en egen aktsomhetspolicy. Denne skal oppdateres uten ugrunnet opphold ved vesentlige endringer, og ellers gjennomgås og om nødvendig oppdateres minst annethvert år. Åpenhetsloven § 4 bokstav a stiller et tilsvarende krav om at virksomheten skal «forankre ansvarlighet i virksomhetens retningslinjer og styringssystemer», og at dette, i likhet med de øvrige trinnene i aktsomhetsprosessen, skal utføres regelmessig. Fordi artikkel 7 er minimumsharmoniserende, er det ikke i strid med direktivet om åpenhetsloven praktiseres strengere enn CSDDDs intervall på annethvert år. Det er imidlertid uklart om «regelmessig» kan tolkes slik at oppdateringsintervallet i praksis blir lengre enn annethvert år, noe som i så fall ikke ville tilfredsstille direktivets minstekrav. Det kan derfor være behov for å presisere, enten i loven selv eller i forarbeidene, at «regelmessig» innebærer *minst* annethvert år.

Identifikasjon og vurdering av risikoer: Etter CSDDD artikkel 8 må selskaper identifisere og vurdere negative konsekvenser i egen virksomhet, hos datterselskaper og hos forretningspartnere i aktivitetskjeden. Dette ble opprinnelig beskrevet i direktivet som et krav om «to map», men etter omnibus-endringene ble dette endret til et krav om å «carry out a scoping exercise based solely on reasonably available information», med kriterier for når selskaper kan be om ytterligere informasjon fra forretningspartnere. Disse kriteriene innebærer blant annet at selskaper bare kan be om informasjon der det er nødvendig – og for forretningspartnere med færre enn 5000 ansatte, bare der den ikke med rimelighet kan innhentes på annen måte. Åpenhetsloven § 4 bokstav b er generelt i tråd med CSDDD på dette punktet, ettersom den krever at selskaper skal «kartlegge og vurdere» negative konsekvenser. Begrepet «å kartlegge» på norsk dekker språklig sett både «to scope» og «to map» på engelsk. Ettersom artikkel 8 er fullt harmoniserende, bør det likevel presiseres enten i lovteksten eller i forarbeidene at kartleggingen kan baseres utelukkende på rimelig tilgjengelig informasjon, og at det gjelder nærmere vilkår for når selskaper kan

be om ytterligere opplysninger fra forretningspartnere.

Prioritering: Etter CSDDD artikkel 9 må et selskap, der det ikke kan håndtere alle de negative påvirkningene det har identifisert samtidig, prioritere ut fra alvorlighetsgrad og sannsynlighet, og håndtere de mest alvorlige først. Åpenhetsloven § 4 bokstav c er i tråd med CSDDD på dette punktet, ettersom den krever at tiltak baseres på «virksomhetens prioriteringer», som skal være forholdsmessige med blant annet «alvorlighetsgraden av og sannsynligheten for negative konsekvenser». I tillegg må prioriteringen skje i tråd med den mer detaljerte veiledningen i OECDs retningslinjer, som CSDDD-bestemmelsen i stor grad bygger på. Det er derfor ikke behov for endringer i åpenhetsloven når det gjelder prioritering.

Egnede tiltak for å håndtere påvirkninger: CSDDD artikkel 10 og 11 krever at selskaper treffer «egnede tiltak» for å forebygge eller avbøte potensielle negative påvirkninger, og for å stanse eller begrense faktiske negative påvirkninger. I tillegg angir begge artiklene momenter som må vurderes når det skal avgjøres hva som er et egnet tiltak, samt eksempler på slike tiltak i en ikke-uttømmende liste. Åpenhetsloven § 4 bokstav c inneholder den samme grunnleggende plikten til å treffe egnede tiltak for å stanse, forebygge eller begrense negative konsekvenser, og OECDs retningslinjer – som loven viser til – gir nærmere veiledning om hva et egnet tiltak innebærer. På overordnet nivå er det godt samsvar: artikkel 10 og 11 bygger på det samme skillet mellom å forårsake, bidra til og være direkte knyttet til en påvirkning, og på de samme tiltakstypene som OECDs retningslinjer og veileder. Der CSDDD skiller mellom «avbøte» om potensielle påvirkninger og «begrense» om faktiske, bruker åpenhetsloven begrepet «begrense» om begge. Forskjellen er rent språklig, og innholdet i forpliktelsen er det samme.

Artikkel 10 og 11 er likevel på enkelte punkter mer detaljerte og konkrete enn OECD-retningslinjene. Dette gjelder særlig kravet om å innhente kontraktsmessige forsikringer fra forretningspartnere om etterlevelse, som må ledsages av egnede tiltak for å verifisere at forsikringene faktisk følges, jf. artikkel 10(2)(b), (4) og (5). OECD-retningslinjene anbefaler riktignok at selskaper innarbeider forventninger om ansvarlig næringsliv i kontrakter og verifiserer etterlevelse, men direktivet er mer detaljert, blant annet om videreføring av forpliktelsene nedover i aktivitetskjeden, tredjepartsverifisering og kostnadsfordeling overfor små- og mellomstore bedrifter (SMB-er). Det samme gjelder prosedyren for å suspendere eller avslutte en forretningsforbindelse som siste utvei der andre tiltak ikke fører frem, jf. artikkel 10(6) og 11(7). Også OECD-retningslinjene behandler avståelse som en siste utvei og krever at selskapet tar hensyn til de sosiale og økonomiske konsekvensene, men direktivet går lenger, blant annet ved en vurdering av om avståelse vil medføre «manifestly more severe» påvirkninger og en adgang til å rapportere begrunnelsen til tilsynsmyndigheten. Fordi disse bestemmelsene er fullharmoniserende og relativt detaljerte, kan enkelte av kravene som avviker fra OECD-retningslinjene, måtte tas inn i selve lovteksten.

Gjenoppretting: Etter CSDDD artikkel 12 må selskaper som har forårsaket eller bidratt til en faktisk negativ påvirkning, sørge for gjenoppretting. Der påvirkningen utelukkende er forårsaket av en forretningspartner, er gjenoppretting frivillig, men selskapet kan bruke sin innflytelse overfor partneren til å få gjenoppretting på plass. Åpenhetsloven § 4 bokstav f krever derimot at virksomheten skal «sørge for eller samarbeide om gjenoppretting og erstatning der dette er påkrevd», uten at denne sondringen fremgår uttrykkelig av lovteksten. Både forarbeidene og OECDs retningslinjer klargjør imidlertid at virksomhetens tilknytning til påvirkningen – om den har forårsaket, bidratt til, eller er direkte forbundet med påvirkningen gjennom en forretningsforbindelse – er avgjørende for om virksomheten selv er ansvarlig for å rette opp påvirkningen, eller bare skal samarbeide om dette. Ordlyden i åpenhetsloven er dermed ikke like detaljert som CSDDD på dette punktet, men innholdet i forpliktelsen, slik det fremgår av forarbeidene og OECDs retningslinjer, er i det vesentlige det samme.

En mulig forskjell gjelder likevel rekkevidden av plikten. Etter åpenhetsloven oppstår gjenopprettingsplikten, slik forarbeidene klargjør, først «når virksomheten kartlegger at den har forårsaket eller bidratt til faktisk skade», for eksempel gjennom aktsomhetsvurderinger (se punkt 5.3.2). CSDDD kan derimot, slik det fremgår ovenfor, pålegge en videre og mer selvstendig gjenopprettingsplikt som ikke nødvendigvis er begrenset til identifiserte påvirkninger (se punkt 5.3.1). Fordi artikkel 12 er minimumsharmoniserende, kan åpenhetsloven ikke oppstille en snevrere gjenopprettingsplikt enn direktivet. Ved gjennomføringen bør det derfor vurderes om åpenhetslovens gjenopprettingsplikt er utformet tilstrekkelig vidt til å oppfylle direktivets krav.

Interessentdialog: Etter CSDDD artikkel 13 skal selskaper treffe egnede tiltak for å gjennomføre meningsfull og effektiv interessentdialog, samt identifisere og fjerne hindringer for deltakelse og sikre vern mot gjengjeldelse. Etter omnibus-endringene er imidlertid kretsen av berørte interessenter begrenset og kravet om dialog på enkelte stadier i aktsomhetsprosessen fjernet. I tillegg åpner artikkel 13 for at selskaper kan oppfylle konsultasjonsplikten gjennom bransje- eller flerpartsinitiativer og for at de kan konsultere eksperter der effektiv dialog med berørte interessenter ikke er rimelig mulig.

Åpenhetsloven § 4 bokstav e krever mer generelt at selskaper skal «kommunisere med berørte interessenter og rettighetshavere», men ytterligere krav kan følge av OECDs retningslinjer, som loven viser til. I likhet med CSDDD åpner OECDs retningslinjer og veiledning også for dialog med representative organisasjoner og eksperter der det ikke er praktisk mulig å konsultere alle interessenter. På den annen siden har de en bredere definisjon av relevante interessenter, som også omfatter sivilsamfunnsorganisasjoner og nasjonale menneskerettighetsinstitusjoner, og anbefaler dialog i alle faser av aktsomhetsprosessen. Åpenhetslovens forankring i OECDs retningslinjer kan derfor stille strengere krav til virksomheter på dette punktet enn direktivet, noe som er for-

enlig med direktivet siden artikkel 13 er minimumsharmoniserende. Plikten til interessentdialog fremgår likevel bare indirekte av åpenhetsloven, og bør klargjøres av hensyn til selskapene og ulike interessenter.

Varslingsmekanisme, klageordning og informasjonskrav: Etter CSDDD artikkel 14 må selskaper opprette en rettferdig, tilgjengelig og åpen varslingsmekanisme og klageordning for personer som berøres av negative påvirkninger, samt for fagforeninger og sivilsamfunnsorganisasjoner under visse omstendigheter. Åpenhetsloven §§ 6 og 7 pålegger selskaper å behandle og besvare individuelle krav om informasjon, noe som i praksis kan gjøre selskapet oppmerksom på negative påvirkninger, men det er ingen plikt til å opprette en varslingsmekanisme og klageordning på virksomhetsnivå. OECDs veileder forutsetter at skadelidte skal ha tilgang til en klageordning som ledd i gjenopprettingstrinnet, men dette er ikke løftet frem som en selvstendig plikt. Ettersom artikkel 14 er fullt harmoniserende, er det ikke tilstrekkelig at en klageordning følger implisitt av OECDs veileder. Åpenhetsloven må derfor endres for å innføre en bestemmelse tilsvarende CSDDD artikkel 14. Den eksisterende plikten i åpenhetsloven om informasjonskrav kan videreføres.

Overvåking av tiltak: CSDDD artikkel 15 krever at selskaper jevnlig overvåker gjennomføringen og effektiviteten av tiltak. Overvåking var opprinnelig påkrevd minst hvert år, men etter omnibus-endringene ble dette utvidet til minst hvert femte år, eller når tiltak ikke lenger er tilstrekkelige eller nye risikoer oppstår. Åpenhetsloven § 4 bokstav d krever tilsvarende at selskaper skal «følge med på gjennomføring og resultater», og i likhet med de andre delene av aktsomhetsprosessen «skal [dette] utføres regelmessig». Selv om CSDDD artikkel 15 er fullharmoniserende, følger det av ordlyden selv at *hyppigere* overvåking enn hvert femte år er tillatt. Det kan imidlertid være behov for å presisere enten i loven selv eller i forarbeidene at «regelmessig» i overvåkingssammenheng innebærer minst hvert femte år, slik at kravet ikke praktiseres *sjeldnere* enn direktivet tillater.

Rapportering: Etter CSDDD artikkel 16 må selskaper offentliggjøre en årlig rapport om sine aktsomhetsvurderinger på nettsidene sine, men selskaper som allerede rapporterer etter CSRD, er unntatt. Åpenhetsloven § 5 krever tilsvarende at selskaper skal offentliggjøre en årlig redegjørelse for aktsomhetsvurderingene, men det er ingen unntak for selskaper som allerede rapporterer etter regnskapsloven, som inkorporerer CSRD i norsk rett. Åpenhetsloven stiller dermed strengere krav til selskaper som omfattes av CSRD i strid med fullharmoniseringen, og må endres for å innføre et unntak tilsvarende det i CSDDD artikkel 16 nr. 2.

Offentlig tilgang til rapportering: CSDDD artikkel 17 krever fra 1. januar 2031 at selskaper oversender den årlige rapporten om sine aktsomhetsvurderinger til et innsamlingsorgan (for eksempel Forbrukertilsynet eller Finanstilsynet). Innsamlingsorganet må deretter gjøre rapporten tilgjengelig på det såkalte «European Single Access Point» (ESAP), som skal gi allmennheten sentralisert digital tilgang til informasjon som

offentliggjøres etter over 30 EU/EØS-direktiver og -forordninger. Åpenhetsloven har i dag ingen forpliktelse som svarer til dette, ettersom bestemmelsen gjelder en ny europeisk ordning for offentliggjøring av informasjon. Loven må derfor endres for å gjennomføre artikkel 17.

Tilsyn og sanksjoner: CSDDD artikkel 24 til 28 krever at statene oppretter en uavhengig tilsynsmyndighet med fullmakt til å gjennomføre undersøkelser, pålegge selskaper å stanse overtredelser og treffe visse tiltak, og til å ilegge sanksjoner som er effektive, forholdsmessige og avskrekkende. Åpenhetsloven §§ 8 til 14 legger tilsynet til Forbrukertilsynet, som blant annet kan gjennomføre undersøkelser og kreve opplysninger fra selskaper, og kan treffe vedtak om forbud og påbud, tvangsmulkt og overtredelsesgebyr. Denne modellen samsvarer i stor grad med direktivets krav, og de fleste av Forbrukertilsynets sentrale funksjoner og fullmakter på dette området kan videreføres.

Enkelte endringer i åpenhetslovens bestemmelser om tilsyn og håndheving vil likevel være nødvendige. For det første kan overtredelsesgebyr etter § 14 bare ilegges ved gjentatte brudd på rapporterings- og informasjonspliktene i §§ 5, 6 og 7. Brudd på de øvrige bestemmelsene, herunder den materielle aktsomhetsplikten i § 4, kan bare møtes med vedtak fulgt av tvangsmulkt etter § 13, som etter sin art bare løper så lenge selskapet unnlater å etterkomme vedtaket. Dette kan være i strid med artikkel 25(4) i CSDDD, som fastsetter at tiltak et selskap treffer for å etterkomme et vedtak, ikke skal utelukke at det ilegges sanksjoner etter artikkel 27. Det kan derfor bli nødvendig å endre åpenhetsloven § 14 slik at den også omfatter brudd på § 4.

For det andre følger det av forskriften til åpenhetsloven at det maksimale overtredelsesgebyret som kan ilegges etter åpenhetsloven, er inntil fire prosent av selskapets årsomsetning eller 25 millioner kroner, der det høyeste beløpet anvendes.[119] Dette er i strid med CSDDD artikkel 27(4), som krever at medlemsstatene fastsetter en ensartet maksimalgrense på tre prosent av selskapets globale nettoomsetning.[120] Til forskjell fra de øvrige håndhevingsbestemmelsene, som er minimumsharmoniserende, utgjør dette kravet et unntak: fordi maksimalgrensen skal være felles for alle medlemsstatene, kan Norge ikke opprettholde en høyere grense.

For det tredje gir ikke åpenhetsloven Forbrukertilsynet myndighet til å treffe midlertidige tiltak ved en overhengende risiko for alvorlig og uopprettelig skade, slik artikkel 25(5)(c) krever. Endelig må åpenhetsloven endres for å gjennomføre artikkel 28, som krever samarbeid og gjensidig bistand med det europeiske nettverket av tilsynsmyndigheter.

Sivilrettslig ansvar: CSDDD artikkel 29 krever blant annet at skadelidte har rett til full erstatning dersom et selskap holdes

[119] Forskrift om utmåling av tvangsmulkt og overtredelsesgebyr § 3.
[120] Bekreftes også i omnibus-direktivet (2026/470), fortalepunkt 48.

ansvarlig etter nasjonal rett for brudd på sine aktsomhetsplikter. I tillegg pålegges medlemsstatene å ivareta flere hensyn knyttet til tilgangen til domstolene, for eksempel ved å sikre at saksomkostningene ikke er uforholdsmessig høye, og at det er adgang til midlertidige forføyninger. Det gjelder også forpliktelser knyttet til fremleggelse av bevis og til solidaransvar mellom et selskap og dets datterselskaper eller forretningspartnere. Dette innebærer at selv om omnibus-endringene fjernet det EU-harmoniserte regimet for sivilrettslig ansvar, bør myndighetene likevel vurdere om gjeldende regler på andre rettsområder, for eksempel erstatningsretten, er i samsvar med disse minimumskravene.

5.8.4 Erfaringer med åpenhetsloven

Åpenhetsloven har vært i kraft siden 1. juli 2022, og er evaluert gjennom utredningsoppdrag fra KPMG og SIFO på vegne av Barne- og familiedepartementet, samt en samlet evalueringsrapport fra departementet selv. Nedenfor oppsummerer vi sentrale erfaringer basert på disse rapportene.

Evalueringene viser at norske selskaper i stor grad støtter opp under lovens intensjon om å fremme ansvarlighet og respekt for menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold, og at kravene oppfattes som klare og hensiktsmessige, herunder aktsomhetsvurderingsplikten (§ 4) og informasjonsplikten (§ 5).[121] For mange større selskaper har aktsomhetsvurderinger allerede vært en del av virksomhetsstyringen, men loven har bidratt til å systematisere dette arbeidet og gitt det et tydeligere rammeverk.[122] Det er likevel variasjon i hvordan kravene forstås og etterleves, særlig mellom bransjer og virksomhetsstørrelse: mindre selskaper rapporterer at det er krevende å vurdere forholdsmessighet og rekkevidde.[123]

Selv om de fleste norske selskaper mener at de har kapasitet og ekspertise til å oppfylle kravene i åpenhetsloven, peker flere også på en økning i administrativ byrde og en gryende byråkratisering av aktsomhetsarbeidet. Evalueringene peker mot et behov for å klargjøre forholdet mellom åpenhetsloven, regnskapsloven og miljøinformasjonsloven, ettersom mye av ressursbruken i de første to årene har gått til overlappende rapporteringskrav og besvarelse av informasjonskrav snarere enn de mer handlingsorienterte aspektene ved aktsomhetsprosessen.[124] Dette spørsmålet har også fått politisk oppmerksomhet. I mars 2026 ba Stortinget regjeringen om å sørge for at samme opplysning bare rapporteres inn til offentlige myndigheter én gang, og om å fremme forslag om å heve dagens grenser for rapporteringsplikten etter åpenhetsloven.[125]

[121] KPMG, *Utredningsoppdrag – Evaluering av virkningene av åpenhetsloven* (Oslo: KPMG, 2024), s. 16–17. Hentet 28.08.26 fra https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/evaluering-av-virkningene-av-apenhetsloven/id3091232/.

[122] Ibid., s. 17–18.

[123] Ibid., s. 20–21.

[124] Ibid., s. 21, 32–33 og 44–45.

[125] Stortingets vedtak 497 og 498 (3. mars 2026), jf. Innst. 123 S (2025–2026).

Vedtakene drøftes nærmere i anbefaling 4 og 7 i denne rapporten.

Om lag 65–70 % av virksomhetene som er omfattet av åpenhetsloven publiserte lovpålagt redegjørelse innen fristen for første rapporteringsår.[126] En stikkprøvekontroll av 500 tilfeldig utvalgte selskaper i 2023 viste at ett av fem manglet en redegjørelse på nettsidene, og over 100 selskaper mottok veiledningsbrev som følge av dette.[127] Hovedårsakene til manglende etterlevelse er manglende kjennskap til loven, usikkerhet om hvordan rapporteringen skal gjennomføres, og begrensede ressurser.

Evalueringene peker også på at flere selskaper har sett forbedringer i implementeringen av konkrete tiltak, særlig knyttet til arbeidstakerrettigheter og beskyttelse av sårbare grupper.[128] En undersøkelse viser at 13 % har gjennomført tiltak som har gitt forbedringer i egen virksomhet, og 28 % rapporterer om forbedringer i leverandørkjeden.[129]

Forbrukertilsynet har så langt hatt en primært veiledende rolle og brukt sanksjonsmulighetene i liten grad, noe både selskaper og sivilsamfunn mener bør endres for å styrke etterlevelsen.[130] De få tilfellene av håndheving har vært rettet mot manglende rapportering og informasjon snarere enn mot kvaliteten på selve aktsomhetsarbeidet. Det første overtredelsesgebyret ble ikke ilagt før i oktober 2024 – et gebyr på 450 000 kroner mot kleskjeden Lager 157 for to ganger å ha unnlatt å svare på informasjonskrav.[131] Gebyret ble senere opphevet av Markedsrådet, som la til grunn at to overtredelser ikke utgjør «gjentatte» brudd i lovens forstand. Et nytt gebyr på 150 000 kroner ble ilagt i mars 2026 mot et selskap som fortsatt ikke hadde publisert en redegjørelse etter å ha vært kontrollert i 2023, 2024 og 2025.[132] Også dette er påklaget. At håndhevingen har vært konsentrert om rapporterings- og informasjonspliktene, kan delvis forklares med hvordan sanksjonene er utformet (se punkt 5.7.2). Forbrukertilsynet har imidlertid selv signalisert at det, ettersom selskapene nå er bedre kjent med

[126] Ibid, s. 48; Barne- og familiedepartementet (BFD), *Evalueringsrapport åpenhetsloven* (Oslo: Barne- og familiedepartementet, 2025), s. 19–20. Hentet 28.08.26 fra https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/evalueringsrapport-apenhetsloven/id3112681/.

[127] Forbrukertilsynet, «Åpenhetsloven: Én av fem mangler redegjørelse på nettsidene», forbrukertilsynet.no. 15.11.23. Hentet 28.08.26 fra https://www.forbrukertilsynet.no/apenhetsloven-en-av-fem-mangler-redegjorelse-pa-nettsidene.

[128] KPMG, *Utredningsoppdrag*, s. 50; BFD, *Evalueringsrapport åpenhetsloven*, s. 18–19.

[129] Ibid.

[130] Forbruksforskningsinstituttet SIFO, *To år med Åpenhetsloven: Rettighetshavernes forventninger, erfaringer og forslag til forbedringer – en sammenfatning* (Oslo: SIFO, rapport nr. 11-2024), s. 13. Hentet 28.08.26 fra https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/to-ar-med-apenhetsloven-rettighetshavernes-forventninger-erfaringer-og-forslag-til-forbedringer-en-sammenfatting/id3091250/.

[131] Forbrukertilsynet, FOV-2024-4009 *Lager 157 – Vedtak om overtredelsesgebyr* (17.10.24). Hentet 28.08.26 fra https://www.forbrukertilsynet.no/lov-og-rett/vedtak/fov-2024-4009-lager-157-vedtak-om-overtredelsesgebyr.

[132] Markedsrådet, MR-2024-1787 (12.02.25). Hentet 28.08.26 fra https://www.klagenemndssekretariatet.no/wp-content/uploads/2024/11/Markedsradets-avgjorelse-2024-1787.pdf.

lovens krav, i større grad vil rette oppmerksomheten mot kvaliteten på aktsomhetsvurderingene.[133]

Åpenhetsloven er i utgangspunktet avgrenset til selskapers arbeid med menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold, og det foreligger ikke noen eksplisitt plikt til å vurdere eller rapportere om miljøforhold. OECDs retningslinjer, som loven bygger på, inkluderer imidlertid også miljø som tema,[134] og forarbeidene bekrefter at miljøpåvirkninger er dekket i den grad de resulterer i negativ påvirkning på menneskerettighetene.[135] Evalueringene viser at det har vært usikkerhet og variasjon blant virksomhetene om hvorvidt og hvordan miljø- og klimaforhold bør tas inn i redegjørelsene. Flere aktører og sivilsamfunnsorganisasjoner har anbefalt at miljø og klima bør inkluderes tydeligere i både lovteksten og i redegjørelsene, for å harmonisere med OECDs retningslinjer og CSDDD.[136] Dette pekes ut som et viktig tema for videreutviklingen av loven.

I møter NIM holdt med interessenter i forbindelse med utarbeidelsen av denne rapporten, bemerket flere at for de fleste selskaper er rapporteringskrav utgangspunktet som styrer alt de gjør, og at få er klar over at rapportering bare er ett aspekt av en mer omfattende aktsomhetsprosess. Denne oppfatningen kan ha blitt forsterket av at lovens navn i seg selv framhever åpenhetsaspektet ved aktsomhetsarbeidet, og av at Forbrukertilsynet så langt bare har ilagt sanksjoner der selskaper ikke har publisert redegjørelser eller besvart informasjonskrav. Det ble også fremhevet at selskaper generelt er mer kjent med klima- og miljøspørsmål enn med menneskerettslige spørsmål, fordi det finnes veletablerte rammeverk for bærekraftsrapportering som dekker disse temaene i detalj. Samtidig betyr dette at de ofte er mindre vant til å håndtere klima- og miljøspørsmål innenfor rammeverk for aktsomhetsvurderinger som har sitt utspring i menneskerettigheter. Det er derfor behov for ytterligere veiledning om hvordan selskapers arbeid med klima og miljø under åpenhetsloven kan skille seg fra hvordan det behandles under andre rammeverk og regelverk.

Intervjuer med sivilsamfunnsorganisasjoner viser at disse generelt har et positivt syn på åpenhetsloven og anerkjenner dens betydning for å styrke rettighetshaverperspektivet og legge til rette for informerte kjøpsbeslutninger.[137] Sivilsamfunnet er kritisk til at Forbrukertilsynet har vært tilbakeholden med å bruke sanksjonsmulighetene sine, til tross for at det finnes klare brudd på lovens plikter, og mener tilsynsmyndigheten må bli

[133] Forbrukertilsynet, «Økonomiske sanksjoner etter brudd på åpenhetsloven», forbrukertilsynet.no. 09.03.26. Hentet 28.08.26 fra https://www.forbrukertilsynet.no/okonomiske-sanksjoner-etter-brudd-pa-apenhetsloven; Espen Utaker, «Forbrukertilsynet etterlyser bedre aktsomhetsvurderinger og mer presise redegjørelser», Etisk handel Norge. 03.02.26. Hentet 28.08.26 fra https://etiskhandel.no/aktuelle-saker/forbrukertilsynet-etterlyser-bedre-aktsomhetsvurderinger-og-mer-presise-redegjorelser/.

[134] BFD, *Evalueringsrapport åpenhetsloven*, s. 36; KPMG, *Utredningsoppdrag*, s. 12–14.

[135] Se punkt 5.2.3.

[136] SIFO, *To år med Åpenhetsloven*, s. 16; BFD, *Evalueringsrapport åpenhetsloven*, s. 36–38.

[137] SIFO, *To år med Åpenhetsloven*, s. 12–13.

mer proaktiv i både veiledning og håndheving. Videre foreslår sivilsamfunnet en rekke lovendringer, blant annet å utvide lovens materielle virkeområde til å også omfatte miljøhensyn.[138]

Samlet etterlyser både virksomhetene og rettighetshaverne mer presis og praktisk veiledning fra myndighetene, særlig om forholdsmessighet, prioritering av risiko, dokumentasjonskrav og hvordan selskaper skal balansere motstridende hensyn som personvern og informasjonsplikt.[139] Det er også behov for rettslig avklaring av hvordan åpenhetsloven skal forstås i lys av annet regelverk, særlig i møtet med CSDDD; harmonisering av rapporteringskrav trekkes frem som sentralt for å unngå unødig byråkrati og sikre konkurransekraft.[140] Flere aktører advarer samtidig mot å «vanne ut» de særnorske elementene i åpenhetsloven i møte med EU-regulering, særlig når det gjelder det materielle virkeområdet og informasjonsplikten, som vurderes som viktige mekanismer for å sikre reell åpenhet.[141]

[138] Ibid., s. 15–16.
[139] KPMG, *Utredningsoppdrag*, s. 20–21; BFD, *Evalueringsrapport åpenhetsloven*, s. 20.
[140] BFD, *Evalueringsrapport åpenhetsloven*, s. 36–38.
[141] Ibid.

6. Relevante klima- og miljøpåvirkninger etter CSDDD

6.1 Innledning

Punkt 5.6 introduserte det materielle virkeområdet til CSDDD, sammenlignet med åpenhetsloven, herunder direktivets definisjoner av menneskerettighets- og miljøpåvirkninger, samt hovedstrukturen i direktivets anneks. I motsetning til punkt 5.6 ser dette kapittelet utelukkende på CSDDD, og utdyper det materielle innholdet i de bestemmelsene og konvensjonene i annekset som er relevante for selskapers klima- og miljøpåvirkninger.

Kapittelet er delt inn i fire deler. Punkt 6.2 behandler annekset del I, seksjon 1, punkt 15, som gjelder situasjoner der selskaper forårsaker miljøforringelser som rammer menneskerettigheter. Punkt 6.3 behandler annekset del I, seksjon 1, punkt 16, som gjelder utkastelse eller inndragning av jord og av naturressurser, der det rammer landrettigheter/kulturutøvelse. Punkt 6.4 gir deretter en kort oversikt over de øvrige menneskerettighetene i anneksets del I, seksjon 1 og 2, i den grad disse har betydning for selskapers klima- og miljøpåvirkning. Til sist behandler punkt 6.5 de miljørettslige forpliktelsene i anneksets del II, som er forankret i en rekke konvensjoner om blant annet vern av naturmangfold, forurensning, og håndtering av farlige stoffer og avfall. Samlet sett dekker annekset et bredt spekter av påvirkninger på menneskerettigheter, miljø og klima som kan oppstå gjennom selskapers virksomhet og verdikjeder.

Samtidig er fordelingen og formuleringen av bestemmelser og konvensjoner i annekset vanskelig tilgjengelig og skaper betydelig kompleksitet. Noen sentrale internasjonale menneskerettighets- og miljøtraktater er enten utelatt eller bare delvis dekket. På flere punkter bruker annekset også formuleringer som avviker fra etablerte formuleringer i relevante traktater ved å slå sammen kategorier eller forenkle definisjoner. Denne tilnærmingen gjør at annekset fremstår som en fragmentert katalog av normer, som det er litt uklart når og i hvilken grad tilsvarer, eller går lengre/kortere enn, de internasjonale standarder det vises til. Dette skaper merkostnader, og kan føre til ulike nasjonale tolkninger som svekker rettssikkerheten og forutsigbarheten direktivet skal sikre.

Figur 1: De tre kategoriene av negative påvirkninger i CSDDDs anneks

Dette kapittelet gjennomgår derfor annekssets ordlyd grundig, og tolker omfanget og innholdet av forpliktelsene i tråd med EU- og EØS-rettens egen metode.

De ulike delene av annekset kan grupperes i tre brede kategorier, slik figur 1 nedenfor viser. Den første kategorien omfatter rene menneskerettighetspåvirkninger, som tvangsarbeid, diskriminering i arbeidslivet eller misbruk av personopplysninger. Den andre omfatter rene miljøpåvirkninger, uavhengig av om mennesker rammes, som handel med truede arter, bruk av kvikksølv i produkter eller skade på vernede våtmarker. Mellom disse ligger en tredje kategori: miljøpåvirkninger som også har visse konsekvenser for menneskerettighetene. Her omfattes miljøskade, som klimagassutslipp, forurensning eller avskoging, dersom den rammer mennesker, for eksempel deres helse, tilgang til rent vann eller livsgrunnlag.

Tabellen nedenfor utdyper figur 1. For hver av de tre kategoriene viser tabellen hvor de aktuelle bestemmelsene finnes i annekset, og oppsummerer påvirkningene de omfatter. Tabellen angir også hvilke bestemmelser i de internasjonale instrumentene de skal tolkes i tråd med. Oppsummeringene er forenklet og erstatter ikke ordlyden i annekset. Ettersom instrumentene som er oppført i annekset er uttømmende, faller påvirkninger som ikke dekkes av dem utenfor direktivets aktsomhetsforpliktelser.

Påvirkninger på menneskerettigheter	Påvirkninger på miljø og menneskerettigheter	Påvirkninger på miljø
Annekset del I, seksjon 1, punkt 1–14: Retten til liv, personlig frihet og sikkerhet, privatliv, frihet fra tortur, og tanke- og religionsfrihet (SP art. 6(1), 7, 9(1), 17 og 18). Retten til rettferdige og gode arbeidsvilkår, tilfredsstillende bolig, mat, vann og sanitære forhold (ØSK art. 7 og 11). Barns rett til helse, utdanning, levestandard og beskyttelse mot utnyttelse (BK art. 24, 27, 28, 32, 34 og 35). Frihet fra barnearbeid, tvangsarbeid, slaveri og menneskehandel, organisasjonsfrihet og rett til kollektive forhandlinger, og likebehandling i arbeidslivet (SP art. 8, 21 og 22; ØSK art. 7 og 8; ILO-konvensjon nr. 29 (art. 2), 87, 98, 100 (art. 2–3), 111 (art. 1–2), 138 (art. 2(4) og 4–8) og 182 (art. 3)). **Annekset del I, seksjon 2:** Andre direkte og forutsigbare krenkelser av rettigheter i SP, ØSK, BK og ILO-konvensjon nr. 29, 87, 98, 100, 105, 111, 138 og 182. *ICERD, CEDAW, CRPD og FNs urfolkserklæring er nevnt i fortalepunkt 33, men ikke i selve direktivteksten. *EMK og torturkonvensjonen er ikke omfattet, men tilsvarende rettigheter dekkes av SP.	**Annekset del I, seksjon 1, punkt 1–14 og seksjon 2:** Miljøpåvirkninger som rammer retten til liv, privatliv og barns rettigheter (SP og BK). **Annekset del I, seksjon 1, punkt 15:** Miljøforringelse eller påvirkning på naturressurser, som skadelig jordforandring, vann- eller luftforurensning, skadelige utslipp, overdrevent vannforbruk, landforringelse eller avskoging, som rammer retten til mat, vann, sanitære forhold, helse, sikkerhet eller eiendom, eller økosystemtjenester (SP art. 6(1); ØSK art. 11 og 12). **Annekset del I, seksjon 1, punkt 16:** Tvangsutkastelse, jordtilraning eller tilraning av naturressurser som rammer retten til selvbestemmelse, jord, ressurser eller livsgrunnlag (SP art. 1 og 27; ØSK art. 1, 2 og 11). *FNs urfolkserklæring og fritt, forhåndsinformert samtykke (FPIC) er nevnt i fortalepunkt 33, men ikke i selve direktivteksten, og tilsvarende rettigheter dekkes av SP art. 27.	**Annekset del II:** Negative påvirkninger på naturmangfold, naturarv og våtmarker (CBD art. 10(b), inkl. Cartagena- og Nagoya-protokollene; verdensavvrvkonvensjonen art. 5(d); Ramsar-konvensjonen art. 4(1)). Forurensning fra skip og dumping i havet (MARPOL vedlegg I–V; havrettskonvensjonen art. 210). Handel med truede arter (CITES art. III–V). Produksjon, produkter og avfall som involverer kvikksølv (Minamata-konvensjonen art. 4(1), 5(2) og 11(3), vedlegg A og B del I). Produksjon, bruk og avfall av persistente organiske miljøgifter (POPs) (Stockholm-konvensjonen art. 3(1)(a)(i) og 6(1)(d), vedlegg A). Handel med farlige kjemikalier (Rotterdam-konvensjonen art. 10(1), 11(1)(b) og 11(2)). Produksjon, forbruk og handel med ozonnedbrytende stoffer (Montreal-protokollen art. 4B, vedlegg A, B, C og E). Handel med farlig avfall (Basel-konvensjonen art. 4(1)(b)–(c), 4(5), 4(8) og 4A). *Klimaendringer, luft- og vannforurensning og landforringelse dekkes bare der de rammer menneskerettigheter (annekset del I, seksjon 1, punkt 15).

Tabell 3:Negative påvirkninger som omfattes av CSDDDs anneks.

6.2 Miljøforringelser eller annen påvirkning på naturressursene (Anneks, del I, seksjon 1, punkt 15)

6.2.1 Innledning

Anneks, del I, seksjon 1, punkt 15 inneholder et forbud for selskaper (som må leses innenfor rammen av deres *aktsomhetsplikt*) som lyder:

> The prohibition of causing any measurable environmental degradation, such as harmful soil change, water or air pollution, harmful emissions, excessive water consumption, degradation of land, or other impact on natural resources, such as deforestation, that:

Bestemmelsen lister deretter opp, i bokstav (a) til (e), følgende konsekvenser, ved konkret påvirkning på visse rettigheter:

a) Vesentlig forringelse av naturgrunnlaget for mat

b) Nekting av tilgang til trygt og rent drikkevann

c) Vanskeliggjøring eller ødeleggelse av sanitære fasiliteter

d) Skade på helse, trygghet eller normal bruk av eiendom
Vesentlig skade på økosystemtjenester som bidrar til menneskelig velferd

Totalt sett legger altså punkt 15 opp til en totrinnstest der man vurderer om det: (i) foreligger en type målbar miljøforringelse; som (ii) har visse konkrete negative påvirkninger på menneskerettighetene. Bestemmelsens struktur gjenspeiler den nære sammenhengen mellom miljøets tilstand og menneskerettighetene, som også kommer til uttrykk i direktivets fortale.[142]

Ordlydsmessig vil antakeligvis nesten enhver negativ påvirkning av miljøet kunne være «*measurable environmental degradation*», noe som tyder på at bestemmelsen neppe er ment som en alvorlighetsterskel i seg selv. Samtidig er det i alle fall nærliggende å tolke «*measurable (…) degradation*» som en avgrensning mot rent hypotetiske skader. I dette ligger det antakeligvis enten at skaden faktisk har inntrådt og beviselig kan måles, eller at en handling eller fremtidig handling beviselig vil føre til miljøforringelse. Likevel kan det, i lys av *føre-var-prinsippet*, ikke stilles noe krav om definitiv sikkerhet om at slike skader vil inntre.[143]

Bestemmelsen gir fem eksempler på målbar miljøforringelse i en ikke-uttømmende liste. Ett av disse – skadelige utslipp – er mer detaljert omtalt i punkt 7.2.1 i forbindelse med klimagassutslipp og klimaendringer. De andre fem eksemplene – skadelige jordforandringer, vann- eller luftforurensning, overdrevent vannforbruk, forringelse av land og avskoging – er ikke drøftet i detalj i

[142] Se blant annet fortalepunkt 35, som legger til grunn at aktsomhetsvurderinger på miljøområdet bør omfatte det å unngå «environmental degradation that results in adverse health effects», og bør respektere «the right to a clean, healthy and sustainable environment». Fortalen forankrer dette i den såkalte «One Health»-tilnærmingen, som anerkjenner at menneskers, dyrs og økosystemers helse er tett sammenvevd.

[143] Se, om betydningen av disse prinsippene, punkt 5.2.1 over.

denne rapporten. Det mest avgjørende spørsmålet er om slik miljøforringelse resulterer i en av de listede virkningene for menneskerettighetene.

Som det fremgår av bestemmelsen er bokstav (a) til (e) en konkretisering av, og må tolkes på bakgrunn av, SP artikkel 6 (1) om retten til liv og ØSK artikkel 11 og 12 om henholdsvis retten til en adekvat levestandard og retten til helse. Rettighetene har ulike terskler for å anses negativt påvirket av miljøforringelsen. Selskapene må ta hensyn til disse tersklene i aktsomhetsvurderingen. Hva som ligger i de konkrete negative påvirkningene på menneskerettighetene i bokstav (a) til (e) vurderes nærmere nedenfor.

6.2.2 Ulike typer miljøforringelse som bestemmelsen beskytter mot

I det følgende går vi gjennom Anneks del I, seksjon 1, punkt 15, bokstav a til e i kronologisk rekkefølge:

Bokstav a): *substantially impairs the natural basis for the preservation and protection of food*

Selskapene gis her en aktsomhetsplikt overfor forringelser av naturgrunnlaget for matproduksjon og bevaring av mat. At det må være en forringelse som *substantially impairs* innebærer at det må være en påvirkning av en viss betydning, antakeligvis sammenlignbart med et *vesentlighetskrav* i norsk rett.[144] Det er altså ikke tilstrekkelig med enhver påvirkning. *Føre-var-prinsippet* og *forebyggingsprinsippet* tilsier riktignok at man neppe bør sitte og vente på at en påvirkning åpenbart blir *vesentlig* før man handler, så lenge det er tilstrekkelig grunn til å tro at dette vil skje.

Hva som nærmere ligger i aktsomhetsplikten må leses i lys av de nevnte bestemmelsene i SP og ØSK. Her er ØSK artikkel 11, om en adekvat levestandard, særlig relevant fordi denne rettigheten blant annet inkluderer «adequate food» (i første ledd). I annet ledd anerkjenner statene en rett til å «be free from hunger».

Leses bokstav a i sammenheng med ØSK artikkel 11 er det naturlig å se det slik at matproduksjonen i alle fall ikke må forringes til et nivå som ligger under det som er nødvendig til å sikre den relevante befolkningen «adequate food», og deres rett til å være «free from hunger». Hvis det er snakk om «hunger» er antakeligvis pliktene sterkere og i alle fall mer *prekære i tid*.[145] Hvis det i det hele tatt foreligger en risiko for at retten til å være «free from hunger» blir påvirket skal det derfor lite til for at en forringelse antas for å «substantially impair» slik at en aktsomhetsplikt bør aktiveres. Samtidig er bokstav a snevrere enn ØSK artikkel 11 fordi den dekker bare naturgrunnlaget for matproduksjon, ikke samfunnsmessige, økonomiske eller handelsmessige forhold som påvirker tilgangen til tilfredsstillende mat.

[144] Sml. i den forstand den danske teksten: «væsentligt forringer» og den svenske teksten «väsentligt försämrar».

[145] Se også ØSK-komiteen, som så det slik at annet ledd om hungersnød oppstilte mer umiddelbare og presserende plikter enn den generelle plikten i første ledd, se General Comment No. 12, *The right to adequate food (art. 11)*, UN Doc E/C.12/1999/5, avsn. 1.

ØSK-komiteen har sett det slik at artikkel 11 ikke bare gjelder mengden mat, men også det næringsmessige innholdet i maten.[146] En slik tolkning utelukkes ikke av ordlyden, og er i tråd med paragrafens overordnede formål om adekvat levestandard, og det bredere systemet i konvensjonen, eksemplifisert av blant annet artikkel 12 om retten til helse. Det *kvalitative* innholdet i maten kan være relevant for ens velvære og levestandard. I den grad en miljøforringelse påvirker naturgrunnlaget på en måte som svekker *næringsinnholdet* i maten kan dette derfor også være omfattet.

I lys av de menneskerettslige forbildene, og at *bærekraft* er ett av direktivets grunnleggende formål,[147] bør vilkåret om at inngrep «substantially impairs the natural basis» antakeligvis også omfatte ikke bare det som ødelegger naturgrunnlaget direkte eller på kort sikt, men også en bruk som ikke er *bærekraftig*, fordi en slik bruk vil undergrave rettighetene over tid.[148]

Plikten må også leses i lys av SP artikkel 6 om retten til liv, som innebærer både negative og positive forpliktelser og kan trues av ødeleggelse av naturgrunnlaget for matproduksjon.[149] Praksis fra FNs menneskerettskomité (bl.a. Portillo Cáceres v. Paraguay) viser at «produksjon» må forstås bredt og at hele naturgrunnlaget for mattilgangen bør omfattes – ikke bare svekkelser av grunnlaget for produksjonen, men også *forurensninger* av det som produseres.[150]

Totalt sett kan man derfor si at naturgrunnlaget vil bli «substantially impaired» når selskapet svekker tilgangen på «adequate food», eller mer prekært skaper en risiko for hungersnød. I den sammenheng er alle typer mattilgang omfattet, og både *kvaliteten* og *kvantiteten* på maten, herunder dens næringsinnhold og innhold av uønskede eller farlige substanser.

Bokstav b): *denies a person access to safe and clean drinking water*

Selskapene gis her en aktsomhetsplikt når det gjelder tilgang til trygt og rent vann. Terskelen fremstår etter ordlyden relativt høy jf. begrepet «*denies*». Det er ikke tilstrekkelig at tilgangen *vanskeliggjøres*, det må foreligge en *nektelse* av tilgang. På den annen siden kreves det neppe en total nektelse av all vanntilgang – også en *delvis* nektelse vil måtte omfattes. Noe annet vil klart stride med bestemmelsens *formål* - mennesker trenger en viss mengde vann for å overleve, så en *delvis* nektelse vil likevel føre til at man ikke har tilgang på det drikkevannet man trenger. Eksempler på handlinger som

[146] Ibid., avsn. 5, 8 og 9.

[147] Se CSDDD fortalepunkt 16, 31, 35, 73, 99. Se også om det EU-rettslige *prinsippet om bærekraftig utvikling*, punkt 5.2.1.

[148] Se for en slik tolkning, ØSK-komiteen, General Comment No. 27 (2025): *Economic, social and cultural rights and the environmental dimension of sustainable development*, UN Doc E/C.12/GC/27 (06.11.25), avsn. 58–70.

[149] FNs menneskerettighetskomité, *Portillo* Cáceres v Paraguay, UN Doc CCPR/C/126/D/2751/2016, avsn. 7.3.

[150] Ibid., avsn. 7.5. Dette følger også av ordlyden innledningsvis i bestemmelsen som nevner «harmful emissions». Sml. også her, ØSK-komiteen, General Comment No. 12, *The right to adequate food (art. 11)*, UN Doc E/C.12/1999/5, avsn. 10, som mener forurensning er omfattet av ØSK artikkel 11.

kan ha slike konsekvenser gis innledningsvis, b.la. «water or air pollution (…), excessive water consumption».

Det som ikke må nektes er *access*. Ordlydsmessig kan dette tolkes snevert som en ren *negativ* rettighet, altså at ikke miljøforringelser må komme i veien for en tilgang (access) som allerede er der. Mer utvidet kan ordlyden leses som en *positiv* rettighet til et system og infrastruktur for regulering og bruk av vannressurser som må sikre tilgang til disse ressursene.[151] At ordlyden innledningsvis i bestemmelsen nevner overkonsumpsjon av vann som et av eksemplene på miljøforringelse gjør det naturlig å legge en utvidet *positiv* forståelse til grunn, der bokstav b kan innebære en aktsomhetsplikt for selskaper til å sikre at de ikke bruker vann på en måte som står i veien for et system og en infrastruktur som sikrer rettferdig fordeling og bærekraftig bruk av vannressurser.

At det som omfattes er «drinking water» kan virke som en avgrensning til det vannet man trenger for egen overlevelse, og dermed mot andre formål der man kan ha behov for rent og trygt vann. Den franske ordlyden «(…) l'accès à une eau potable sûre et propre» har ikke en like klar avgrensning til at vannet *må drikkes*. *Eau potable* brukes mer for å tilsi at vannet er kvalitetsmessig *drikkbart*. Slik sett er det ikke gitt at ordlyden *utelukker* at også bruk av *drikkbart vann* til andre nødvendige formål kan omfattes.

Bestemmelsen må leses i lys av rettighetene i ØSK artikkel 11 og 12, og SP artikkel 6 (1). Vann er ikke omfattet eksplisitt av ordlyden i disse bestemmelsene, men kan inngå som en del av en «adequate standard of living» i ØSK artikkel 11,[152] og er i det minste en *forutsetning* for en god helse og retten til liv i artikkel 12 og SP artikkel 6.

ØSK artikkel 12(2)(b) og (c) om miljø- og industrihygiene og forebygging av sykdommer gir konkrete eksempler på områder der selskaper må være aktsomme med hensyn til forurensning og kontaminering.[153]

Innholdet i kravene kan variere med standarden på vann og infrastruktur i det enkelte land, jf. ØSK artikkel 2(1) om progressiv realisering. Samtidig vil rettighetene i bunn, og retten til liv i SP artikkel 6, kunne sette visse minimumsgrenser.

Igjen er plikten under *bokstav b* snevrere enn rekkevidden til ØSK artikkel 11 og 12, ved at kun *miljøforringelser* som har den nevnte konsekvensen omfattes, og ikke andre forhold.[154]

[151] Se også for en slik tolkning, ØSK-komiteen, General Comment No. 15: *The right to water (arts. 11 and 12)*, UN Doc E/C.12/2002/11, avsn. 10.

[152] Ibid.

[153] Se også, som et eksempel på forurensning, *Portillo* Cáceres v Paraguay, avsn. 7.5, der drikkevann ble forurenset i strid med SP artikkel 6.

[154] Som stater potensielt kan ha plikter for under ØSK, sml. ØSK-komiteen, General Comment No 15, *the right to water (arts. 11 and 12)*, E/C.12/2002/11, seksjon III.

En rekke forskjellige forhold kan, innenfor rammen av selskapers aktivitet, tenkes å forringe miljøet slik at tilgangen på vann nektes:

- Forurensning av vann, som ved dårlig avfallshåndtering, avrenning fra produksjon, eller eksponering av sykdomsrisiko.
- Uttømming av vannressurser gjennom ikke-bærekraftig uttak, omdirigering og demming av elver
- Påvirkninger på økosystemer i vann som igjen kan påvirke vannkvaliteten og drikkbarheten

Bokstav c): *makes it difficult for a person to access sanitary facilities or destroys them*

Selskaper gis her en aktsomhetsplikt på miljøforringelser som kan ha som konsekvens at tilgangen på sanitære fasiliteter vanskeliggjøres, eller at de ødelegges. Terskelen for påvirkning, «makes it difficult» er ikke spesielt høy, så det kreves verken at tilgangen blir nektet eller noe vesentlighetskrav – det er tilstrekkelig at tilgangen blir *vanskeliggjort*.

Bokstav c er nært relatert til tilgangen på vann i bokstav b, men innebærer i stor grad en *utvidet* rett til bruk av vannet også til sanitære fasiliteter. Retten til vann og til sanitære forhold behandles ofte sammen som en del av samme grunnleggende rettighetsspørsmål. Det vil i stor grad være de miljøforringelsene som påvirker tilgangen til *vann* som dermed også kan påvirke sanitære fasiliteter. Det er også en intern sammenheng mellom disse, ved at rene sanitære fasiliteter beskytter også drikkevannskvaliteten – og omvendt.[155]

Det kan være miljøforringelser som påvirker sanitære fasiliteter spesifikt uten å påvirke tilgangen på vann, men det vil i stor grad være den samme miljøforringelsen som er relevant under bokstav b og bokstav c.

Bokstav d): *harms a person's health, safety, normal use of land or lawfully acquired possessions*

Selskaper gis her en aktsomhetsplikt for miljøforringelser som skader en persons helse, sikkerhet, normal bruk av land og av eiendeler. Det operative inngangsvilkåret er «harms», som setter en moderat terskel, som på den ene siden avgrenser mot rene påvirkninger, irritasjoner, og mer hypotetiske risikoer, men på den andre siden heller ikke krever at skaden må være *alvorlig*. En mindre skade faller også inn under ordlyden. Bestemmelsen fungerer som en samlebestemmelse for miljøforringelser som ikke fanges opp av bokstav a–c.

Skade på helse som konsekvens av miljøforringelse kan antakeligvis innebære en rekke ting. Det vil omfatte miljøforringelse som skaper både direkte og indirekte skader. Direkte skader kan omfatte forurensning av miljøet i produksjon, eller salg av produkter som forurenser lokalmiljøet eller innemiljøet, med helsemessige farer og problemer

[155] Se ØSK-komiteen, General Comment No. 15, avsn. 29.

for en person som konsekvens. Indirekte skader kan omfatte miljømessige endringer som deretter skaper farer, eksempelvis bruk av antibiotika på en måte som skaper multiresistente bakterier og helsemessige farer for mennesker. Ødeleggelser av miljø kan antakeligvis skade helse *både* direkte og indirekte, for eksempel ved omlegging og regulering av en elv som skaper større risiko for oversvømmelse: det kan skade personer *direkte*, og kan skapte *indirekte* skade på helse ved å blokkere veinettverk og tilgang til helsefasiliteter. Psykisk helse er spesifikt nevnt i ØSK artikkel 12 og kan antakeligvis også være en indirekte konsekvens.

Det er mange eksempler fra rettspraksis, særlig fra EMD, som kan tjene som eksempler på hvordan miljøforringelse kan påvirke helse:

- *Forurensning av lydmiljøet*, i alle fall hvis det er alvorlig nok til å påvirke søvn, kan tenkes omfattet,[156] men det vil måtte vurderes nærmere hvorvidt lydforurensningen i seg selv, eller aktiviteten det er en del av, kvalifiserer som *miljøforringelser* under bestemmelsen.

- *Forurensning ved kjemikalier og annet utslipp av farlige stoffer*, både til luft, vann og bakke, for eksempel fra industriell aktivitet.[157]

- *Risiko for større skadelige enkelthendelser*, forutsatt at hendelsen eller aktiviteten den er en del av utgjør en *miljøforringelse*.[158]

Helseskader forårsaket av miljøskade kan tidvis være vanskelige å vurdere og bevise, særlig årsakssammenheng, og i den sammenheng er særlig *føre-var-prinsippet* og *forebyggingsprinsippet* viktige.[159]

Skade på «safety» (trygghet eller sikkerhet) som konsekvens av miljøforringelse vil ha et stort overlapp med skade på *helse*, men må nødvendigvis også ta sikte på noe ut over og i tillegg til *helse*. Med tanke på ordlyden kan det tenkes at der *helse* refererer til ganske klare og eksisterende påvirkninger så sikter *trygghet* til skade eller hendelser som ikke nødvendigvis har inntruffet allerede (altså, ingens *helse* er skadet), men der *risikoen* øker. Dette skillet kan være relevant hvis selskap forårsaker miljøforringelse som øker risikoen for noe som likevel kan forventes å inntreffe bare veldig sjeldent, eller kanskje mer gradvis over tid. Et klart eksempel vil være virksomhet som øker risikoen for alvorlige men sjeldne hendelser, som stein- og jordras, oversvømmelse, skog-

[156] Sml. *Hatton m.fl. mot Storbritannia* (storkammer), 08.07.03, klage nr. 36022/97, der lydforurensning fra Heathrow ikke var i strid med EMK artikkel 8; *Kapa m.fl. mot Polen*, 14.10.21, klage nr. 75031/13, der blant annet lydforurensning fra en vei var i strid med EMK artikkel 8.

[157] Se Registry of the European Court of Human Rights, *Guide to the case-law of the European Court of Human Rights – Environment* (15.03.26), s. 38–39.

[158] Sml. *Kolyadenko m.fl. mot Russland*, 28.02.12, klage nr. 17423/05, der stort utslipp av vann fra en dam hadde satt liv og hjem i fare, i strid med EMK artikkel 2, 8 og P-1-1.

[159] Se om disse prinsippene, punkt 5.2.1 over.

brann og lignende. *Trygghet* kan muligens også omfatte miljøforringelse som påfører individer mer utrygge eller mer prekære forhold, for eksempel fordi de tvinges til å flytte til andre områder, som for eksempel avskoging.

Bestemmelsens henvisning til aktiviteter som «harms a person's … normal use of land or lawfully acquired possessions» som konsekvens av miljøforringelse utgjør en separat kategori i tillegg til helse og trygghet/sikkerhet. Ordlyden gjør det for det første klart at både eiendom og eiendel er omfattet, og at det er en avgrensning mot stjålet eiendom og mot hypotetisk fremtidig bruk. Det er imidlertid uklart om bestemmelsen skal tolkes isolert, eller i lys av eiendomsretten som den klart har mye til felles med og som finner forankring i andre instrumenter som EMK og i en rekke nasjonale grunnlover.

Bokstav e): *substantially adversely affects ecosystem services through which an ecosystem contributes directly or indirectly to human wellbeing*

Begrepet økosystemtjenester er ikke definert i direktivet, men defineres typisk som de fordelene som naturen gir menneskene. Den siste delen av bokstav e, om at det er økosystemtjenestene som «contributes directly or indirectly to human wellbeing», får slik sett mer karakter av *definisjon* enn noen *kvalifikasjon* på hvilke økosystemtjenester som er omfattet.

En klassisk måte å definere *økosystemtjenester* på er å dele inn i fire kategorier:[160]

- *Støttetjeneste* eller *nøkkeltjeneste* – tjenester som er viktige for funksjonen og produksjonen til andre økosystemtjenester;
- *Konkret tjeneste* – produkter som er hentet direkte fra naturen (mat, vann, brensel, mv.);
- *Regulerende tjeneste* – tjeneste som oppnås gjennom en prosess i naturen (karbonlagring, nedbryting av avfall, flomdemping fra myrer);
- *Kulturell tjeneste* – ikke-materielle tjenester mennesker får fra naturen, både spirituelt, kognitivt og reflektivt, rekreasjonelt og estetisk.

Begrepet, både i ordlyden og slik det typisk brukes, er altså ganske bredt. Det omfatter alle fordeler vi får fra naturen, både direkte, indirekte og i en mer kulturell eller rekreasjonell forstand. I tillegg omfatter det den øvrige naturen som er nødvendig for å støtte opp under disse fordelene.

Når selskapene gis en aktsomhetsplikt overfor *økosystemtjenester* vil det derfor i all

[160] Den klassiske inndelingen kommer fra Millennium Ecosystem Assessment, *Ecosystems and Human Well-being: Synthesis* (Washington, DC: Island Press, 2005), se særlig boks 2.1 på s. 40. Se også Jetske A. Bouma og Pieter J. H. van Beukering, reds., *Ecosystem Services: From Concept to Practice* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), kap. 1.

praktisk forstand omfatte det meste av miljøforringelser som har negative konsekvenser på menneskers liv eller velvære, også hvis det er helt indirekte. Samtidig er det klart at bokstav e ikke beskytter *økosystemer* som sådan – den har et *antroposentrisk* fokus, ved at det er skade på den *menneskelige* velvære som er grunnkravet.

Etter punkt 15 bokstav e) må selskapene vurdere om deres virksomhet har en *vesentlig negativ påvirkning* på økosystemtjenester. At virkningen må påvirke «substantially» tilsier at terskelen er relativt høy, slik at miljøforringelser som forårsaker mindre endringer i økosystemtjenester faller utenfor.

Direktivets fortale viser til fire elementer som må inngå i vurderingen av om påvirkningen er vesentlig:[161]

1. *Referansepunktet*: Hva var grunntilstanden til økosystemet?
2. *Varigheten*: Er skaden langvarig, mellomlang eller kortvarig?
3. *Spredning:* Hvor langt har skaden spredt seg?
4. *Reversering:* Kan skaden reverseres?

Bokstav e legger altså opp til en potensielt ganske omfattende aktsomhetsplikt, i alle fall i sitt virkeområde, og vil fange opp mye av det som eventuelt faller utenfor bokstav a til d. Det vil i praksis særlig være *vesentlighetskravet* som avgjør hvilke miljøforringelser selskaper har en aktsomhetsplikt for her.

Det kan tidvis være vanskelig å vurdere om en miljøforringelse vil ha direkte og indirekte konsekvenser på økosystemtjenester, fordi det kan bero på komplekse sammenhenger i økosystemer. *Føre var-prinsippet* og *forebyggingsprinsippet* kan således være viktige i tolkningen av når denne rettigheten aktiveres.[162]

6.3 Miljø- og menneskerettighetspåvirkninger grunnet tvangsutkastelse, jordtilraning eller tilraning av naturressurser (Anneks del I, seksjon 1, punkt 16)

6.3.1 Innledning

Anneks, del I, seksjon 1, punkt 16, (jf. CSDDD artikkel 3b) definerer negativ påvirkning på miljøet som brudd på:

> The right of individuals, groupings and communities to lands and resources and the right not to be deprived of means of subsistence, which entails the prohibition to unlawfully evict or take land, forests and waters when acquiring, developing or otherwise using land, forests and waters, including by deforestation, the use of which secures the livelihood of a person, interpreted in line with Article 1 and 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights and Article 1, 2 and 11 of the

[161] CSDDD, fortalepunkt 32.

[162] Se, for relevansen av disse prinsippene, punkt 5.2.1.

> International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

Punkt 16 tar altså sikte på en litt annen type negativ påvirkning enn punkt 15. Der sistnevnte tar sikte på *miljøforringelser* av blant annet landområder som kan ødelegge deres nytte for mennesker, så tar punkt 16 sikte på mer direkte fratakelse eller hindring for bruken av miljø, som landområder og ressurser.

Ordlyden peker på tre rettigheter som selskaper vil måtte vurdere sin påvirkning på:

1. Retten til land
2. Retten til ressurser
3. Retten til å ikke bli berøvet sitt eksistensgrunnlag.

Rettighetene skal tolkes i tråd med SP artikkel 1 og 27, samt ØSK artikkel 1, 2 og 11. I det videre vil det gjennomgås hvem som er rettighetssubjektene (punkt 6.3.2) og hva rettighetene innebærer (punkt 6.3.3).

6.3.2 Hvem: Enkeltmennesker, grupper og samfunn

Det er viktig å avklare hvem *rettighetssubjektene* er. Det er antakeligvis avklaringen av *hvilke grupper som er omfattet* som har mest å si for hvor og når selskapet bør forholde seg aktsomme og gjøre nærmere vurderinger, i tråd med aktsomhetsplikten.

Ordlyden lister opp tre kategorier, «individuals», «groupings» og «communities». For å avklare nærmere hva som ligger i disse er det sentralt at de skal tolkes i sammenheng med SP artikkel 1 og 27, og ØSK artikkel 1 og 2 og 11.

Communities (fr: *communautés*; dk: *samfund*; sv: *samhällen*) sikter etter ordlyden på den største grupperingen av de tre, og kan sies å omfatte større sammenfatninger av grupper i samfunn. Den engelske og franske ordlyden kan virke mindre omfattende enn den danske og svenske. Som nevnt over i punkt 5.2 må slike forskjeller mellom språkversjonene løses med andre tolkningsprinsipper.

At ordlyden skal tolkes i sammenheng med SP og ØSK artikkel 1, som forankrer selvbestemmelsesretten for «peoples», er sentralt her. Dette må bety at selv om det ikke er en naturlig ordlydsfortolkning, så må det antas at begrepet *community/samfunn* skal omfatte begrepet *folk*. Dette begrepet er *ikke* brukt i direktivets ordlyd, men det ville være unaturlig å henvise til SP og ØSK artikkel 1 hvis det ikke var meningen at punkt 16 skulle omfatte *folk/peoples*, som har *rett til selvbestemmelse.* Det betyr at punkt 16 må antas å omfatte og beskytte de *folkene* som har en rett til selvbestemmelse, og det passer antakeligvis oftest best i den bredeste kategorien «communities».

Hvem som utgjør et *folk* som har rett til selvbestemmelse er riktignok, i alle fall utenfor konteksten av *dekolonisering*, et noe uavklart spørsmål preget av store motsetnin-

ger.[163] Dette er et av folkerettens vanskeligste spørsmål og vi kan ikke gi noen uttømmende behandling av dette i denne rapporten. En definisjon som ofte nevnes og som kanskje kan brukes som retningsgivende (men uten å ha noen rettslig vekt), er en definisjon foreslått i et UNESCO-ekspertmøte i 1989,[164] som peker på fire momenter: (1) en gruppe individer som har flere karakteristikker til felles:[165] (2) at gruppen må ha en viss størrelse; (3) at gruppen må ha vilje eller bevissthet som et folk; (4) at gruppen må ha institusjoner eller annet uttrykk for sine felles karakteristikker og bevissthet.

Definisjonen har vunnet noe aksept i rettspraksis. Den ble henvist til av den Afrikanske Menneskerettighetskommisjonen i *Kevin Mgwana Gunme et al v. Cameroon*, der kommisjonen oppsummerte synet under det Afrikanske Charteret som at et folk var «bound together by their historical, traditional, racial, ethnic, cultural, linguistic, religious, ideological, geographical, economic identities and affinities, or other bonds».[166]

I mange praktiske tilfeller for selskaper vil spørsmålet uansett være ganske klart. For eksempel er det ikke uklart at *palestinere* utgjør et *folk*, noe ICJ har lagt til grunn i to saker,[167] og dermed også omfattes av begrepet «community» under punkt 16, som selskap må vurdere sine konsekvenser overfor. Andre eksempler på grupper som har blitt ansett som *folk* er *Saharawiene* i Vest-Sahara.[168] Grupper som primært er karakterisert som språklige minoriteter har også blitt ansett som *folk*, i alle fall der det hører sammen med et klart territorium, egne institusjoner, kultur mv., se bl.a. (potensielt) for *Québécois* i Canada[169] og for Sør-kamerunere i Kamerun.[170]

[163] Se ICJ, *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo,* Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2010, p. 403, avsn. 82.

[164] UNESCO, *International Meeting of Experts on further study of the concept of the rights of peoples* (1989), UN Doc SHS-89/CONF.602/7, s. 7–8.

[165] Karakteristikkene som ble nevnt var: (a) *a common historical tradition*; (b) *racial or ethnic identity*; (c) *cultural homogeneity*; (d) *linguistic unity*; (e) *religious or ideological affinity*; (f) *territorial connection*; og (g) *common economic life*.

[166] ACtHPR, *Kevin Mgwana Gunme et al v. Cameroon* (2009), Comm No. 266/2003, avsn. 171. Se også den senere Judgement 26 May 2017, *African Commission on Human and People's Rights v. Republic of Kenya*, App No. 006/2012, avsn. 199, som peker på at «sub-state ethnic groups and communities» kan utgjøre *folk*.

[167] ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, ICJ Reports 2004 s. 136, avsn. 118 og 149; ICJ, *Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem*, Advisory Opinion, 19.07.24, General List No. 186, særlig avsn. 230–243. Se også fra EU-domstolen i storkammer, *Organisation juive européenne and Vignoble Psagot*, C-363/18, EU:C:2019:954, avsn. 35.

[168] ICJ, *Western Sahara*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1975 s. 12, avsn. 70 og 162. Se også en rekke storkammersaker fra EU-domstolen: *Council v Front Polisario*, C-104/16 P, EU:C:2016:973, avsn. 92 og 105; *Commission v Front Polisario*, forente saker C-778/21 P og C-798/21 P, EU:C:2024:933, avsn. 114 og 116; *Commission v Front Polisario*, forente saker C-779/21 P og C-799/21 P, EU:C:2024:835, avsn. 88 og 90.

[169] Supreme Court of Canda, *Reference re Secession of Quebec* [1998] 2 SCR 217, avsn. 125, der domstolen holdt svaret åpent og løste spørsmålet på annet grunnlag.

[170] ACHPR, *Kevin Mgwana Gunme et al v. Cameroon* (2009), Comm No. 266/2003, avsn. 178–179.

For selskaper vil det være særlig aktuelt å være aktsomme overfor allerede anerkjente *communities*, som enten er minoriteter i et land, eller bor i okkuperte områder.

En annen gruppe som faller inn under ordlyden, i alle fall lest i sammenheng med SP og ØSK artikkel 1 og SP artikkel 27, er *urfolk*. Begrepet *urfolk* kan ha en praktisk stort overlapp med begrepet *folk*, i alle fall i henhold til menneskerettighetskomiteens tolkninger av SP artikkel 1.[171] Urfolk nevnes også spesifikt i direktivets fortale, som beskyttet under FNs Urfolkserklæring (UNDRIP), og som et eksempel på «members of certain groupings or communities».[172] Traktatorganene bruker urfolk som en kategori ved anvendelse og tolkning av rettigheter i både ØSK og SP, særlig SP artikkel 27, selv om det ikke i seg selv fremgår av ordlyden.[173]

Ingen av disse instrumentene, eller fortalen i direktivet, inneholder noen *definisjon* av urfolk. Kontroverser knyttet til slike definisjoner er nok en av grunnene til at direktivet la seg på det langt videre begrepet «communities». Det fins likevel et forsøk på å definere hvilke grupper som skal ha *urfolksrettigheter* i ILO-konvensjonen 169.[174] ILO-konvensjon 169 er ikke tatt med på lista over relevante menneskerettighets-instrumenter i Anneks, del I, seksjon 2. Fordi direktivet bruker «communities» (og «groupings») er det likevel naturlig at grupper som kvalifiserer under konvensjonen, og dermed har *urfolksrettigheter*, kan være indikativt for hvem som inngår i «communities» og dermed bør omfattes av selskapenes aktsomhetsplikt.

På tross av mange usikkerheter knyttet til hvilke grupper som er *folk* etter SP og ØSK artikkel 1, eller *urfolk* som en særskilt minoritet under SP artikkel 27 og UNDRIP, bør selskaper være forsiktige med å bruke det til fordel for en *restriktiv* tolkning. Ordlyden i direktivet, «communities», åpner for at direktivet kan anvendes mer fleksibelt uten å *måtte* ta stilling til disse prinsipielle spørsmålene.

Vi antar at både *folk* og *urfolk* kan falle innenfor, og definisjonen av slike grupper kan også ha noe å si for tolkningen av de materielle rettighetene. Det er imidlertid åpenbart at ordlyden i punkt 16 dekker langt flere grupper enn folk eller urfolk.

[171] Se som et eksempel, FNs menneskerettighetskomité, *Tiina Sanila-Aikio v. Finland* (2019), Comm No. 2668/15, UN Doc CCPR/C/124/D/2668/2015, avsn. 6.9; *Klemetti Käkkäläjärvi m.fl. v. Finland* (feilskrevet av menneskerettighetskomiteen, riktig navn er Näkkäläjärvi), Comm No. 2950/2017, UN Doc CCPR/C/124/D/2950/2017, avsn. 9.8. Støtte for et syn på at begrepene overlapper finnes også i FNs urfolkserklæring (UNDRIP), artikkel 3 og 4, jf. CSDDD, fortalepunkt 33 og 65.

[172] Se fortalepunkt 33 og 65.

[173] Se bl.a. fra FNs menneskerettighetskomité: *Poma Poma v. Peru*, Comm No. 1457/2006, UN Doc CCPR/C/95/D/1457/2006; *Roy v. Australia*, Comm No. 3585/2019, UN Doc CCPR/C/137/D/3585/2019; *Daniel Billy m. fl. v. Australia*, UN Doc CCPR/C/135/D/3624/2019. Fra ØSK-komiteen: General Comment No. 26 (2022): *Land and economic, social and cultural rights*, UN Doc E/C.12/GC/26, særlig avsn. 11, 16–17 og 21; *J.T. m.fl. v. Finland*, Comm No. 251/2022 og No. 289/2022, UN Doc E/C.12/76/D/251/2022.

[174] ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, 1650 UNTS 383 (27.06.1989, trådte i kraft 05.09.1991).

Groupings har ordlydsmessig et stort overlapp med *communities*, og mange som faller inn under den ene kategorien kan også rent ordlydsmessig falle inn under den andre. Selv om vi i denne rapporten plasserer visse grupper under den ene ordlyden og visse under den andre er det mest av hensiktsmessighet, og ikke fordi ordlyden gir grunnlag for noe klart skille.

Bestemmelsens bruk av både *groupings* og *communities* klargjør at både mindre og større grupper er omfattet, og at mindre grupper innad i en større gruppe antakeligvis også kan være omfattet der det er relevant. For eksempel vil det antakeligvis omfattes hvis et selskaps aktivitet påvirker en helt konkret og særskilt gruppe (*grouping*) av mennesker som bor i nærheten av aktiviteten selv om det større samfunnet (*community*) de er en del av kanskje støtter og ønsker aktiviteten velkommen.

Rent praktisk er det *små lokalsamfunn* eller kanskje en konkret gruppe som praktiserer yrker avhengig av landområder, som *bønder* og *fiskere,* som vil kunne bli påvirket av tiltak som truer deres land, ressurser eller eksistensgrunnlag. Det sentrale for å tolke ytterensen av hvem som er omfattet bør være det *beskyttelsesformålet* punkt 16 har, og om den aktuelle gruppen er marginalisert og sårbar eller på andre måter trenger og faller inn under formålet med punkt 16.[175]

Individuals bekrefter at det ikke utelukkende er snakk om plikter og rettigheter som tilfaller *grupper*, men at selskapene også må forholde seg aktsomme overfor konsekvenser for rettigheter til land, ressurser og eksistensgrunnlag selv om det bare påvirker *individer* i disse gruppene. Individer vil også kunne påberope seg rettighetene uten at det er hele gruppen som sådan som må gjøre det.

Ut over det er det ikke nødvendig å peke på hvem som kan være et *individ*, det vil avhenge av de samme momentene diskutert over for hvem som kan være en *gruppe* eller et *samfunn*, bare at det her er snakk om individer innad i disse grupperingene eller individer som har slike karakteristikker, sårbarheter, mv.

6.3.3 Hva: Retten til land og ressurser og retten til å ikke bli fratatt midler til livsopphold

Etter punkt 16 må selskapene vurdere om deres virksomhet påvirker individer, grupper og samfunns rett til land og ressurser eller fratar dem deres midler til livsopphold. Dette innebærer etter ordlyden en rett til:

> lands and resources and the right not to be deprived of means of subsidence, which entails the prohibition to unlawfully evict or take land, forests and waters when acquiring, developing or otherwise using land, forests and waters, including by deforestation, the use of which secures the livelihood of a person

Ordlyden omfatter en rett til land, en rett til ressurser og en rett til å ikke bli fratatt sitt

[175] Sml. for dette, fortalepunkt 33.

livsgrunnlag. Selv om ordlyden har tre elementer er det mer naturlig å se de som tre uttrykk av en felles rettighet med både negative og positive dimensjoner.

Hva som ligger i begrepene «land» og «resources» byr neppe på så store problemer, men klargjør at både landområder i seg selv og bruk av landområdene, eller rettigheter til mer begrensede ting i et område (ressurser) er omfattet. Fordi «waters» nevnes i ordlyden er det nærliggende å anta at også marine området kan være inkludert i retten til land, og det vil uansett kunne falle under ressurser.

Ordlyden er ikke begrenset til noen formell *eiendomsrett*, slik at også andre rettigheter til land og ressurser kan være beskyttet, som en bruksrett eller mer allmenne og kollektive rettigheter. Ordlyden definerer ikke hvem eller når noen har disse rettighetene, men viser ikke tilbake til nasjonal rett så de formelle forholdene i nasjonal rett kan ikke automatisk legges til grunn. Det må vurderes nærmere, i tråd med SP artikkel 1 og 27 og ØSK artikkel 1, 2 og 11, hvilke grupper som *menneskerettslig* har rettigheter.

Ordlyden omfatter ulovlig nektelse av adgang til, eller fratakelse av, områder i sammenheng med kjøp, utvikling eller annet bruk som eksempel, og peker særlig på avskoging.

Hva som nærmere ligger i rettighetene må, som punkt 16 klargjør, tolkes nærmere i tråd med SP artikkel 1 og 27, og ØSK artikkel 1, 2 og 11. Betydningen av disse bestemmelsene for tolkningen gjennomgås i det følgende.

SP artikkel 1 og ØSK artikkel 1 inneholder prinsippet om et folk («people») sin rett til *selvbestemmelse*.[176] At punkt 16 om rett til land, ressurser og eksistensgrunnlag skal tolkes i tråd med dette må derfor innebære en slags anerkjennelse og plikt for selskaper til aktsomhet der deres aktiviteter kan krenke et folks *selvbestemmelse* over sine landområder, ressurser og eksistensgrunnlag.

Hva som ligger i *selvbestemmelse* er ikke alltid et klart spørsmål, og kan ikke gjennomgås uttømmende i denne rapporten. Selvbestemmelse kan utøves både *eksternt*, ved et folk som er uavhengig – eller har rett til suverenitet og uavhengighet – og dermed har rett til å styre seg selv, eller *internt*, der et folk deler en stat med andre, men likevel har rett til et visst selvstyre.

Den *eksterne* selvbestemmelsesretten er antakeligvis der selskapene lettest vil møte problemer, særlig i situasjoner der et folk og land er invadert eller okkupert slik at det uomtvistelig foreligger et brudd på retten til selvbestemmelse. I slike tilfeller vil selskap måtte være aktsomme i forhold til hvorvidt deres virksomhet bidrar til den krenkelsen

[176] Som også antakeligvis regnes som *jus cogens*, se International Law Commission (ILC), *Draft Conclusions on identification and legal consequences of peremptory norms of general international law (jus cogens), with commentaries* (2022) UN Doc A/77/10, 2022, konklusjon 23, jf. vedlegget. *Jus cogens* er en folkerettslig norm med forrang, der traktater regnes som ugyldige hvis de er i strid med slike normer, se *Wien-konvensjonen om traktatretten*, artikkel 53.

den ulovlige okkupasjonen utgjør for et folks rett til selvbestemmelse.

Den *interne* selvbestemmelsesretten har et mindre klart definert innhold. Selv om en gruppe kan karakteriseres som et folk, har de ikke noen automatisk rett til å erklære *ekstern* uavhengighet.[177] Det er fordi retten til selvbestemmelse må leses i sammenheng med andre grunnregler som *suverenitet* og *territoriell integritet*, begge forankret i FN-pakten.[178] Terskelen for løsrivelse av et område for å danne en ny og selvstendig stat er uhyre høy fra et folkerettslig synspunkt.

Hva som nærmere ligger i *intern* selvbestemmelse fremgår delvis av teksten. Både SP og ØSK artikkel 1(1) peker på at selvbestemmelse gjelder forhold av både «economic, social and cultural» karakter, og artikkel 1(2) peker på at et folk må kunne «freely dispose of their natural wealth and resources» og at «In no case may a people be deprived of its own means of subsistence». Intern selvbestemmelse innebærer altså en rett til fortsatt identifikasjon og funksjon som et folk, som gjennomføres både ved en viss autonomi og selvbestemmelse over grunnleggende økonomiske, sosiale og kulturelle forhold – inkludert der dette beror på tilgang til landområder.[179] Det er mange praktiske måter dette kan sikres og utøves på. For selskap vil det være aktuelt å vurdere hvordan et folk hvis område de opererer på faktisk sikres innflytelse, utvikling av sin kultur og av sine næringsveier. Det kan innebære å vurdere både hvorvidt statens egen praksis, inkludering og administrasjon er slik at folket har en *selvbestemmelse*,[180] og å sikre at statens enkelte tillatelser til selskapet ikke åpner for handlinger

[177] I den grad en slik rettighet eksisterer vil terskelen være veldig høy, se bl.a.: Supreme Court of Canada, *Reference re Secession of Quebec*, [1998] 2 SCR 217, avsn. 138; ACHPR, *Katangese People's Congress v. Zaire* (1995), Comm No. 72/95, avsn. 6 og *Kevin Mgwanga Gunme m.fl. v. Cameroon* (2009), Comm No. 266/2006, avsn. 188–200; CERD, General Recommendation 21 (XXI): *The right to self-determination* (1996), avsn. 4; *Vienna Declaration and Programme of Action* (1993), del I avsn. 2, vedtatt på World Conference on Human Rights i 1993. Se for urfolk sin del, UNDRIP art. 3, jf. 4.

[178] *Charter of the United Nations*, 892 UNTS 119 (26.06.1945, trådte i kraft 24.10.1945), art. 2(1), 2(4) og 2(7). En slik samlet lesning av prinsippene legges til grunn i UNGA, Resolusjon 2625 (XXV): *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations* (1970), UN Doc A/RES/2625(XXV).

[179] Sml. IACtHR sin tolkning i *Saramaka People v. Suriname*, 28.11.07, Series C No. 172, avsn. 93–96. Se avsn. 95: «freely determine and enjoy their own social, cultural and economic development, which includes the right to enjoy their particular spiritual relationship with the territory they have traditionally used and occupied», og avsn 96: «the right to the communal territory they have traditionally used and occupied, derived from their longstanding use and occupation of the land and resources necessary for their physical and cultural survival». Se også ACHPR, *Katangese People's Congress v. Zaire* (1995), Comm No. 72/95, avsn. 4.

[180] Se *Sanila-Aikio v. Finland*, avsn. 6.9, og *Käkkäläjärvi m.fl.* [korrekt navn er Näkkäläjärvi] *v. Finland*, avsn. 9.8, der en samlet lesning av SP artikkel 1 og 27 ble brukt til å argumentere for selvbestemmelse i organiseringen av representative institusjoner, og at Finland var i brudd når dette ikke ble respektert. Se også bl.a. IACtHR, *Xákmok Kásek Indigenous Community v. Paraguay*, 24.08.10, Series C No. 214, avsn. 255 der domstolen peker på at manglende administrativ anerkjennelse av en folkegruppe i registreringer potensielt kan «adversely affect the possibility of self-determination», men at det ikke var fremlagt klare bevis i saken for at det var tilfellet.

fra selskapet som vil krenke folkets rettigheter.[181]

Det nyeste og klareste uttrykket for hva som ligger i intern selvbestemmelse er utviklet i FNs urfolkserklæring (UNDRIP). Selv om erklæringen i seg selv ikke er rettslig bindende, er den særskilt tilpasset urfolkskonteksten, og flere av artiklene gjenspeiler i varierende grad bestemmelser i bindende traktater og folkerettslig sedvanerett. Rettighetene her kan derfor tjene som veiledning på forhold og momenter i intern selvbestemmelse som selskap bør være oppmerksomme på[182] – særlig fordi den også er vist til i direktivets egen fortale.[183]

SP artikkel 27 sier at personer som tilhører «ethnic, religious or linguistic minorities» ikke skal bli:

> denied the right, in community with the other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practise their own religion, or to use their own language.

Bestemmelsen er kanskje særlig relevant for hva som ligger i å bli *fratatt eksistensgrunnlaget*, men har sammenheng også med retten til land og ressurser. NIM har skrevet omfattende om innholdet, terskelen og pliktene i bestemmelsen, og mye kan ikke dekkes her, så vi viser til våre rapporter for en grundigere gjennomgang.[184]

Bestemmelsens *anvendelsesområde* er dekket i 6.3.2, men en stor gruppe av de som faller innenfor punkt 16 vil antakelig være rettighetsholdere under SP artikkel 27. Artikkel 27 beskytter kulturutøvelse ganske bredt. Etter ordlyden er det klart at den tar både et individuelt og kollektivt perspektiv og gjelder alle sider av kulturen, med religion og språk nevnt særskilt. At det brukes «their own culture» betyr at utgangspunktet for vurderingen må være hva gruppen selv anser som en viktig del av sin kultur, og bestemmelsen avgrenser etter ordlyden ikke mot for eksempel næringsaktivitet. Det må tas en holistisk tilnærming som vurderer hva som må omfattes for å effektivt beskytte *helheten* i kulturen.

Dette er også synet FNs menneskerettskomite har lagt til grunn, som har uttrykt at fiske og jakt kan være omfattet som tradisjonelle aktiviteter,[185] og sagt mer generelt at retten til å nyte en kultur «may consist in a way of life which is closely associated with

[181] ACHPR, *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria* (2001), Comm No. 155/96, avsn. 58, der selskap, blant annet oljeutvinning, hadde fått tillatelse til ødeleggende praksis som stred med det aktuelle folkets rett til selvbestemmelse over sine ressurser.

[182] Sml. for en slik bruk av UNDRIP, ACtHPR, *Ogiek Community of the Mau Forest (African Commission on Human and People's Rights v. Republic of Kenya)*, 26.05.17, App No. 006/2012, avsn. 209–210.

[183] Fortalepunkt 33 og 65.

[184] Se NIM, *Canary in the Coal Mine: Sámi Rights and Climate Change in Norway* (NIM-R-2024-001-EN); NIM, *Menneskerettslig vern mot inngrep i samiske bruksområder* (NIM-R-2022-001); NIM, *Forholdet mellom konsultasjoner og interessentdialog* (NIM-R-2025-001).

[185] FNs menneskerettighetskomité, General Comment No. 23, avsn. 6.1. Se også *Ilmari Länsman m.fl. v. Finland*, Comm No. 511/1992, UN Doc CCPR/C/52/D/511/1992, avsn. 9.2, som nevner reindrift som et annet eksempel.

territory and its use of resources»[186] og include the right of persons (…) to engage in economic and social activities which are part of the culture of the community to which they belong».[187] Komiteen har pekt på at det ikke kreves at aktiviteten utøves med tradisjonelle metoder, også aktivitet som utøves ved moderniserte hjelpemidler omfattes.[188]

Bestemmelsen beskytter mot inngrep der personer blir «denied» sine rettigheter til kultur. Etter ordlyden er dette en ganske høy terskel. Bestemmelsens system og utforming tilsier også det – det er en *terskelbestemmelse* uten noen klar inngreps- eller begrensningshjemmel. En slik tolkning er også i samsvar med praksis fra FNs menneskerettighetskomité.[189]

Menneskerettskomiteen har likevel en viktig presisering, og det er at den totale vurderingen må skje ut fra kumulative effekter av den *totale påvirkningen* fra *flere inngrep* over tid.[190] Selskap kan derfor ikke, under punkt 16, begrense seg til å vurdere bare sitt eget inngrep eller tiltak – da risikerer gruppenes eksistensgrunnlag å ødelegges gradvis over tid av en rekke tiltak som hver for seg ikke er veldig problematiske.

Menneskerettskomiteen har også lagt til grunn at SP artikkel 27 omfatter en rett for urfolk til effektiv deltakelse i beslutninger som angår deres rettigheter, og at det i saker om særlig alvorlige inngrep kreves fritt og informert forhåndssamtykke (FPIC).[191] Om denne deltakelsesretten er ivaretatt, inngår i den samlede vurderingen av om terskelen etter bestemmelsen er overskredet.[192] FPIC er også nevnt i fortalepunkt 33 i direktivet, som understreker at selskaper bør vie særlig oppmerksomhet til negative påvirkninger på blant annet urfolk «as protected under the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, including in relation to free, prior and informed consent (FPIC)».

Når selskaper identifiserer og vurderer negative påvirkninger etter artikkel 8, må de derfor vurdere om berørte urfolks rett til effektiv deltakelse og FPIC er ivaretatt. Er den ikke det, kan nettopp dette bidra til en negativ påvirkning på gruppens rettigheter etter SP artikkel 27. Dette er noe annet enn selskapets plikt til å gjennomføre interes-

[186] *Poma Poma v. Peru*, avsn. 7.2.

[187] Ibid., avsn. 7.3.

[188] *Ilmari Länsman m.fl. v. Finland*, avsn. 9.3; *Apirana Mahuika m.fl. v. New Zealand*, Comm No. 547/1993, UN Doc CCPR/C/70/D/547/1993, avsn. 9.4.

[189] FNs menneskerettighetskomité, General Comment No. 23, avsn. 6.1; *Poma Poma v. Peru*, avsn. 7.4; *Howard v. Canada*, Comm No. 879/1999, UN Doc CCPR/C/84/D/879/1999, avsn. 12.7, der komiteen klargjorde at et krav om fiskelisens ikke i seg selv var i strid med SP artikkel 27.

[190] *Länsman m.fl. v. Finland*, Comm No. 1023/2001, UN Doc CCPR/C/83/D/1023/2001, avsn. 10.2; NIM, *Menneskerettslig vern mot inngrep i samiske bruksområder* (NIM-R-2022-001), punkt 3.4.5.

[191] FNs menneskerettighetskomité, General Comment No. 23, avsn. 7; *Ilmari Länsman m.fl. v. Finland*, avsn. 9.6; *Poma Poma v. Peru*, avsn. 7.5–7.6.

[192] Se NIM, *Menneskerettslig vern mot inngrep i samiske bruksområder* (NIM-R-2022-001), punkt 3.4.3 og 3.4.4.

sentdialog på ulike trinn i aktsomhetsprosessen etter artikkel 13, som også kan innebære dialog med berørte urfolk (se punkt 5.3.1).

Det fins en rekke saker fra FNs menneskerettskomite som kan tjene som veiledning på når inngrep i gruppers tradisjonelle områder kan skape problemer under SP artikkel 27.[193] I tillegg kan staters samhandling med, og regulering av, disse gruppene skape problemer[194] – og det kan også være noe selskaper må være bevisst på i sine aktsomhetsvurderinger. Norsk Høyesterett har behandlet spørsmål under artikkel 27 i flere saker.[195]

ØSK artikkel 2 klargjør at rettighetene i konvensjonen må oppnås «without discrimination of any kind as to race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status.».

For tolkningen av punkt 16 innebærer det potensielt av retten til land, ressurser og eksistensgrunnlag som omfattes kan krenkes ved en *diskriminerende* praksis fra selskapet. Det vil i så fall utvide anvendelsesområde til å inkludere handlinger som ikke *isolert* sett er av et slikt alvorlighetsnivå at det ville krenket rettighetene i punkt 16, men som likevel kan gjøre det hvis praksisen forskjellsbehandler noen personer eller gruppers rett til land, ressurser og eksistensgrunnlag sammenlignet med andre.

Et praktisk eksempel her kan være et selskap som har verdikjeder i et land der kvinners mulighet til å eie land og ressurser sterkt begrenses. Hvis punkt 16 tolkes slik, i sammenheng med ØSK artikkel 2, vil selskapene kunne ha en aktsomhetsplikt overfor operasjoner som kan støtte opp om *diskriminering* rundt retten til land, ressurser og eksistensgrunnlag.

ØSK artikkel 11 om rett til en adekvat levestandard bidrar i tolkningen av punkt 16 ved å klargjøre at det ikke bare er selve retten til landområder, ressurser og eksistensgrunnlaget som er beskyttet – men også bruken av disse som grunnlag for en *adekvat* levestandard. Beskyttelsen gjelder altså trolig ikke bare det minimum som trengs for å overleve, men også blant annet «adequate food, clothing and housing, and the continuous improvement of living conditions». ØSK-komiteen har pekt på sammenhengen

[193] Se, i tillegg til sakene nevnt over: *Sandra Lovelace v. Canada*, Comm No. 24/1977, UN Doc CCPR/C/OP/1; *Ominayak (Lubicon Lake Band) v. Canada*, Comm No. 167/1984, UN Doc CCPR/C/38/D/167/1984; *Ivan Kitok v. Sverige*, Comm No. 197/1985, UN Doc CCPR/C/33/D/197/1985; *Diergaardt m.fl. v. Namibia*, Comm No. 760/1996, UN Doc CCPR/C/69/D/760/1996; *Pereira and the other members of the Campo Agua'ẽ indigenous community v. Paraguay*, Comm No. 2552/2015, UN Doc CCPR/C/132/D/2552/2015; *Daniel Billy m.fl. v. Australia*, Comm No. 3624/2019, UN Doc CCPR/C/135/D/3624/2019.

[194] Se bl.a. for urfolks rett til å organisere sine egne representative institusjoner, *Sanila-Aikio v. Finland* og *Käkkäläjärvi m.fl. v. Finland*. For urfolks rett til konsultasjon og gjennomslag i lovgivningsprosesser, se nylig mot Norge i *Jovsset Ante Sara v. Norge*, Comm No. 3588/2019, UN Doc CCPR/C/141/D/3588/2019.

[195] Se HR-2017-2428-A (Sara); HR-2017-2247-A (Reinøya); og HR-2021-1975-S (Fosen).

mellom rettigheter til land og oppfyllelse av rettighetene i artikkel 11.[196]

Dette har dessuten som konsekvens at *terskelen* eller *standarden* for når en rett til land, ressurser og eksistensgrunnlag er krenket, i alle fall der det er krenket ved at *levestandarden* undergraves, kan måtte endre seg i tråd med sammenlignbare levestandarder i det aktuelle landet.

6.4 Negativ påvirkning på øvrige menneskerettigheter (Anneks del I, seksjon 1, punkt 1 til 14, og seksjon 2)

6.4.1 Innledning

Som nevnt i punkt 5.6.1 sikter direktivets artikkel 3(1)(c) til en rekke menneskerettigheter når den definerer «adverse human rights impact», herunder både de 16 konkrete rettighetene i anneksets del I, seksjon 1, punkt 1 til 16, samt en bredere gruppe menneskerettighetsinstrumenter i anneksets del I, seksjon 2.

Rettighetene i anneksets del I seksjon 1, punkt 15 og 16 ble gjennomgått ovenfor fordi disse særskilt angår miljøforringelse og rettigheter til land. I det følgende vurderes det om de andre menneskerettighetene som er oppført i seksjon 1, punkt 1 til 14, samt menneskerettighetskonvensjonene i seksjon 2, også kan ha relevans for miljøskader.

6.4.2 Menneskerettigheter i anneksets del I, seksjon 1, punkt 1 til 14

Anneksets del I, seksjon 1, punkt 1 til 14 lister opp en rekke menneskerettigheter, der ikke alle vil være relevante for problemer knyttet til klima og miljø. I den grad de er relevante, vil det dessuten være et stort praktisk overlapp med anneksets punkt 15 og 16, som behandles i kapittel 6.2 og 6.3 i denne rapporten.

Denne seksjonen vil derfor ikke gjennomgå samtlige av disse menneskerettighetene, men bare kort peke på de tre rettighetene som kan være særlig relevante for selskap å være klar over, og aktsomme overfor, når det gjelder beskyttelse av klima og miljø og rettigheter knyttet til klima og miljø.

Punkt 1 om retten til liv (SP artikkel 6(1)) er den første aktuelle rettigheten. Det er klart at retten til liv kan omfatte beskyttelse mot miljøødeleggelse som truer ens liv og eksistensgrunnlag, og antakelig mot klimaendringer med samme konsekvens. Den har i alle fall blitt tolket slik av FNs menneskerettskomite.[197] Den tilsvarende rettigheten i EMK artikkel 2 har også blitt brukt i en stor mengde saker som gjelder miljøforurensning og ødeleggelse.[198]

[196] ØSK-komiteen, General Comment No. 26 (2022) *on land and economic, social and cultural rights*, avsn. 1, 2, 6, 7, 18, 31, 37, 50 og 51.

[197] Se for miljø: FNs menneskerettighetskomité, General Comment No. 36, avsn. 62, og *Portillo Cáceres v Paraguay*, avsn. 7.3–7.5.

[198] Se for en oversikt, Registry of the European Court of Human Rights, *Guide to the case-law of the European Court of Human Rights – Environment* (15.03.26), s. 9–20. Det bør noteres at i dommen *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz m.fl. mot Sveits* var det artikkel 8 om retten til privatliv som var krenket.

Fordi det mer konkrete forbudet mot miljøforringelse i punkt 15 skal tolkes i lys av retten til liv (artikkel 6(1)), så er innholdet i retten til liv i stor grad gjennomgått i punkt 6.2 over, og det vises til drøftelsen der for hvilken beskyttelse den gir.

Punkt 4 om retten til privatliv mv. (SP artikkel 17) er også relevant for klima og miljø. Både privatliv («privacy») i bred forstand og retten til ens hjem («home») vil påvirkes av endringer i klima og miljø. Forurensning eller ødeleggelse av lokalmiljøet kan for eksempel påvirke den mulighet man har til å leve sitt ordinære liv, eller i det hele tatt muligheten til å bo i ens hjem. Klimaendringer kan også ha slike konsekvenser, det er allerede mange som tvinges til å flykte fra sine hjem på grunn av endringer i klima, som økt ekstremvær og medfølgende risiko for brann, på grunn av havstigning, eller fordi klimaendringene endrer den mat- og næringsmessige forutsetningen for ens hjem. FNs menneskerettskomite har sett det slik at SP artikkel 17 kan beskytte både ressurser og økosystem som menneskers privatliv og hjem er avhengig av, inkludert mot klimaendringer.[199]

Den parallelle bestemmelsen om retten til privatliv i EMK, artikkel 8, er klart den bestemmelsen som oftest brukes i saker som gjelder miljø.

Det foreligger en omfattende praksis om nesten alle typer forurensning og ødeleggelse av lokalmiljøet eller andre negative konsekvenser som miljøendringer skaper for folks privatliv og hjem. Disse sakene har vært basert på artikkel 8 fordi den miljømessige situasjonen faktisk påvirket den private sfære.[200] I stor grad handler sakene om beskyttelse av noens *helse*, men det er ikke noe krav – andre hindringer i muligheten til å nyte ens privatliv og hjem kan også omfattes.[201] EMD har benyttet artikkel 8 i en lang rekke saker der forurensning eller andre former for inngrep forhindrer noen i å nyte ens hjem og privatliv.[202]

I 2024 bekreftet også EMD, i *KlimaSeniorinnen*, at EMK artikkel 8 beskytter individer mot farlige klimaendringer og pålegger statene plikter til å forhindre disse.[203]

Punkt 8 om barns rettigheter (BK artikkel 24, 27, 28, 32, 34 og 35) inneholder flere rettigheter som kan beskytte barn mot skade på

[199] *Daniel Billy m.fl. v. Australia*, avsn. 8.9–8.12.

[200] *Pavlov m.fl. mot Russland*, 11.10.22, klage nr. 31612/09, avsnitt 61; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz m.fl. mot Sveits* (storkammer), 09.04.24, klage nr. 53600/20, avsnitt 515.

[201] *Taşkın m.fl. mot Tyrkia*, 10.11.04, klage nr. 46117/99, avsnitt 113; *Locascia m.fl. mot Italia*, 19.10.23, klage nr. 35648/10, avsnitt 131–132.

[202] Se for en oversikt, Registry of the European Court of Human Rights, *Guide to the case-law of the European Court of Human Rights – Environment* (15.03.26), s. 32–75. Eksempler der artikkel 8 kom til anvendelse inkluderer: farlige og plagsomme industriutslipp, se *López Ostra mot Spania*, 09.12.94, klage nr. 16798/90, og *Pavlov m.fl. mot Russland*; plager og utslipp fra søppel og avfall, se *Kotov m.fl. mot Russland*, 11.10.22, klage nr. 6142/18, og *Locascia m.fl. mot Italia*; lydforurensning fra flyplass og vei, se *Hatton m.fl. mot Storbritannia* (storkammer) og *Kapa m.fl. mot Polen*; og tillatelse til å skyte opp fyrverkeri, *Zammit Maempel mot Malta*, 22.11.11, klage nr. 24202/10.

[203] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz m.fl. mot Sveit*s, særlig avsnitt 514–574.

klima og miljø. Artikkel 24 fastslår en rett for barn til «the enjoyment of the highest attainable standard of health», som blant annet etter artikkel 24(2)(c) pålegger statene en plikt til å «combat disease and malnutrition». Artikkel 27 fastsetter en rett for barn til «a standard of living adequate for the child's physical, mental, spiritual, moral and social development».

Disse rettighetene er de barnerettslige parallellene til ØSK artikkel 11 og 12, som allerede er diskutert i tidligere punkter der de er relevante tolkningsmomenter, og som der kan gi grunnlag for en tolkning som forplikter stater – og dermed, via direktivet, selskaper – til å beskytte miljø og klima. Ødeleggelse av lokalmiljø kan både påvirke helsen, for eksempel ved å øke spredningen av sykdommer og av underernæring, og kan ødelegge eksistensgrunnlaget for levestandarden. Klimaendringer, og for eksempel medfølgende havstigning og ekstremvær, eller endrede forhold for matproduksjon, kan ha de samme konsekvensene. FNs barnekomité har i alle fall pekt på at klimaendringer skaper «significant risks to the enjoyment of the human rights protected by the Convention».[204]

Et særlig spørsmål er om rettighetene barn har potensielt kan være *sterkere* og pålegge statene (og dermed, selskap) *strengere*, eller i alle fall *særskilte* plikter i forhold til de tilsvarende rettighetene i de øvrige konvensjonene. Det handler ikke om at barn har sterkere rettigheter, men, som FNs barnekomite har pekt på, at barn for eksempel er «particularly impacted by the effects of climate change».[205] Komiteen har særlig pekt på det *intergenerasjonelle* perspektivet og behovene til fremtidige generasjoner.[206]

For BK artikkel 24 og 27 har komiteen konkret pekt på at både utslipp, klimaendringer, tap av biomangfold og ødeleggelse av økosystemer kan være trusler mot realisering av retten til helse, inkludert psykisk helse, under BK artikkel 24.[207] I tillegg har de pekt på at et rent, sunt og bærekraftig miljø er en forutsetning for å realisere en adekvat levestandard under BK artikkel 27, noe som kan trues av miljøskader, inkludert av klimaendringer.[208]

ICJ bekreftet i sin rådgivende uttalelse om klima fra juli 2025 den nære sammenhengen mellom klimaendringer og menneskerettighetene. Domstolen la til grunn at forringelsen av klimasystemet og miljøet «impairs the enjoyment of a range of rights protected by human rights law», og at de negative konsekvensene av klimaendringer – blant annet gjennom havnivåstigning, tørke og ekstremværhendelser – «may significantly impair the enjoyment of certain human righ-

[204] FNs barnekomité, *Sacchi m.fl. v. Argentina* (2021), UN Doc CRC/C/88/D/104/2019, avsn. 10.6; FNs barnekomité, General Comment No. 26 (2023): *Children's rights and the environment, with a special focus on climate change*, UN Doc CRC/C/GC/26, avsn. 8.

[205] *Sacchi m.fl. v. Argentina*, avsn. 10.13.

[206] FNs barnekomité, General Comment No. 26, avsn. 11.

[207] Ibid., avsn. 37–44.

[208] Ibid., avsn. 45–50.

ts».[209] Domstolen viste konkret til flere av de samme rettighetene som er omtalt ovenfor, herunder retten til liv (SP artikkel 6 og BK artikkel 6), retten til privatliv, familieliv og hjem (SP artikkel 17), retten til helse (ØSK artikkel 12 og BK artikkel 24) og retten til en adekvat levestandard (ØSK artikkel 11).[210] Domstolen fremhevet også at kvinner, barn og urfolk kan rammes særlig hardt av klimaendringene.

6.4.3 Menneskerettighetsinstrumenter i anneksets del I, seksjon 2

Den andre gruppen rettigheter er definert i Direktivets artikkel 3(1)(c)(i). Dette er rettigheter *i tillegg* til de som er definert i de 16 punktene i anneksets Del I, seksjon 1. Disse rettighetene befinner seg i anneksets Del I, seksjon 2, som ikke lister opp spesifikke rettigheter, men relevante *menneskerettighetskonvensjoner.* Rettighetene i disse konvensjonene omfattes av direktivet, men bare på visse vilkår:

- Den aktuelle menneskerettigheten kan krenkes av et selskap eller av en «legal entity»,
- Menneskerettighetskrenkelsen påvirker negativt en interesse som er beskyttet i de opplistede menneskerettighetskonvensjonene i denne delen av annekset,
- Selskapet burde ha forutsett at det var en risiko for en slik menneskerettighetskrenkelse, «taking into account the circumstances of the specific case, including the nature and extent of the company's business operations and its chain of activities, the characteristics of the economic sector and the geographical and operational context».

Det er ikke umiddelbart lett å forstå hva dette innebærer. Det er ikke klart hva det betyr at en rettighet kan krenkes av et selskap. Intuitivt eller ordlydsmessig kan det fremstå som en henvisning til skillet mellom *vertikale* og *horisontale* menneskerettigheter, altså menneskerettigheter som har staten som pliktsubjekt (og er *vertikale*) og de rettighetene som kan skape direkte plikter for private (og dermed er *horisontale*). Men såkalt *horisontal* anvendelse er noe som bare eksisterer i nasjonale rettssystem, samt i EU-retten. Det er ukjent i folkeretten for øvrig, der traktater bare binder statene som er part, og ikke direkte kan binde private selskap. Samtlige av instrumentene som listes i del I, seksjon 2, er av slik *folkerettslig* natur som ikke gir grunnlag for *horisontal* virkning, og ingen av dem kan slik sett direkte brytes av et selskap i seg selv – fordi selskap ikke er pliktsubjekt. Systemet som artikkel 3(1)(c)(i) legger opp til antyder derfor at henvisningen til «can be abused by a company or legal entity» ikke er ment å henvise til hvorvidt den aktuelle rettigheten kan pålegge selskap *direkte* eller *horisontale* plikter.

En annen tolkning er at ordlyden sikter til de tilfellene der statens plikter til å sikre rettighetene kan brytes gjennom privates

[209] ICJ, *Obligations of States in respect of Climate Change*, avsn. 375-376.
[210] Ibid., avsn. 377-384.

handlinger, fordi staten ikke har oppfylt sitt ansvar til sikring og beskyttelse (den såkalte sikringsplikten). I slike tilfeller beskytter rettighetene både mot statlige handlinger og private handlinger, men likevel slik at det er staten som er pliktsubjekt og dermed pålagt å regulere privates handlinger i egen lov.

En tredje og mer utvidet tolkning er at ordlyden rett og slett bare er ment som en henvisning til om den aktuelle rettigheten etter sitt innhold er av en *natur* som private selskapers handlinger i det hele tatt *kan* bryte. Bestemmelser om derogasjon fra rettigheter i krisesituasjoner i SP artikkel 4 er for eksempel noe bare *stater* kan utøve, ikke selskap. Det er antakeligvis heller ikke aktuelt for selskap å *utvise* utlendinger på en måte som strider med SP artikkel 13, eller å dømme personer uten rettferdig rettergang i strid med artikkel 14. Selskaper kan kanskje *indirekte* bidra til disse bruddene ved sine operasjoner i land eller områder der staten bryter disse pliktene, men det er plikter som *etter sin natur* ikke kan brytes av selskapet. Ved en slik tolkning er det bare ment som en avgrensning mot de rettigheter som etter sin natur bare kan sikres og gjennomføres av staten. Hvis et selskap sine handlinger *kan* påvirke en menneskerettighet så vil det således være omfattet.

Det er antakeligvis i praksis ikke så stor forskjell på tolkningsalternativ nummer to og tre. Nummer to omfatter alle private handlinger hvor staten kan ha en *sikringsplikt*, mens nummer tre omfatter alle private handlinger som i det hele tatt *kan* påvirke en menneskerettighet (og altså de rettighetene som ikke klart bare kan sikres av staten). I praksis vil staten typisk ha en sikringsplikt for alle rettigheter som kan påvirkes av private, så forskjellen ligger mest i hvorvidt man må gjennom steget med å bevise at det foreligger en *sikringsplikt* eller om det bare kan antas at en rettighet faller innenfor så lenge den kan påvirkes av et selskap sine handlinger.

Direktivets grunnleggende formål om harmonisering og et mer effektivt indre marked, og også å sikre rettigheter, særlig for klima- og miljø,[211] tilsier at det tredje tolkningsalternativet bør legges til grunn. Det utgjør et enkelt anvendelig tematisk skille der spørsmålet bare er hvorvidt rettigheten *kan påvirkes av privates handlinger* (selv om private ikke er pliktsubjekt), eller *av sin natur bare gjelder statlige handlinger*. Hvis private kan påvirke rettighetsoppfyllelsen bør det falle inn under bokstav a.

Direktivets *system* taler ikke mot en slik tolkning. Det er klart at vilkårene er ment å skape forutsigbarhet for selskapene, noe som taler for at det antakeligvis er ment som en klar og enkel avgrensing, og ikke en som beror på omfattende avklaring i rettspraksis. I den grad det tredje tolkningsalternativet åpner for et bredt spekter av rettigheter selskaper kan være ansvarlige for vil uansett bokstav (b) og (c) bidra til at selskapenes ansvar i liten grad blir omfattende og uforutsigbart.

[211] Se for formålet, over, punkt 5.3.

Bokstav a bør forstås som en avgrensning av hvorvidt rettigheten etter sitt innhold er av en *art eller natur* som i det hele tatt kan påvirkes av privates handlinger. Hvis det er tilfellet, så bør den regnes som omfattet.

For det andre, i henhold til bokstav (b) må det være snakk om en krenkelse som *direkte påvirker* (en: *directly impairs*) interesser beskyttet i ett av instrumentene. Dette betyr antakeligvis en avgrensning mot mer indirekte bidrag til slike menneskerettighetsbrudd. Antakelig er poenget at det må være selskapet som selv må være årsaken til krenkelsen – i stor grad på samme måte som avgrensningen over i bokstav a – og ikke et mer indirekte bidrag ved å oppholde seg i et land og kanskje indirekte, gjennom å betale skatt for eksempel, støtte den staten som begår brudd på en eller flere av rettighetene og instrumentene som nevnes.

På den annen side er bokstav (b) neppe en avgrensning til bare selskapets *egne* handlinger, slik at *aktivitetskjeden* er ekskludert. Reguleringen av hvorvidt og i hvilken grad selskapet er ansvarlig for handlinger i aktivitetskjeden skjer i reglene om aktsomhetsvurderingen i artikkel 7 til 11, så etter en *systematisk* tolkning vil det være kunstig å innfortolke enda en regulering av og begrensning på verdikjedeansvar her, i alle fall når ordlyden i seg selv ikke klart oppstiller noen slik begrensning.

At det må være snakk om en «legal interest» som er beskyttet i de aktuelle instrumentene betyr antakeligvis ikke noe annet enn at det må være snakk om en rettighet som finnes i de aktuelle konvensjonene. At «legal interest» er brukt kan tenkes å være fordi noen av konvensjonene pålegger staten en rekke *plikter*, uten å bruke *rettighetsbegrepet* eller sette opp klare *rettighetssubjekter*, slik som for eksempel *Forced Labour Convention*, 1930 (No 29) og *Abolition of Forced Labour Convention*, 1957 (No 105), som primært pålegger statene en rekke plikter til å avstå fra bruk av tvangsarbeid og til å kriminalisere det. De som utsettes for tvangsarbeid kan dermed sies å ha en «legal interest» som beskyttes under disse konvensjonene, selv om de ikke klart er satt opp som direkte *rettighetssubjekter*.

For *det tredje* i bokstav (c) kreves at selskapet må, med rimelighet, kunne ha forutsett risikoen, hensyntatt den konkrete saken, selskapets virksomhet og aktivitetskjede, karakteristikkene til sektoren og geopolitiske og operasjonelle forhold. Dette innebærer en slags *forutsigbarhetsavgrensning* som kommer i tillegg til de begrensningene som allerede ligger som en del av aktsomhetsvurderingen.

Ordlydsmessig er terskelen lav. Det kreves bare at selskapet «could have reasonably foreseen», altså ikke at de *faktisk* gjorde det, men bare *kunne*, at det var en «risk that such human rights may be affected». Det kreves altså bare en *risiko*, og det bare for at menneskerettigheter kunne bli *berørt* (en: *affected*), ikke nødvendigvis verken brutt eller krenket.

Denne *forutsigbarhetsavgrensningen* er plassert i Direktivets bestemmelse om definisjoner, og dermed omfatter den aktsomhetspliktene i artikkel 7 til 11. Det betyr at

rettighetene i anneksets del I, seksjon 2 bare er omfattet der et brudd er *forutsigbart*. Selskap er altså ikke pliktig til å gjøre aktsomhetsvurderinger og å avdekke eventuelle problemer før det er såpass forutsigbart at det faller inn under den – relativt lave – terskelen som settes opp i bokstav c. Her vil antakeligvis samtaler med interessenter etter Direktivets artikkel 13, eller varsler og klager etter artikkel 14 være viktige for å si hva som er forutsigbart for selskapene. Informasjon som kommer opp under aktsomhetsvurderingene selskapet er pliktig til å gjøre vil også bidra til hvilke (andre) rettigheter og problemer som eventuelt da vil anses som *forutsigbare* under bokstav c.

Fordi terskelen er relativt lav, og fordi det i ordlyden henvises til de typiske karakteristikkene til sektoren, geopolitiske og operasjonelle forhold og lignende, vil i alle fall risikoer som oppstår med en viss regelmessighet i den aktuelle sektoren eller det aktuelle området eller landet måtte anses som *forutsigbare* som utgangspunkt.

6.4.4 Forholdet mellom anneksets del I, seksjon 1 og seksjon 2

Logikken i forholdet mellom direktivteksten og annekset kan være vanskelig å følge. Det samme gjelder logikken i forholdet mellom anneksets del I, seksjon 1 og seksjon 2. Direktivets artikkel 3 definerer hvordan menneskerettighetene i disse to delene av del I av annekset skal gjennomføres. Rettighetene i del I, seksjon 1 skal hensyntas i selskapenes aktsomhetsvurderinger. Rettighetene som befinner seg i listen over konvensjoner i del I seksjon 2, gjelder bare i den utstrekning som er beskrevet over, altså med visse begrensninger/forbehold.

De rettighetene som er spesifikt listet opp i anneksets del I er alle omfattet av de konvensjonene som er listet opp i del II. Regner man opp alle rettigheter i disse konvensjonene, vil man få en langt lengre liste over rettigheter enn de som befinner seg i del I. Det er derfor en grad av overlapp, men det er mange rettigheter som bare skal tas med i en aktsomhetsvurdering hvis vilkårene i artikkel 3 (1)(c)(ii) er oppfylt.

Av de instrumentene som listes opp i Del I, seksjon 2, er det SP, ØSK og BK som vil ha relevans for selskapenes plikter til å ivareta klima og miljø. Mange av de mest relevante rettighetene i disse instrumentene, særlig i SP og ØSK, er allerede gjennomgått over. Flere av rettighetene i BK er også listet i seksjon 1. At seksjon 2 lister opp *hele instrumentet* vil likevel gi noen flere rettigheter, og nyttige pekepinner for selskaper når det gjelder å forstå omfanget av sitt klima- og miljøansvar. Her vil vi bare helt kort peke på noen av dem.

Særlig barnekonvensjonens prinsipp om integrering av *hensynet til barnets beste* i alle handlinger som påvirker barn, i BK artikkel 3, kan tenkes å være viktig. Barns rett til liv, overlevelse og utvikling i BK artikkel 6 og rett til hjem og privatliv i BK artikkel 16 vil begge kreve visse klima- og miljømessige forutsetninger, på samme måte som de tilsvarende bestemmelsene i SP, og kan kanskje tilføre noe mer ved at BK kan grunngi en særlig vektlegging av *intergenerasjonell rettferdighet* og rettigheter for

fremtidige generasjoner – fordi de som er barn nå ikke selv kan stemme og påvirke klimapolitikken.

Barns rett til deltakelse i BK artikkel 12 er også aktuell, og kan tenkes å ha implikasjoner for hvordan selskap må gjennomføre sine aktsomhetsvurderinger, og særlig interessentdialog under direktivets artikkel 13.

ØSK artikkel 15 om retten til kultur kan ha visse implikasjoner særlig for *miljø*, ved at kulturutøvelse kan være nært sammenknyttet ved land og miljø, slik at ødeleggelse av slike områder, eller reduksjon i biomangfold eller annen type forurensning kan ha implikasjoner også for utøvelse av *kulturen*.

SP artikkel 24 om plikten til å beskytte barn kan også tenkes å, på samme måte som BK, pålegge statene klima- og miljømessige plikter, særlig ved at det kan tenkes å forankre en vektlegging av *intergenerasjonell rettferdighet*.

6.5 Negativ påvirkning knyttet til oppfyllelse av miljøkonvensjoner (Anneks del II)

6.5.1 Innledning

I tillegg til klima- og miljøpåvirkningene diskutert over i punkt 6.2 og 6.3, knyttet til «adverse impact on the environment» fra brudd på anneksets del I, seksjon 1, punkt 15 og 16, dekker også definisjonen på negativ miljøpåvirkning i artikkel 3(b) «adverse impact on the environment resulting from the breach and prohibitions and obligations listed in (…) Part II of the annex».

Anneksets del II inneholder 16 punkter, som dekker konkrete miljøpåvirkninger i eksisterende miljøkonvensjoner. Til forskjell fra anneksets del I er det altså her ikke snakk om *menneskerettigheter* i tradisjonell forstand, men heller *miljøretten*, og det kreves typisk ikke noen påvirkning på mennesker. Instrumentene som listes i del II omfatter og beskytter i stor grad naturen i seg selv. Selskap gis altså en aktsomhetsplikt for brudd på visse rene *miljørettslige* forbud og plikter.

De 16 punktene henviser ikke til hele instrumentene, men bare utvalgte forpliktelser i dem. I dette kapittelet vil vi kort gjennomgå hva de forpliktelsene konkret er.

I vurderingen av selskapenes aktsomhetsplikter overfor de rene *miljørettslige* forbudene og pliktene som er satt ut vil det være særlig relevant å hensynta de miljørettslige prinsippene som er en del av EU-retten.[212]

6.5.2 Oversikt over påbudene og forbudene i anneks del II

Påbudene og forbudene som er oppført i anneksets del II omtales kort nedenfor.

Punkt 1: Unngå og minimere negative påvirkninger på **biologisk mangfold**.

Denne plikten skal tolkes i lys av FNs konvensjon om biologisk mangfold (CBD)[213]

[212] Se for disse, over, punkt 5.2.1.

[213] *Convention on Biological Diversity*, 1760 UNTS 79 (05.06.1992, trådte i kraft 29.12.1993).

artikkel 10(b), som igjen tolkes på bakgrunn av Cartagena-protokollen om biosikkerhet[214] og Nagoya-protokollen om genetiske ressurser.[215]

Grovt sett krever artikkel 10(b) innføring av *tiltak* ved bruk av biologiske ressurser for å unngå eller redusere skadelige effekter. Eksempler på bruk av ressurser inkluderer for eksempel:[216]

- Samling, høsting og jakt
- Hogst og skogbruk
- Nedbygging av våtmark
- Mineralutvinning, også på havbunnen
- Pumping av ferskvann for å dyrke avlinger

Ved tolkning av bestemmelsen kan det ses hen til standarder utviklet eller vedtatt av statspartene for gjennomføring av konvensjonen. Her kan *Addis Ababa-prinsippene* være rådgivende for operasjonalisering av bestemmelsen.[217] I tillegg kan målene i *Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework* være rådgivende for hvilke skadelige effekter man ønsker, overordnet sett, å unngå.[218]

Cartagena-protokollen setter regler for håndtering av «living modified organisms» når de kan ha negative konsekvenser for biomangfold og helse.

Nagoya-protokollen har som formål å sikre rettferdig internasjonal bruk og avkastning fra genetiske ressurser, samt tilgang til slike ressurser.

Oppsummert sett pålegges selskap en aktsomhetsplikt overfor: (1) ressursbruk som kan skade biomangfold; (2) generelt for sin håndtering av «living modified organisms»; og (3) hvorvidt deres bruk av genetiske ressurser bidrar til rettferdig fordeling.

Punkt 2: Forbud mot å importere, eksportere, re-eksportere, eller å introdusere fra havet, **truede arter**.

Plikten skal leses i lys av Konvensjon om internasjonal handel av truede arter av vill fauna og flora (CITES)[219], i tråd med dens artikkel III, IV og V, som regulerer handel med henholdsvis arter i vedlegg I, II og III.

[214] *Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity*, 2226 UNTS 208 (29.01.2000, trådte i kraft 11.09.2003).

[215] *Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization to the Convention on Biological Diversity*, 3008 UNTS 3 (29.10.2010, trådte i kraft 12.10.2014).

[216] Lyle Glowka m.fl., *A Guide to the Convention on Biological Diversity* (Gland og Cambridge: IUCN – The World Conservation Union, 1994), s. 57.

[217] *Addis Ababa Principles and Guidelines for the Sustainable Use of Biodiversity.* Se COP 7, vedtak VII/12 *Sustainable Use (Article 10)*, UN Doc UNEP/CBD/COP/DEC/VII/12, som vedtok prinsippene.

[218] Se COP 15, vedtak 15/4, UN Doc CBD/COP/DEC/15/4, som vedtok rammeverket (også kalt *naturavtalen*).

[219] *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*, 993 UNTS 243 (03.03.1973, trådte i kraft 01.07.1975).

Artikkel 3 (III) til 5 (V) krever eksporttillatelser for handel med arter som er inkludert i vedlegg I til III, gitt på nærmere vilkår.

Vedlegg I inneholder arter som er utrydningstruet, vedlegg II inneholder arter som *kan bli* utrydningstruet hvis ikke handel reguleres eller som må reguleres av den grunn, og vedlegg III inneholder arter som er nasjonalt regulert for å forhindre utnyttelse.

Forbudet er særlig relevant for selskaper som bruker materiale av truede dyr.[220]

Oppsummert sett gis selskap en selvstendig aktsomhetsplikt overfor de grunnleggende materielle bestemmelsene som forbyr eksport uten tillatelse, og kan derfor ikke bare forholde seg til den aktuelle staten sin gjennomføring.

Punkt 3: Produksjon, import og eksport av **kvikksølvholdige** produkter.

Plikten skal leses i lys av Minamata-konvensjonen om kvikksølv,[221] artikkel 4(1) og vedlegg A, del I.

Artikkel 4(1) krever at statene ikke tillater produksjon, import eller eksport av produkter med kvikksølv, slik opplistet i vedlegg A, del I.

Punkt 4: Bruk av **kvikksølv eller kvikksølvforbindelser** i produksjonsprosessen

Plikten skal leses i lys av Minamata-konvensjonen om kvikksølv (over), artikkel 5(2) og vedlegg B, del I.

Artikkel 5(2) krever at statene ikke tillater bruk av kvikksølv i produksjonsprosesser opplistet i vedlegg B, del I.

Punkt 5: Ulovlig håndtering av **kvikksølvavfall**.

Plikten skal leses i lys av Minamata-konvensjonen (over), artikkel 11(3), samt EUs kvikksølvforordning,[222] artikkel 13

Artikkel 11(3) krever at statene gjennomfører tiltak for å håndtere kvikksølvrelatert avfall. EUs kvikksølvforordning artikkel 13 regulerer særskilt lagring av kvikksølvrelatert avfall.

Oppsummert sett gir punkt 3, 4 og 5 selskap en aktsomhetsplikt for bruk av kvikksølv, som opplistet, i sin aktivitetskjede, fra produksjon, import og eksport, til bruk i produksjonsprosesser til håndtering av avfall.

[220] For eksempel beskriver Verdens naturfond at flere truede arter årlig rammes av ulovlig jakt og handel. 50 prosent av skandinaviske ulver dør på grunn av ulovlig jakt. Se WWF, «*Ulovlig jakt og handel med truede arter*». Hentet 20. november 2024, https://www.wwf.no/dyr-og-natur/trusler-mot-arter-og-natur/ulovlig-jakt-og-handel-med-truede-dyr.

[221] *Minamata Convention on Mercury, 3201 UNTS 3 (10.10.2013, trådte i kraft 16.08.2017).*

[222] Europaparlaments- og rådsforordning (EU) 2017/852 av 17. mai 2017 om kvikksølv og om oppheving av forordning (EF) nr. 1102/2008 (Kvikksølvforordningen), OJ L 137, 24.05.2017.

Punkt 6: Forbudet mot produksjon og bruk av visse **kjemikalier**.

Plikten skal leses i lys av Stockholm-konvensjonen om persistente organiske miljøgifter (POPs-konvensjonen),[223] artikkel 3(1), punkt (a) og (i), jf. vedlegg A, samt EUs POPs-forordning.[224]

Artikkel 3(1)(a)(i) krever at statene skal forby produksjon og forbruk av kjemikaliene opplistet i vedlegg A.

POPs-forordningen gjennomfører i stor grad POPs-konvensjonen, og stiller krav både til produksjon, markedsføring, bruk, lager, utslipp, avfallshåndtering mv. Reglene for produksjon og bruk finnes i artikkel 3, jf. 4.

Punkt 7: Forbudet mot ulovlig håndtering, samling, oppbevaring og deponering av **avfall**.

Plikten skal leses i lys av POPs-konvensjonen, artikkel 6(1)(d)(i) og (ii), samt POPs-forordningen, artikkel 7.

Artikkel 6(1)(d)(i) og (ii) krever en håndtering av produktlager og avfall som beskytter helse og miljø, inkludert en strategi for å identifisere lager av produkter som inneholder kjemikalier i vedlegg A og B, og produkter i bruk eller avfall som inneholder kjemikalier i vedlegg A, B og C.

POPs-forordningen artikkel 7 stiller nærmere krav til avfallshåndtering.

Vedlegg A inneholder produkter som skal forbys, vedlegg B inneholder produkter som skal begrenses og vedlegg C tar sikte på utslipp av slike miljøgifter som et utilsiktet biprodukt. Vedleggene oppdateres jevnlig.

Oppsummert sett gir punkt 6 og 7 selskap en aktsomhetsplikt for produksjon og forbruk av forbudte kjemikalier, samt håndtering av produkter som inneholder både forbudte og regulerte kjemikalier.

Punkt 8: Importering og eksportering av bestemte **kjemikalier**.

Plikten bygger på Rotterdam-konvensjonen om forhåndsgodkjenningsprosedyre for visse farlige kjemikalier og plantevernmidler som omsettes på verdensmarkedet,[225] og sikter til kjemikaliene i vedlegg III, og skal tolkes i lys av konvensjonens artikkel 10(1), 11(1)(b) og 11(2).

Artikkel 10 og 11 inneholder de grunnleggende pliktene knyttet til import og eksport av kjemikalier opplistet i vedlegg III.

Artikkel 10(1) krever at partene etablerer virkemidler for å sikre tidsmessige avgjørelser om import.

[223] *Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants*, 2256 UNTS 119 (22.05.2001, trådte i kraft 17.05.2004).

[224] Europaparlaments- og rådsforordning (EU) 2019/1021 av 20. juni 2019 om persistente forurensende stoffer (POP-forordningen), OJ L 169, 25.06.2019.

[225] *Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade*, 2244 UNTS 337 (10.09.1998, trådte i kraft 24.02.2004).

At artikkel 10(1) er listet opp som en plikt *selskaper* skal følge må antakeligvis forstås slik at selskaper aktsomt må følge med på at deres import skjer under de forutsetningene som pålegges statspartene i artikkelen.

Artikkel 11(1)(b) pålegger partene å innføre virkemidler for å sikre at eksportører følger avgjørelsene. Artikkel 11(2) krever at partene forhindrer eksport til stater som ikke har godkjent det.

Vedlegg III lister opp 55 relevante kjemikalier, hvorav 36 er pesticider, 18 er industrielle kjemikalier og 1 inngår i begge kategorier. Vedlegget har blitt jevnlig oppdatert.

Oppsummert sett pålegges selskap altså en aktsomhetsplikt for hvorvidt deres eksport og import skjer i henhold til de korrekte prosedyrer slik satt ut i konvensjonen, og etter korrekte tillatelser nasjonalt.

Punkt 9: Ulovlig produksjon, konsumering, import og eksport av **kontrollerte stoffer som bryter ned ozonlaget**.

Plikten bygger på forbudet i Montrealprotokollen om stoff som reduserer ozonlaget,[226] stoffene i vedlegg A, B, C og E. Montrealprotokollen er en protokoll til Wien-konvensjonen for beskyttelse av ozonlaget.[227] Plikten skal tolkes i tråd med Montrealprotokollen artikkel 4B.[228]

Artikkel 4B regulerer *lisenskrav* og krever at alle statspartene etablerer et system for lisenser for import og eksport for stoffene i vedlegg A, B, C og E.

At selskap gis en aktsomhetsplikt overfor dette innebærer antakeligvis både aktsomhet overfor hvorvidt den aktuelle staten de opererer i oppfyller sine egne plikter til å ha et slikt (og korrekt fungerende) lisenssystem, og i så fall for at selskapet følger de lisenssystemer som er etablert.

Ordlyden generelt virker å henvise til bredere plikter «the prohibition of the unlawful production, consumption, import and export» enn hva henvisningen til artikkel 4B om lisenskrav tilsier.

De konkrete stoffene anneksene A, B, C og E beskriver er:

- KFK-er og haloner
- Andre fullstendig halogenerte KFK-er, karbontetraklorid, metylkloroform
- HKFK-er
- Metylbromid

Oppsummert gis selskap altså en aktsomhetsplikt for at det eksisterer et korrekt lisenssystem, og for å følge det. Muligens

[226] *Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer*, 1522 UNTS 3 (16.09.1987, trådte i kraft 01.01.1989).

[227] *Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer*, 1513 UNTS 293 (22.03.1985, trådte i kraft 22.09.1988).

[228] Artikkel 4B ble inntatt som en endring i det niende statspartsmøtet, 15–17 september 1997, vedtak IX/4, endringene satt ut i vedlegg IV, notifisert som C.N.468.1997.TREATIES-4/1.

også for produksjon, bruk og handel ut over det.

Punkt 10: Eksport av farlig eller annet **avfall.**

Plikten skal tolkes i lys av Baselkonvensjonen om kontroll med transport av farlig avfall,[229] artikkel 1(1) og (2), samt Avfallstransportforordningen.[230] Den skal også tolkes i tråd med forskjellige artikler avhengig av hvor den konkrete eksporten går:

a) til en part i konvensjonen som har forbudt import av slikt avfall etter artikkel 4(1)(b)

b) til en importstat som ikke samtykker skriftlig til den spesifikke importen etter artikkel 4(1)(c)

c) til en ikke-part til Baselkonvensjonen etter artikkel 4(5)

d) Til en importstat der avfall ikke håndteres miljøvennlig, etter artikkel 4(8).

Artikkel 1(1) og (2) inneholder, henholdsvis, definisjonen på farlig avfall og annet avfall. *Farlig avfall* er definert i vedlegg I, eller alternativt definert slik i den aktuelle staten. *Annet avfall* er definert i vedlegg II.

Artikkel 4 inneholder de generelle *pliktene*. Artikkel 4(1)(b) og (c) forbyr eksport til stater som har forbudt, eller ikke tillatt, den aktuelle importen.

Artikkel 4(5) forbyr eksport til, og import fra, stater som ikke er kontraktsparter. Artikkel 4(8) pålegger statene å kreve at eksportert avfall må håndteres på en miljøvennlig måte, og at statene skal sette tekniske retningslinjer for dette.

Avfallstransportforordningen regulerer gjennomgående og omfattende eksport, import og transport av avfall, både innad i det indre markedet og med tredjeland.

Punkt 11: Eksport av **farlig avfall** fra visse land.

Plikten skal tolkes i lys av Baselkonvensjonen (over), artikkel 4A, jf. vedlegg VII og IV, samt Avfallstransportforordningen (over), artikkel 34 og 36.

Artikkel 4A pålegger stater opplistet i vedlegg VII å forby all grensekryssende transport av *farlig avfall*, for bruk i operasjoner opplistet i vedlegg IV A, til stater som ikke er opplistet i vedlegg VII.

Vedlegg VII nevner medlemmer av OECD, EC (EU) og Liechtenstein. Vedlegg IV A nevner en rekke operasjoner, eksempelvis deponi, havdumping, forbrenning mv.

Avfallstransportforordningen regulerer gjennomgående og omfattende eksport, import og transport av avfall, både innad i det indre markedet og med tredjeland.

[229] *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal*, 1673 UNTS 57 (22.03.1989, trådte i kraft 05.05.1992).

[230] Europaparlaments- og rådsforordning (EF) nr. 1013/2006 av 14. juni 2006 om overføring av avfall (Avfallstransportforordningen), OJ L 190, 12.07.2006.

Punkt 12: Import av **farlig avfall og annet avfall**

Plikten skal tolkes i lys av Baselkonvensjonen (over), artikkel 4(5), som forbyr eksport til, og import fra, stater som ikke er kontraktsparter.

Oppsummert sett gir punkt 10, 11 og 12 selskap en aktsomhetsplikt: (i) overfor eksport av farlig og annet avfall i tilfeller der stater har forbudt eller ikke samtykket, der de ikke er part, eller der de ikke håndterer det miljøvennlig; (ii) overfor all grensekryssende transport av farlig avfall for bruk i visse operasjoner til stater utenfor OECD, EU og Liechtenstein; og (iii) overfor import fra stater som ikke er parter.

Punkt 13: Unngå og minimere virkninger på områdene avmerket som **naturarv**.

Plikten skal tolkes i lys av Verdensarvkonvensjonen,[231] artikkel 5(d).

Artikkel 5(d) pålegger statene å ta passende juridiske, vitenskapelige, tekniske, administrative og økonomiske tiltak for å identifisere, beskytte, bevare og presentere verdensarven. Plikten gjelder så langt som mulig, og ut fra hva som er passende for det enkelte land.

Plikten etter direktivet gjelder bare *naturarv* (og ikke *kulturarv*) – noe som er definert i konvensjonens artikkel 2. Rett over 270 områder er i skrivende stund registrert som enten *naturarv* (231) eller *blandede områder* (40).[232]

Ved tolkning av hva som kreves for å oppfylle artikkel 5(d) i relasjon til et konkret naturområde bør det hensyntas nærmere hvilke konkrete kvaliteter som begrunnet *World Heritage Committee*[233] sitt valg om å inkludere området som *naturarv*, og hvis relevant, deres uttalelser om trusler mot kvalitetene til det aktuelle området, eller muligens for sammenlignbare områder.[234]

Typiske situasjoner hvor selskaper risikerer negative påvirkninger på naturarven, er ved:[235]

- Økt turisme
- Bygging og utvikling av infrastruktur (f. eks. demninger, veier og kraftverk)
- Transport (f.eks. flyplasser og veier)
- Bruk av biologiske ressurser (f.eks. fiske og landbruk)
- Utvinning av naturressurser (f.eks. stein)

[231] *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, 1037 UNTS 151 (16.11.1972, trådte i kraft 17.12.1975).

[232] Listen er tilgjengelig på verdensarvskomiteen sine nettsider, se https://whc.unesco.org/en/list/.

[233] Komiteen er etablert i henhold til konvensjonens seksjon III, artikkel 8 til 14.

[234] Se, for den rettskildemessige vekten av særskilt etablerte komiteer, NIM-V-2025-001, *Veileder for utredning av menneskerettslige problemstillinger (2. utgave)*, punkt 4.2.4.

[235] Verdensarvkomiteen (WHC), «List of factors affecting the properties». Hentet 20 november 2024: https://whc.unesco.org/en/factors/

Oppsummert sett gis selskap en aktsomhetsplikt for sin påvirkning på *naturarv*, slik vernet i verdensarvkonvensjonen.

Punkt 14: Unngå/minimere negative påvirkninger på **våtmark**.

Plikten skal leses i tråd med Ramsar-konvensjonen,[236] artikkel 1 og 4(1).

Artikkel 1 definerer våtmark:

> Areas of marsh, pen, peatland or water, whether natural or artificial, permanent or temporary, with water that is static or flowing, fresh, brackish or salt, including areas of marine water the depth of which at low tide does not exceed six metres.

Artikkel 4(1) krever at statspartene skal fremme konservering av våtmark og ender ved å etablere naturreservat og tilstrekkelig viltvokting.

Typiske bransjer som kan ha forretningsvirksomhet som påvirker våtmark: [237]

- Byggesektoren
- Infrastrukturbransjen
- Landbruksbransjen

Oppsummert sett gis selskap en aktsomhetsplikt for sin negative påvirkning på våtmark, særlig hvorvidt statene korrekt har etablert naturreservater og hvorvidt selskapets handlinger er i tråd med den plikten.

Punkt 15: Forhindre **forurensning fra skip**, inkludert forbud mot; a) uttømming i havet av olje eller oljeholdige landinger, giftige flytende stoffer eller kloakk; b) forurensning med skadelige stoffer som transporteres til havs i en emballert form; c) Forurensning med avfall fra skip.

Plikten bygger på Den internasjonale konvensjonen til forhindring av marin forurensning fra skip (1973), slik endret av protokollen av 1978 (samlet kalt MARPOL 73/78).[238]

Forbud (a) skal tolkes i tråd med MARPOLs vedlegg I, regel 1 og 9-11, vedlegg II, regel 1(6) og 5-6 og vedlegg IV, regel 8 og 9. Forbud (b) i tråd med vedlegg III, regel 1-7. Forbud (c) i tråd med vedlegg V, regel 1 og 3-6.

Direktivet omtaler «the obligation to prevent the pollution from ships» og bruker formuleringer «this includes» om bokstav (a) til (c). Det kan potensielt tolkes slik at bokstav a til c ikke er uttømmende, og at teksten henviser til MARPOL 73/78 som helhet. Det vil være særlig relevant for vedlegg VI, om fore-

[236] *Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat*, 996 UNTS 245 (02.02.1971, trådte i kraft 21.12.1975).

[237] Anne A. van Dam m.fl., «What›s driving wetland loss and degradation» i *Ramsar Wetlands* (Amsterdam: Elsevier, 2023), s. 259–306.

[238] *International Convention for the Prevention of Pollution from Ships*, 1973, endret ved protokollen av 1978 (MARPOL 73/78), 1340 UNTS 61 og 1341 UNTS 3 (17.02.1978, trådte i kraft 02.10.1983).

bygging av *luft*forurensning fra skip. Det er foreslått endringer i vedlegg VI som setter krav om reduksjon av klimautslipp for en rekke skip.[239]

Bokstav (a) gjelder for det første utslipp til hav av *olje eller oljemiksturer*. Dette er definert i MARPOL vedlegg I, regel 1(1)[240] og (2)[241]. Regel 9 til 11 inneholder et forbud mot utslipp av olje og oljemiksturer, krav om hvordan slike utslipp skal forhindres og visse unntak til dette.

Bokstav a gjelder for det andre utslipp av «noxious liquid substances». Dette er definert i MARPOL vedlegg II, regel 1(6).[242] Regel 5 og 6 inneholder det grunnleggende forbudet mot utslipp av slike stoffer, samt visse unntak.

Bokstav a gjelder for det tredje utslipp av kloakk. Dette er definert i MARPOL vedlegg IV, regel 1(3).[243] Regel 8 og 9 inneholder det grunnleggende forbudet mot utslipp av kloakk, samt visse unntak.

Bokstav b gjelder utslipp fra skadelige stoffer som transporteres til havs i en emballert form slik definert i vedlegg III, regel 1.[244] Regel 1 til 7 inneholder det grunnleggende forbudet mot transport av slike stoffer, såfremt det gjøres i henhold til reglene som settes ut i vedlegget. De reglene stiller krav om emballeringen, klar markering og dokumentasjon, krav til last og sikring, mengdebegrensning og visse unntak og notifikasjonskrav.

Bokstav c gjelder utslipp fra søppel som stammer fra skip. Dette er definert i MARPOL vedlegg V, regel 1.[245] Regel 3 til 6

[239] Draft revised MARPOL Annex VI, se IMO, Circular Letter No. 5005 (11.04.25), som ble utsatt høsten 2025. Se nærmere: https://www.imo.org/en/MediaCentre/PressBriefings/pages/IMO-approves-netzero-regulations.aspx (hentet 28.08.26).

[240] Definert som følger: "Oil" means petroleum in any form including crude oil, fuel oil, sludge, oil refuse and refined products (other than petrochemicals which are subject to the provisions of Annex II of the present Convention) and, without limiting the generality of the foregoing, includes the substances listed in Appendix I to this Annex.

[241] Definert som følger: "Oily mixture" means a mixture with any oil content.

[242] Definert som følger: "Noxious liquid substance" means any substance designated in Appendix II to this Annex or provisionally assessed under the provisions of Regulation 3(4) as falling into Category A, B, C or D.

[243] Definert som: "Sewage" means: (a) Drainage and other wastes from any form of toilets, urinals, and WC scuppers; (b) Drainage from medical premises (dispensary, sick bay, etc.) via wash basins, wash tubs and scuppers located in such premises; (c) Drainage from spaces containing living animals; or (d) Other waste waters when mixed with the drainages defined above.

[244] Regel 1(1) sier at «the Regulations of this Annex apply to all ships carrying harmful substances in packaged forms, or in freight containers, portable tanks or road and rail tank wagons». Ut over det er ikke begrepene definert. Regel 1(4) klargjør likevel at det *også* gjelder emballerte former som *tidligere* oppbevarte skadelige stoffer såfremt det er tatt tilstrekkelige forholdsregler for å sikre at de ikke lenger inneholder spor av slike stoffer.

[245] Definert som, i regel 1(1): "Garbage" means all kinds of victual, domestic and operational waste excluding fresh fish and parts thereof, generated during the normal operation of the ship and liable to be disposed of continuously or periodically except those substances which are defined or listed in other Annexes to the present Convention.

setter ut et generelt forbud mot utslipp av visse typer søppel, og begrensninger på utslipp av andre typer, samt visse unntak.

Oppsummert sett gis selskap en aktsomhetsplikt for en rekke typer utslipp til hav, og at dette ikke gjøres der det er forbudt og ellers gjøres i henhold til reglene. I tillegg er det uklart om aktsomhetsplikten gjelder hele MARPOL, også ut over de spesifikt opplistede forbudene.

Punkt 16: Forhindre, minimere og kontrollere forurensning av marint miljø via **dumping.**

Plikten skal tolkes i lys av FNs konvensjon om havretten,[246] artikkel 210.

Artikkel 210 regulerer utslipp ved *dumping*,[247] og pålegger stater å vedta regulering og treffe andre tiltak for å forhindre, redusere og kontrollere slike utslipp, inkludert ved å etablere internasjonale standarder og ved å oppdatere sine nasjonale lover i tråd med disse.

Slike internasjonale standarder inkluderer *London-konvensjonen*[248] og dens *1996-protokoll*,[249] og disse vil være relevante å se til i vurderingen av hvorvidt pliktene her overholdes. 1996-protokollen bygger på et generelt forbud mot *dumping*, så lenge det ikke er gitt særskilt tillatelse. Det fins også regionale instrumenter som kan være relevante å se til som *internasjonale standarder*.[250]

ITLOS fant i en rådgivende uttalelse at flere av UNCLOS' bestemmelser også ville omfatte utslipp av klimagasser som forurenser det maritime området.[251] Dette gjaldt riktignok *ikke* artikkel 210, så aktsomhetsplikten overfor dumping etter punkt 16 omfatter antakeligvis ikke *klimagassutslipp*.

Oppsummert sett gis selskap en aktsomhetsplikt for hvorvidt deres aktivitet medfører *dumping* i strid med de pliktene statene har etter UNCLOS. Fordi UNCLOS pålegger

[246] *United Nations Convention on the Law of the Sea*, 1833 UNTS 3 (10.12.1982, trådte i kraft 16.11.1994).

[247] Hva dette sikter til fremgår av artikkel 1(1)(5)(a), som definerer «dumping» som (i) any deliberate disposal of wastes or other matter from vessels, aircraft, platforms or other man-made structures at sea, (ii) any deliberate disposal of vessels, aircraft, platforms or other man-made structures at sea.

[248] *Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter* (Londonkonvensjonen), 1046 UNTS 120 (29.12.1972, trådte i kraft 30.08.1975).

[249] *1996 Protocol to the 1972 Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter* (Londonprotokollen), som selv senere er endret og oppdatert.

[250] Se bl.a. *Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic* (OSPAR-konvensjonen), 2354 UNTS 67 (22.09.1992, trådte i kraft 25.03.1998); *Convention for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution* (Barcelonakonvensjonen), 1102 UNTS 27 (16.02.1976, trådte i kraft 12.02.1978), slik endret av *Amendments to the Convention for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution* (1995), 2942 UNTS 269; *Convention for the Protection of the Natural Resources and Environment of the South Pacific Region* (1986), slik endret av *Protocol for the Prevention of Pollution of the South Pacific Region by Dumping* (1990).

[251] ITLOS, *Climate Change and International Law*, Advisory Opinion, 21.05.24, Case No. 31, avsn. 153 flg., der det klargjøres at klimagassutslipp kan falle inn under «marine pollution» i artikkel 1(1)(4), og derfor omfattes av pliktene i en rekke bestemmelser, særlig artikkel 194, men også artikkel 207, 211 og 212.

statene å etablere *andre* internasjonale standarder kan selskapene også måtte forholde seg til disse standardene.

6.5.3 Hva med andre klima- og miljøkonvensjoner?

Det er verd å påpeke noen praktiske problemstillinger knyttet til den ovenstående opplistingen av innholdet i CSDDDs anneks del II. Listen i anneks del II er uttømmende, som betyr at selskapene ikke behøver inkludere noen andre konvensjoner enn de nevnte i sin aktsomhetsvurdering. Dette er en utfordring i seg selv fordi:

- Miljøfeltet medfører et behov for jevnlige oppdateringer og dette gjør direktivet svært lite dynamisk
- Relevante rettslige instrumenter utelukkes
- Eventuelle nye instrumenter omfattes ikke
- Det tas ikke hensyn til at relevante standarder og aktuelle rettslige instrumenter varierer fra virksomhet til virksomhet

For det første har annekset en *snever* tilnærming til hvor *mye* av de nevnte konvensjonene som er omfattet. Et eksempel på dette er direktivets tilnærming til håndtering av farlig avfall. Selv om annekset behandler spørsmålene om import og eksport av farlig avfall, omtaler det ikke hva selskapene kan gjøre for å *unngå* avfall. EU har nemlig et eget rammedirektiv for avfall som bygger på et avfallshierarki på fem steg, hvor det nederste og minst ønskelige steget er deponering.[252] Annekset verken nevner eller behandler de øvrige fire stegene. Et annet eksempel er at direktivet bare omfatter de stoffene som er oppført i vedlegg A, B, C og E til Montrealprotokollen, og ikke hydrofluorkarboner (HFK-er), som fases ned under Kigali-endringen (vedlegg F). Tilsvarende omfatter direktivet bestemmelsene i Minamatakonvensjonen om produksjon, produkter og avfall knyttet til kvikksølv, men ikke artikkel 3 om forsyning av og handel med kvikksølv, eller artikkel 7 om bruk av kvikksølv i håndverksmessig og småskala gullutvinning, som er den største kilden til kvikksølvforurensning på verdensbasis. Under Stockholmkonvensjonen omfattes bare de persistente organiske miljøgiftene (POP-er) som er oppført for eliminering i vedlegg A, og ikke de som er underlagt begrensning (vedlegg B, f.eks. PFOS) eller POP-er som dannes utilsiktet (vedlegg C, f.eks. dioksiner).

For det andre anser vi tilnærmingen til klima- og miljøkonvensjoner som *selektiv*. Et påfallende eksempel er at annekset ikke viser til FNs klimakonvensjon (UNFCCC) eller Parisavtalen, selv om klimaendringer er en av hovedårsakene til miljøforringelse.[253] Andre viktige eksempler på utelatelser inkluderer FNs konvensjoner om langtransportert luftforurensning (CLRTAP), bekjempelse

[252] Hierarkiet går som følger: Forebygging – forberedelse på gjenbruk – resirkulering – gjenvinning – deponering.

[253] Se for eksempel: IPBES, *Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services* (Bonn: IPBES, 2019). De fem direkte påvirkningsfaktorene er, i synkende rekkefølge etter global betydning: arealbruks- og havbruksendringer, direkte utnyttelse av organismer, klimaendringer, forurensning og fremmede arter.

av ørkenspredning (UNCCD) og beskyttelse og bruk av grenseoverskridende vassdrag. Klimaendringer, luft- og vannforurensning, landforringelse, og overdrevent vannforbruk omfattes riktignok av anneksets del I, seksjon 1, punkt 15, men bare der de fører til en konkret negativ påvirkning på menneskerettighetene.

Et mønster i utvalget er at annekset gir et selvstendig vern til enkelte mer spesialiserte miljøproblemer, som kvikksølvforurensning, utslipp av ozonnedbrytende stoffer og handel med truede arter, mens flere av de største og mest systemiske årsakene til miljøforringelse – klimaendringer, luft- og vannforurensning og arealbruksendringer – enten er utelatt eller bare omfattes indirekte gjennom bestemmelsene om menneskerettigheter. Vernet står dermed ikke alltid i forhold til påvirkningens omfang og alvorlighet. Denne tilnærmingen gir også rom for en skjevfordeling i ansvar blant selskapene, fordi selskaper som driver med kvikksølv, for eksempel, i realiteten pålegges et strengere uaktsomhetsansvar enn selskaper som forurenser luften.

For det tredje svekker den uttømmende listen direktivet ved å *ikke være dynamisk*. Dette er en særlig utfordring fordi miljøområdet er i stadig utvikling. Et eksempel på dette er de pågående diskusjonene i FN om å opprette et rettslig bindende instrument om plastforurensning. Slik CSDDD er formulert i dag, er ikke selskapene direkte ansvarlige for plastforurensning. Det finnes faktisk allerede en ny internasjonal miljøavtale som ikke er reflektert i annekset – FNs høyhavstraktat (BBNJ), som trådte i kraft i januar 2026 og etablerer det første globale rammeverket for vern av marint biologisk mangfold utenfor nasjonal jurisdiksjon. Det finnes også en rekke farlige kjemikalier og persistente organiske miljøgifter («POP-er») som av ulike årsaker ikke omfattes av miljøkonvensjonene som er oppført i annekset, slik som de fleste PFAS-stoffer.

Samlet sett fremstår den uttømmende og snevre tilnærmingen i CSDDD anneks del II som vanskelig tilgjengelig og ikke nødvendigvis logisk for selskapene.

7. Aktsomhets-vurderinger for klimapåvirkninger etter CSDDD

7.1 Innledning

I det følgende analyserer vi hvordan selskapers aktsomhetsplikter etter CSDDD gjelder for klimagassutslipp og de tilhørende klimapåvirkningene. Vi ser særlig på hvordan pliktene til identifisering, vurdering, forebygging, stansing og gjenoppretting av negative påvirkninger anvendes i klimasammenheng. Forpliktelsene knyttet til interessentdialog, varslingsmekanisme og klageordning, samt overvåking av effektivitet vil ikke bli drøftet her. Heller ikke andre typer miljøskader enn klimaendringer.

I den opprinnelige utformingen av CSDDD var selskapers klimaforpliktelser eksplisitt og selvstendig regulert gjennom artikkel 22. Bestemmelsen påla selskaper å vedta og faktisk gjennomføre en omstillingsplan for klima, med det formål å sikre at virksomhetens forretningsmodell og strategi var forenlig med overgangen til en bærekraftig økonomi og med begrensningen av global oppvarming til 1,5 °C i tråd med Parisavtalen og EUs klimamål. Artikkel 22 oppstilte videre detaljerte krav til planens innhold, herunder tidsbestemte utslippsmål, beskrivelse av avkarboniseringstiltak, investeringsplaner og forankring i selskapets ledelse og styring.

Etter omnibus-endringene i februar 2026, er Artikkel 22 fjernet fra direktivet. Dette innebærer imidlertid ikke at klima er tatt ut av direktivets materielle virkeområde. Selskaper må fortsatt vurdere sin klimapåvirkning innenfor rammen av de generelle aktsomhetsforpliktelsene, slik disse følger av direktivets øvrige bestemmelser og vedlegg, i lys av deres ordlyd, kontekst og formål. Som beskrevet nedenfor pålegger disse bestemmelsene selskaper å identifisere, forebygge og stanse negative påvirkninger på miljø og menneskerettigheter, herunder påvirkninger knyttet til utslipp av klimagasser. Videre kan det argumenteres for at en klimaomstillingsplan fortsatt vil kunne være et «egnet tiltak» («appropriate measure») for noen selskaper

for å oppfylle disse pliktene. I tillegg må selskaper etter CSRD/ESRS fortsatt opplyse om de har en klimaomstillingsplan, og eventuelt redegjøre for hvorfor de ikke har det.

Denne forståelsen støttes av at det verken i ordlyden i omnibus-direktivet eller i fortalen tyder på at klima var ment å tas ut av det materielle virkeområdet i sin helhet. Formålet med omnibus-endringene var å redusere den administrative byrden for selskaper og styrke konkurranseevnen, men uttrykkelig «whilst maintaining the policy objectives specified in […] 'The European Green Deal'»,[254] som blant annet har som mål å oppnå netto nullutslipp innen 2050 gjennom drastiske utslippskutt i alle sektorer. Fortalen og forarbeidene indikerer også at fjerningen av artikkel 22 var basert på den administrative byrden knyttet til det generelle kravet om at alle omfattede selskaper måtte gjennomføre en omstillingsplan uavhengig av sin konkrete klimapåvirkning – ikke med klima som del av direktivets materielle virkeområde som sådan.[255]

For selskaper med betydelig klimapåvirkninger, har fjerningen av artikkel 22 ikke nødvendigvis redusert rekkevidden av deres materielle klimaforpliktelser, men det har gjort det rettslige rammeverket mindre tydelig. Der artikkel 22 tidligere ga relativt konkrete føringer, må selskaper nå i større grad selv tolke hvordan klimahensyn skal integreres i aktsomhetsvurderinger. Selv om dette gir selskaper mer fleksibilitet i vurderingen og håndteringen av klimarisiko, kan det også skape usikkerhet om hvordan forpliktelsene skal etterleves i praksis, og øker risikoen for brudd på direktivet. Den nyere rettsutviklingen, for eksempel i avgjørelsene nevnt nedenfor, tyder likevel på at klimaforpliktelser er blitt en integrert del av mer generelt utformede menneskerettighets- og miljøforpliktelser, og at de derfor vanskelig lar seg fjerne helt fra CSDDD og andre aktsomhetslover gjennom oppheving av enkeltbestemmelser.

Tolkningene av CSDDD som er lagt til grunn i dette kapittelet er i stor grad basert på ordlyden, formålet og konteksten til bestemmelsene, samt relevante miljøprinsipper i EU/EØS-retten. I tillegg er tolkningene i tråd med en økende mengde klimaavgjørelser fra nasjonale og internasjonale domstoler. Selv om ingen av disse avgjørelsene direkte gjelder CSDDD, behandler de mange av de samme underliggende menneskerettslige, klima- og miljørelaterte forpliktelsene som direktivet viser til, og som selskapers aktsomhetsplikt må ses i lys av. Domstolene viser dessuten i økende grad til og henter inspirasjon fra hverandres klimaavgjørelser, og bidrar dermed til et stadig mer sammenhengende sett av rettslige vurderinger på tvers av rettsområder.

[254] Se fortalepunkt 2 i Europaparlamentets og rådets direktiv (EU) 2026/470 av 24. februar 2026 om endring av direktiv 2006/43/EF, 2013/34/EU, (EU) 2022/2464 og (EU) 2024/1760 med hensyn til visse krav til bærekraftsrapportering og visse krav til aktsomhetsvurderinger for bærekraft (heretter omnibus-direktivet).

[255] Ibid., fortalepunkt 47. Et sekundært formål var å redusere rettslig usikkerhet knyttet til et tidligere forslag om å endre artikkel 22 slik at selskaper bare måtte vedta en omstillingsplan uten å gjennomføre den – som ville vært tilnærmet identisk med plikten etter CSRD.

Følgende avgjørelser vil derfor bli diskutert nedenfor for å gi kontekst til forpliktelsene etter CSDDD, og kan tillegges en viss vekt som tolkningsmoment som følge av vurderingenes overføringsverdi:

- Den internasjonale domstolens (ICJ) rådgivende uttalelse fra juli 2025 om staters klimaforpliktelser under folkeretten.
- Den internasjonale havrettsdomstolens (ITLOS) rådgivende uttalelse fra mai 2024 om staters plikt til å beskytte det marine miljø mot klimagassutslipp under FNs havrettskonvensjon (UNCLOS).
- Den europeiske menneskerettsdomstolens (EMD) dommer i *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz m.fl. mot Sveits* fra april 2024 om statens plikt etter EMK artikkel 8 til å beskytte eldre kvinner mot helsekonsekvensene av klimaendringer, og i *Greenpeace Nordic m.fl. mot Norge* fra oktober 2025 om sammenhengen mellom petroleumslisenser og klimarelaterte inngrep etter samme bestemmelse.
- EFTA-domstolens rådgivende uttalelse i sak E-18/24 fra mai 2025 om plikten til å vurdere nedstrøms forbrenningsutslipp i konsekvensutredninger under prosjektdirektivet (2011/92/EU).
- Den nederlandske ankedomstolens dom i *Milieudefensie m.fl. mot Shell* fra november 2024 om selskapers plikt etter en ulovfestet aktsomhetsnorm til å motvirke farlige klimaendringer.
- Paris-domstolens dom i *Notre Affaire à Tous m.fl. mot TotalEnergies* fra juni 2026 om rekkevidden av den franske aktsomhetsloven (loi de vigilance) for selskapers klimapåvirkning.

7.2 Identifisering og vurdering av klimapåvirkning etter CSDDD artikkel 8

7.2.1 Klimagassutslipp som årsak til negative påvirkninger

CSDDD artikkel 8(1) krever at selskaper *identifiserer* og *vurderer* faktiske og potensielle negative påvirkninger på menneskerettigheter og miljø *som følge av* egen virksomhet, virksomheten til datterselskaper og, der disse er knyttet til deres aktivitetskjede, virksomheten til deres forretningspartnere. I dette punktet analyserer vi om klimagassutslipp som følge av et selskaps egen virksomhet eller aktivitetskjede kan gi opphav til negative menneskerettighets- eller miljøpåvirkninger etter direktivet. Vi argumenterer for at utslipp av klimagasser må regnes som en type miljøforringelse som kan omfattes av Anneks, del I, seksjon 1.

De negative påvirkningene selskaper er forpliktet til å identifisere og vurdere er angitt i direktivets anneks og omtalt ovenfor i punkt 5.6 og 6. Den delen av annekset som er mest relevant for selskapers *klimapåvirkning* er del I, seksjon 1, punkt 15, som krever aktsomhetsvurderinger av målbar miljøforringelse som gjør verdien eller kvaliteten på miljøet dårligere, på en måte som skader mennesker, som for eksempel:

- Skadelig endring av jord

- Luft- eller vannforurensing
- Skadelige utslipp
- Overdrevent vannforbruk
- Forringelse av land
- Annen virkning på naturressursene, som avskoging.

At ordlyden oppstiller en samlekategori med «other impact on natural resources» og bruker «such as» gjør det klart at opplistingen er ment illustrativt, ikke uttømmende.

Punkt 15 første ledd refererer til «harmful emissions», som i seg selv antakeligvis kan omfatte menneskeskapte utslipp av klimagasser, men uansett vil slike utslipp falle inn under samlekategorien. Det bør derfor legges til grunn at også menneskeskapte utslipp av klimagasser, som forårsaker miljøforringelser, kan omfattes så lenge det har en av de følgende konsekvensene som er angitt i bokstav (a) til (e), tolket i lys av retten til liv, en adekvat levestandard og helse:

a) Vesentlig forringelse av naturgrunnlaget for mat
b) Nekting av tilgang til trygt og rent drikkevann
c) Vanskeliggjøring eller ødeleggelse av sanitære fasiliteter
d) Skade på helse, trygghet eller normal bruk av eiendom
e) Vesentlig skade på økosystemtjenester som bidrar til menneskelig velferd

Klimagassutslipp er årsaken til klimaendringer, og skyldes først og fremst utslipp av klimagassen CO_2.[256] CO_2 er ikke skadelig *i seg selv* i vanlige mengder, men den kumulative effekten av økte klimagassutslipp er skadelig, fordi den driver klimaendringene. Funn fra FNs klimapanel viser at menneskeskapte klimaendringer har ført til blant annet flere ekstremværhendelser, varmerelatert dødelighet, redusert matsikkerhet og tilgang til rent vann, havnivåstigning og tap av biologisk mangfold. FNs klimapanel har uttalt at det er et «rapidly closing window of opportunity to secure a liveable and sustainable future for all», og at «the choices and actions implemented in this decade would have impacts now and for thousands of years».[257]

Klimagassutslipp kan derfor føre indirekte til miljøforringelser som omfatter samtlige av konsekvensene i anneks, del I, seksjon 1, punkt 15 bokstav a til e. Klimaendringer vil, hvis de globale konsekvenser hensyntas, både ødelegge naturgrunnlag for matproduksjon, vanskeliggjøre tilgang på rent drikkevann, vanskeliggjøre tilgangen på sanitære fasiliteter, skade personers helse, trygghet og deres normale bruk av eiendom og eiendeler, og vil skade en rekke økosystemer og økosystemtjenestene de leverer.

[256] UN Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), *Climate Change 2021: The Physical Science Basis* (2021), s. 4-5.

[257] IPCC, *AR6 Synthesis Report: Summary for Policymakers* (2023), avsnitt A.2 og C.1.

Formålet med direktivet er å sikre en ansvarliggjøring av selskaper som forårsaker skade på miljøet eller menneskerettigheter. Det ville være lite konsekvent om selskaper som bidrar til en av de mest alvorlige truslene mot miljø og menneskerettigheter – klimaendringer – skulle være fritatt fra aktsomhetsplikten, mens selskaper som bidrar til mindre skadelige påvirkninger ikke er det. Det ville også stått i et dårlig forhold til prinsippet om at *forurenser betaler*.[258]

Direktivets punkt 15 må dessuten leses i lys av menneskerettighetene i SP artikkel 6 om retten til liv og ØSK artikkel 11 og 12 om retten til en adekvat levestandard og til helse. Etter ordlyden er dette rettigheter som beskytter interesser som vil bli sterkt påvirket av klimaendringer, og det kan undergrave beskyttelsen de er ment å gi hvis ikke en av vår tids største utfordringer mot disse interessene skulle omfattes. Begge rettighetene har også blitt tolket av FNs traktatorganer som å innebære plikter for statene til å bekjempe klimaendringer.[259] I tillegg vil flere av menneskerettighetene som er oppført i punkt 1 til 14, som også gjelder selskapers aktsomhetsplikt, bli påvirket av klimaendringer, herunder retten til privatliv (SP artikkel 17) og en rekke av barns rettigheter (BK artikkel 24, 27, 28, 32, 34 og 35). Disse rettighetene er også, som omtalt i punkt 6.4, tolket av internasjonale domstoler og FN-traktatorganer til å ha betydning i klimasammenheng.

En slik tolkning av CSDDD vil være i samsvar med den etablerte sammenhengen i EU- og EØS-retten mellom klimaskader, miljøforringelse og menneskerettigheter. EFTA-domstolen har anerkjent at bekjempelsen av klimaendringene er et mål av grunnleggende betydning på grunn av de alvorlige og ofte irreversible negative konsekvensene, herunder for grunnleggende rettigheter.[260] Både EU- og EFTA-domstolen har uttalt at en reduksjon av klimagassutslipp bidrar til å beskytte miljøet, fordi slike utslipp er hovedårsaken til klimaendringer som EU og EØS-statene har forpliktet seg til å bekjempe.[261] Det er vanskelig å se at en slik tolkning ikke vil bli lagt til grunn for *miljøforringelse* og påvirkning av rettigheter også under direktivet.

Det er også i tråd med et økende antall rettsavgjørelser som anerkjenner at klimagassutslipp og klimaendringer omfattes av generelt utformede forpliktelser om menneskerettigheter eller miljø. I den franske dommen mot TotalEnergies fra juni 2026, fant Paris-domstolen at begrepet «miljøet» i den franske aktsomhetsloven må tolkes vidt, slik at det omfatter klimasystemet.

[258] Se, om relevansen av dette prinsippet, punkt 5.2.1.

[259] FNs menneskerettighetskomité, General Comment No. 36, avsn. 62; *Ioane Teitiota v. New Zealand*, Comm No. 2728/2016, UN Doc CCPR/C/127/D/2728/2016, avsn. 9.4; *Daniel Billy m.fl. v. Australia*, avsn. 8.3–8.8; ØSK-komiteen, General Comment No. 26, avsn. 56–58. Se også *Statement on human rights and climate change*, UN Doc HRI/2019/1, utgitt av fem FN-komiteer.

[260] E-12/23, *Norwegian Air Shuttle*, avsn. 35; E-18/24, avsn. 67.

[261] Ålands Vindkraft, C-573/12, EU:C:2014:2037, avsn. 78–79; E-18/24, *The Norwegian State v Greenpeace Nordic and Nature and Youth Norway*, avsn. 67.

Domstolen forkastet dermed TotalEnergies' anførsel om at klimaendringer, som et globalt fenomen med sammensatte årsaker, faller utenfor loven og utelukkende hører under regelverket om bærekraftsrapportering.[262] For å underbygge denne konklusjonen bemerket Parisdomstolen også at det er «ubenektelig» at uttrykket «skadelige utslipp» i CSDDD annekset, del I, avsnitt 1, punkt 15 omfatter klimagassutslipp, og at fjerningen av plikten til å vedta en klimaomstillingsplan som følge av omnibusendringene ikke har noen innvirkning på dette faktumet.[263]

I tillegg fant ICJ i sin rådgivende uttalelse om klima fra juli 2025 at stater har klimaforpliktelser på flere ulike områder av folkeretten i tillegg til Parisavtalen, herunder sedvaneretten, miljøretten, havretten og menneskerettighetene.[264] Den sedvanerettslige plikten til å unngå grenseoverskridende miljøskade gjelder for eksempel også for klimasystemet, som etter ICJ er «an integral and vitally important part of the environment».[265] FNs havrettstribunal (ITLOS) fant tilsvarende i sin rådgivende uttalelse fra mai 2024 at klimagassutslipp utgjør «forurensning av det marine miljø» etter havrettskonvensjonen, selv om konvensjonen ikke eksplisitt nevner klima.[266] EMD fastslo i *KlimaSeniorinnen mot Sveits* i april 2024 at retten til privatliv og familieliv etter EMK artikkel 8 beskytter individer mot de negative helsekonsekvensene av klimagassutslipp.[267] Av interesse er også at en ankedomstol i Nederland i november 2024 fastslo at Shell har en plikt til å redusere sine utslipp etter en ulovfestet aktsomhetsplikt (*standard of care*) i nederlandsk rett, som domstolen tolket på bakgrunn av blant annet menneskerettighetene.[268]

Klimagassutslipp har riktignok enkelte særtrekk som skiller dem fra de øvrige miljøskadene i punkt 15, som lokal forurensning eller avskoging. Klimaendringene skyldes de kumulative utslippene fra en rekke aktører, det enkelte selskaps utslipp skiller seg ikke prinsipielt fra andres, og kretsen av berørte er global. Men dette betyr ikke at klimagassutslipp ikke omfattes av aktsomhetsplikten i

[262] Tribunal judiciaire de Paris, 34. avd., *Notre Affaire à Tous m.fl. mot TotalEnergies SE*, dom 25.06.26, sak nr. 22/03403, avsn. 138, jf. avsn. 131–142. Engelsk oversettelse, hentet 10.09.2026 fra https://www.climatecasechart.com/documents/notre-affaire-a-tous-and-others-v-total-judgment_cf28. Domstolen presiserte at plikten ikke gjør selskapet ansvarlig for alle klimaendringer som følger av menneskelig aktivitet, men for de alvorlige risikoene og skadene selskapet bidrar til gjennom egen virksomhet (avsn. 135–136). Saken er anket til ankedomstolen i Paris.

[263] Ibid, avsn. 142-146. Domstolen viste også til at både UNGP og OECDs retningslinjer uttrykkelig omfatter klimaendringer blant selskapers negative miljøpåvirkninger (avsn. 140).

[264] Ibid., avsn. 162–172, 310–314, 335, 354 og 404.

[265] Ibid., avsn. 273.

[266] ITLOS, *Climate Change and International Law*, Advisory Opinion, avsn. 159–178, særlig avsn. 178.

[267] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz m.fl. mot Sveits*, avsn. 410–457 og 538–554. Se også, til illustrasjon, FNs barnekomité, General Comment No. 26, særlig del A; *Sacchi m.fl. v. Argentina*, avsn. 10.6. Begge legger til grunn at klimaendringer påvirker barns rett til liv og helse.

[268] Ankedomstolen i Haag, *Milieudefensie m.fl. v. Royal Dutch Shell*, 12.11.24, NL:GHDHA:2024:2099, avsn. 7.18–7.27. Saken er anket til Nederlands høyesterett.

CSDDD. Slike komplekse årsaksforhold og det vidtrekkende skadeomfanget har ikke vært til hinder for at domstolene nevnt ovenfor har fastslått at stater må iverksette egnede tiltak for å redusere sine utslipp, blant annet gjennom regulering av private aktører.[269] Hvert tonn CO_2 bidrar til klimaendringene med relativt forutsigbare konsekvenser, og den samme logikken som gjør at en stat kan holdes ansvarlig for sitt bidrag, gjelder også for det enkelte selskap.

Totalt sett bør derfor utslipp av klimagasser regnes som en type miljøforringelse som kan omfattes av Anneks, del I, seksjon 1, punkt 15, selv om eksemplene i ordlyden synes å ta sikte på mer *konkrete* konsekvenser på et *lokalmiljø*. Klima er en integrert del av de underliggende rettighetene punkt 15 bygger på, og klimaendringer har store praktiske konsekvenser for de formål og verdier som bokstav 15 forsøker å beskytte. At klimaendringer reiser særlige utfordringer for den praktiske gjennomføringen av aktsomhetsplikten, kan i stedet – og mer treffende – hensyntas ved vurderingen av det konkrete innholdet i bestemmelsene om forebygging og stansing av negative påvirkninger (se punkt 7.3 nedenfor).

7.2.2 Kravene til kartleggingsøvelsen og fordypet vurdering

CSDDD artikkel 8(2) klargjør at identifiseringen og vurderingen av negative påvirkninger skal skje i to steg. For det første må selskapene gjennomføre en «scoping exercise» (heretter kartleggingsøvelse), basert utelukkende på rimelig tilgjengelig informasjon, med sikte på å identifisere generelle områder i virksomheten og aktivitetskjeden hvor negative påvirkninger mest sannsynlig vil oppstå og være mest alvorlige. For det andre må selskapene gjennomføre en fordypet vurdering i høyrisikoområdene som ble identifisert i kartleggingen.

Både kartleggingsøvelsen og vurderingen bør ta hensyn til relevante risikofaktorer, herunder knyttet til den geografiske og kontekstuelle situasjonen, regulatoriske rammevilkår, og sektoren, virksomheten eller produktene og tjenestene det gjelder. I tillegg presiserer bestemmelsen at vurderingen bør være basert på både kvantitativ og kvalitativ informasjon, og at selskapene kan benytte ulike eksterne ressurser i arbeidet, herunder uavhengige rapporter, digitale verktøy og bransjeinitiativer. Kartleggingen og vurderingen skal legge til rette for riktig prioritering av risikoer og danne grunnlaget for iverksettelse av egnede tiltak.

For klimapåvirkninger vil de «generelle områdene» som skal identifiseres i kartleggingsøvelsen, i praksis svare til de delene av virksomheten og aktivitetskjeden der klimagassutslipp oppstår. Kartleggingen må derfor omfatte hele bredden av utslippskilder som er angitt i den globale standarden for kartlegging og rapportering av klimagassutslipp - «Greenhouse Gas Protocol» - det vil si utslipp fra kilder som eies eller kontrolleres av selskapet (scope 1), utslipp fra produksjon av innkjøpt energi som forbru-

[269] Se for eksempel: *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz m.fl. mot Sveits*, avsn. 441–444; ICJ, *Obligations of States in respect of Climate Change*, avsn. 429–432; *Milieudefensie m.fl. v. Royal Dutch Shell*, avsn. 7.99–7.111.

kes av selskapet (scope 2), og øvrige indirekte utslipp som oppstår i selskapets verdikjede (scope 3).[270] For mange selskaper vil de største utslippene ligge i «scope 3», som for eksempel oppstrøms utslipp fra jordbruk i næringsmiddelindustrien eller nedstrøms utslipp fra forbrenning av olje og gass i fossilindustrien.

Som drøftet i punkt 5.5 utelukker definisjonen av aktivitetskjede i direktivet bruk av produkter hos nedstrøms forretningspartnere, men nedstrøms konsekvenser som har en tilstrekkelig årsakssammenheng med selskapets egen virksomhet, vil fortsatt kunne falle innenfor direktivets virkeområde. For selskaper i fossilindustrien kan aktsomhetsplikten etter vårt syn dermed omfatte forbrenningsutslipp fra nedstrøms bruk av petroleum de produserer, ettersom slike utslipp er iboende i, eller en uunngåelig følge av, produktets tiltenkte bruk.

En slik tolkning er i samsvar med flere avgjørelser fra internasjonale og nasjonale domstoler, der forbrenningsutslipp fra nedstrøms bruk av petroleum er ansett å omfattes av staters og selskapers forpliktelser under ulike regelverk. I TotalEnergies-saken fant Paris-domstolen at risikokartleggingen og vurderingen i selskapets aktsomhetsplan må omfatte forbrenningsutslipp fra nedstrøms bruk av selskapets olje- og gassprodukter.[271] Domstolen la til grunn at slike utslipp følger «direkte eller indirekte» av selskapets egen virksomhet, slik den franske aktsomhetsloven krever, fordi det forelå en tilstrekkelig årsakssammenheng og påvirkningsmulighet.[272]

I tillegg har EFTA-domstolen bekreftet at forbrenningsutslipp er omfattet av plikten til å gjøre konsekvensutredninger under EUs prosjektdirektiv, og peker på at forbrenningsutslipp i all hovedsak og sannsynlighet vil være en følge av produksjon (og salg) av petroleum.[273] Den britiske høyesterett kom til samme resultat i Finch-saken, under det tilsvarende britiske konsekvensutredningsregelverket.[274] EMD fant tilsvarende i *Greenpeace Nordic mot Norge* at det foreligger en «tilstrekkelig nær sammenheng» mellom petroleumslisenser og risikoen for at klimaendringer påvirker rettigheter etter EMK artikkel 8, fordi lisenser normalt fører til produksjon og dermed til forbrenningsutslipp.[275] Også ICJ fremhevet i sin rådgivende uttalelse om klima at konsekvensutredninger bør omfatte nedstrøms konsekvenser av prosjektet, og at tildeling av olje- og gasslisenser kan i seg selv utgjøre folkerettsstridige handlinger som kan tilregnes staten.[276]

[270] Se World Resources Institute (WRI) og World Business Council for Sustainable Development (WBCSD), *The Greenhouse Gas Protocol: A Corporate Accounting and Reporting Standard*, revidert utg. (mars 2004), s. 25.

[271] Tribunal judiciaire de Paris, 34. avd., *Notre Affaire à Tous m.fl. mot TotalEnergies SE*, avsn. 206–209.

[272] Ibid., avsn. 156–157, 175 og 182–183.

[273] E-18/24, *The Norwegian State v Greenpeace Nordic and Nature and Youth Norway*, avsn. 69 og 87–99.

[274] UK Supreme Court, *R (Finch) v Surrey County Council* [2024] UKSC 20, avsn. 103.

[275] *Greenpeace Nordic m.fl. mot Norge*, avsn. 293–299.

[276] ICJ, *Obligations of States in respect of Climate Change*, avsn. 298 og 427. Spørsmål om forbrenningsutslipp er diskutert nærmere i en særskilt erklæring fra to dommere, se *Joint Declaration of Judges Bhandari and Cleveland*.

Ved kartleggingen og vurderingen av et selskaps klimapåvirkning må det etter NIMs syn tas utgangspunkt i bruttoutslipp. Etter CSDDD artikkel 8 skal selskapet identifisere og vurdere faktiske og potensielle negative påvirkninger som følger av egen virksomhet, virksomheten til datterselskaper og virksomheten til forretningspartnere i aktivitetskjeden. I en klimakontekst oppstår de negative påvirkningene fra de faktiske bruttoutslippene som denne virksomheten gir opphav til. Utslippene kan derfor ikke justeres ned for antakelser om hvordan markeder eller andre aktører kunne ha reagert dersom virksomheten ikke hadde funnet sted. Slike hypotetiske beregninger av «nettoutslipp» varierer betydelig med forutsetningene som legges til grunn, og måler ikke de utslippene virksomheten faktisk forårsaker.

Praksis om kravene til konsekvensutredninger fra EFTA-domstolen, EMD og ICJ taler i samme retning. EFTA-domstolen har lagt til grunn at den relevante standarden er virkningene «som følge av selve prosjektets innvirkning på klimaet», «uten hensyn til spekulative analyser av dominoeffekter på andre prosjekter andre steder».[277] EMD krever at utslippene tallfestes på grunnlag av den beste tilgjengelige vitenskapen, som «a quantification of the GHG emissions anticipated to be produced», herunder «combustion emissions both within the country and abroad».[278] At andre aktører hypotetisk kunne ha forårsaket tilsvarende skade, fritar dessuten ikke selskapet for ansvaret for sitt eget bidrag – både EMD og ICJ har avvist argumentet om at et enkelt bidrag til de globale utslippene er så lite at en reduksjon ikke ville ha noen materiell effekt.[279]

Kartleggingen er likevel ikke bare en opptelling av utslipp. Etter CSDDD artikkel 8(2) innebærer den også en overordnet vurdering av hvor alvorlige og sannsynlige de faktiske og potensielle negative påvirkningene av utslippene er. Dette er et faktisk spørsmål som må vurderes basert på den beste tilgjengelige vitenskapen. For å vurdere *alvorligheten* kan et selskaps nåværende og planlagte fremtidige utslipp vurderes opp mot IPCCs og IEAs karbonbudsjetter og utslippsbaner for å begrense global oppvarming til 1,5 °C, fordelt til sektor- og selskapsnivå gjennom etablerte metoder.[280] Etter vårt syn er utslipp som ikke er forenlige med 1,5 °C-målet, som utgangspunkt alvorlige. Jo mer utslippene overskrider det som er forenlig med disse budsjettene og banene, desto alvorligere er påvirkningen, og desto større er behovet for en fordypet vurdering. For å vurdere *sannsynligheten* kan selskaper bygge på IPCCs vurderinger av hvilke skadelige konsekvenser ulike nivåer av oppvar-

[277] E-18/24, *The Norwegian State v Greenpeace Nordic and Nature and Youth Norway*, avsn. 96.

[278] Se *Greenpeace Nordic m.fl. mot Norge*, avsn. 318–319.

[279] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz m.fl. mot Sveits*, avsn. 442 og 444; ICJ, *Obligations of States in respect of Climate Change*, avsn. 429–432.

[280] Se for eksempel Science Based Targets initiative (SBTi), som tilbyr to hovedmetoder for å fastsette selskapsspesifikke utslippsmål i tråd med 1,5-gradersbanen: Absolute Contraction Approach (ACA), som pålegger en lineær reduksjon av selskapets absolutte utslipp uavhengig av sektor, og Sectoral Decarbonization Approach (SDA), som differensierer mål etter sektor der sektorspesifikke utslippsbaner foreligger.

ming fører til. På det mest generelle nivået har IPCC med svært høy faglig sikkerhet («very high confidence») fastslått at risikoene for mennesker og natur øker med hvert trinn av oppvarming, og at konsekvensene tiltar vesentlig utover 1,5 °C. Kartleggingen bør derfor på et overordnet nivå beskrive de mest alvorlige konsekvensene ved det oppvarmingsnivået selskapets utslipp er forenlige med, samt sannsynligheten for disse.

Dersom et selskap identifiserer at klimagassutslippene deres fører til alvorlige og sannsynlige negative påvirkninger, kan disse beskrives nærmere i den fordypede vurderingen. For slike virkninger foreligger det et omfattende og lett tilgjengelig vitenskapelig materiale. IPCC har for eksempel vurdert både globale og regionale konsekvenser ved ulike oppvarmingsnivåer – herunder fysiske endringer som temperatur, nedbør, ekstremvær og havnivå, og konsekvensene av disse for både mennesker og natur som matproduksjon, vanntilgang, helse og biologisk mangfold.[281] IPCC har også vurdert risikoen for såkalte vippepunkter, der økosystemer eller klimasystemer kan endres brått og irreversibelt ved overskridelse av visse terskler.[282] Fordi terskelen for alvorlighet knytter seg blant annet til om en påvirkning er uopprettelig, vil risikoen for slike irreversible virkninger kunne være særlig relevant i vurderingen. Der det finnes såkalte «attribusjonsstudier», kan disse i prinsippet benyttes til å vurdere et enkelt selskaps bidrag både til den samlede oppvarmingen og til konkrete ekstremværhendelser, men vurderingen krever ikke nødvendigvis en slik nøyaktighetsgrad.[283]

Betydningen av IPCCs funn om nåværende og fremtidige konsekvenser av klimaendringer er et gjennomgående tema i rettspraksis om staters og selskapers klimaforpliktelser. I sin rådgivende uttalelse om klima la ICJ for eksempel vekt på IPCCs funn om at de negative konsekvensene av klimaendringer øker for hvert bidrag til de globale utslippene, og at alvorlighetsgraden øker betydelig dersom oppvarmingen overstiger 1,5 °C.[284] Domstolen viste i denne sammenheng til konkrete skadevirkninger for både naturen og mennesker som blant annet havnivåstigning, ekstremværhendelser, skade på matproduksjon og tap av biologisk mangfold. På bakgrunn av dette vitenskapelige grunnlaget og statenes etterfølgende praksis fastslo domstolen at

[281] Se IPCC, *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*, Working Group I (2021), særlig Summary for Policymakers og kap. 9–12, og IPCC, *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*, Working Group II (2022), særlig Summary for Policymakers og kap. 4–7 og 16.

[282] Se IPCC, *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*, kap. 1, § 1.4.4.3, og IPCC, *Climate Change 2023: Synthesis Report* (2023), særlig Summary for Policymakers, B.3.2.

[283] Se for eksempel: Brenda Ekwurzel m.fl., «The rise in global atmospheric CO2, surface temperature, and sea level from emissions traced to major carbon producers», *Climatic Change* 144 (2017); Christopher Callahan og Justin Mankin, «Carbon majors and the scientific case for climate liability», *Nature* 640 (2025); Christopher Callahan og Justin Mankin, «National attribution of historical climate damages», *Climatic Change* 172, nr. 40 (2022); Jordis Tradowsky m.fl., «Attribution of the heavy rainfall events leading to severe flooding in Western Europe during July 2021», *Climatic Change* 176, nr. 90 (2023).

[284] ICJ, *Obligations of States in respect of Climate Change*, avsn. 79–83 og 277.

1,5-gradersmålet utgjør det primære temperaturmålet etter Parisavtalen.[285] I tillegg la domstolen til grunn at hva som utgjør betydelig skade («significant harm») – både etter menneskerettighetene og etter den sedvanerettslige plikten til å forhindre betydelig miljøskade – må vurderes på grunnlag av IPCCs funn om sannsynligheten og alvorligheten av skaden ved ulike oppvarmingsnivåer.[286]

EMD bygde tilsvarende på IPCCs funn i *KlimaSeniorinnen*, og la til grunn at sannsynligheten for alvorlige og irreversible konsekvenser for menneskerettighetene øker med oppvarmingsnivået, særlig ved overskridelse av 1,5 °C.[287] Domstolen fremhevet funn om helsekonsekvensene av hetebølger for eldre kvinner, som var kjernen i saken.

Paris-domstolen påla TotalEnergies ikke bare å ta med forbrenningsutslippene i risikokartleggingen, men også å identifisere og vurdere de påfølgende avledede risikoene («subsequent derived risks») som følger av disse utslippene.[288] Domstolen gjennomgikk IPCCs hovedfunn om konsekvensene av ulike oppvarmingsnivåer utover 1,5 °C som faktisk bakgrunn for saken,[289] men presiserte at den ikke ville gi selskapet veiledning om hvilke konkrete avledede risikoer som skulle vurderes, ettersom dette er selskapets oppgave etter loven.

CSDDD artikkel 8-2a (a) oppstiller ytterligere begrensninger knyttet til innhenting av informasjon fra forretningspartnere. Etter denne bestemmelsen kan selskaper kun be om informasjon der dette er nødvendig for den fordypede vurderingen. Videre gjelder det for forretningspartnere med færre enn 5000 ansatte at slik informasjon bare kan etterspørres dersom den ikke med rimelighet kan innhentes på annen måte. I en klimasammenheng vil disse begrensningene ofte ha mindre praktisk betydning.

For flere av de viktigste utslippskildene er selskapet ikke avhengig av informasjon fra forretningspartnere: nedstrøms forbrenningsutslipp fra olje og gass kan for eksempel beregnes direkte ut fra selskapets egne salgsvolumer og alminnelig tilgjengelige beregningsmetoder. Det samme gjelder utslipp fra egen virksomhet (scope 1) og utslipp fra produksjonen av innkjøpt energi (scope 2). Tilsvarende kan påvirkningene av utslippene vurderes på grunnlag av IPCCs rapporter og annen vitenskapelig litteratur, uten at dette krever informasjon fra forretningspartnere. Behovet for å innhente informasjon fra forretningspartnere oppstår først og fremst for øvrige oppstrøms utslipp (scope 3), for eksempel fra innkjøpte varer og tjenester.

Etter artikkel 8-2a (b) må selskaper prioritere å innhente informasjon fra de forretningspartnerne der risikoen for negative

[285] Ibid., avsn. 224.
[286] Ibid., avsn. 274–278, 283–284 og 375–376.
[287] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz m.fl. mot Sveits*, avsn. 115–119 og 431–432.
[288] Tribunal judiciaire de Paris, 34. avd., *Notre Affaire à Tous m.fl. mot TotalEnergies SE*, avsn. 209.
[289] Ibid., avsn. 62–66.

konsekvenser er størst, så langt dette er rimelig. I klimasammenheng vil dette være de forretningspartnerne som bidrar mest til utslipp i verdikjeden. For utslipp som uansett kan beregnes ut fra selskapets egne data, vil det derimot sjelden være behov for slik prioritert informasjonsinnhenting.

Artikkel 8-2a (c) presiserer at dersom risikoen vurderes som lik på tvers av flere områder, kan selskapene prioritere områder som involverer direkte forretningspartnere. Dette innebærer en viss fleksibilitet med hensyn til hvor dypt i aktivitetskjeden undersøkelsene må gå, men i praksis kan det være vanskelig å fastslå at risiko er likt fordelt på tvers av ulike deler av aktivitetskjeden.

7.3 Forebygging og stansing av klimapåvirkning etter CSDDD artikkel 10 og 11

7.3.1 Betydningen av egnede tiltak i en klimakontekst

CSDDD artikkel 10 og 11 fastsetter selskapers plikter til å håndtere negative påvirkninger som er identifisert etter artikkel 8. Artikkel 10 gjelder potensielle negative påvirkninger, det vil si påvirkninger som kan oppstå i fremtiden. Artikkel 11 gjelder faktiske negative påvirkninger, det vil si påvirkninger som allerede har materialisert seg. Utover denne tidsmessige forskjellen er bestemmelsene i stor grad strukturelt sammenfallende og bygger på en risikobasert tilnærming.

Etter artikkel 10(1) og artikkel 11(1) skal selskaper treffe «appropriate measures» (heretter egnede tiltak) for å forebygge eller avbøte potensielle negative påvirkninger og stanse eller begrense faktiske negative påvirkninger som er, eller burde vært, identifisert i henhold til artikkel 8. Egnede tiltak defineres i artikkel 3(1)(o) som tiltak som både er rimelig tilgjengelige for selskapet og er i stand til å håndtere effektivt de negative påvirkningene på en måte som står i forhold til deres art, omfang, alvorlighetsgrad og sannsynlighet. Punkt 19 i fortalen presiserer at dette er en innsatsforpliktelse («obligation of means»), og ikke en resultatforpliktelse. Selskaper er dermed forpliktet til å treffe tiltak som med rimelighet kan forventes å være effektive, men ikke til å garantere at negative påvirkninger aldri vil oppstå eller alltid vil opphøre fullt ut.

Hvorvidt et gitt tiltak er «i stand til å håndtere effektivt» de nåværende og fremtidige virkningene av et selskaps klimagassutslipp er igjen et faktisk spørsmål som må vurderes basert på den beste tilgjengelige vitenskapen, herunder IPCCs utslippsbaner og karbonbudsjetter for 1,5-gradersmålet. De samme metodene som brukes til å vurdere alvorlighetsgraden av et selskaps utslipp kan derfor brukes her for å vurdere hvor egnede nåværende og planlagte utslippsreduksjoner er. Disse inkluderer for eksempel metodene som brukes av «Science Based Targets Initiative (SBTi)». Selv om aktsomhetsplikten er en innsatsforpliktelse, og selskapet har et visst skjønn med hensyn til valg av tiltak, er dette ikke ubegrenset: et tiltak som etter det vitenskapelige grunnlaget er uforenlig med 1,5-gradersmålet, vil vanskelig kunne anses som egnet til å begrense den identifiserte klimarisikoen.

Ifølge FNs klimapanel (IPCC) har klimagassutslipp utvetydig forårsaket global oppvarming, der forbrenning av fossile brensler utgjør den klart største kilden.[290] Allerede ved dagens oppvarming av om lag 1,3 °C over førindustrielt nivå har klimaendringene forårsaket alvorlige og omfattende negative påvirkninger for natur og mennesker.[291] Klimagassutslipp fra selskaper bidrar til ytterligere oppvarming, som igjen bidrar til både eksisterende klimaskader og øker risikoen for mer omfattende og irreversible skader i fremtiden, spesielt hvis 1,5-gradersmålet i Parisavtalen overskrides. Dype, raske og vedvarende utslippsreduksjoner i tråd med 1,5-gradersmålet på tvers av alle sektorer er derfor det viktigste virkemiddelet,[292] både for å forebygge nye skader etter artikkel 10 og for å begrense forsterkning av pågående skader etter artikkel 11.

For de fleste selskaper og sektorer finnes det tiltak for å redusere utslipp som er rimelig tilgjengelige og teknisk gjennomførbare,[293] også i de såkalte «hard to abate» sektorene som jern-, stål- og sementindustriene.[294] Slike tiltak er også nødvendige for å unngå omfattende, alvorlig og svært sannsynlig skade. Dersom utslippene fortsetter på dagens nivå, vil det gjenværende globale karbonbudsjettet for å begrense oppvarmingen til 1,5 °C være oppbrukt innen de neste to til åtte årene, avhengig av valgt sannsynlighetsnivå.[295] Med dagens politikk vil den globale oppvarmingen øke til mellom 1,9 – 3,6 °C innen slutten av århundret. Selv i et optimistisk scenario med full gjennomføring av alle lands klimamål og langsiktige planer for netto nullutslipp, vil den fortsatt øke til mellom 1,7 – 2,2 °C.[296] En overskridelse av 1,5-gradersmålet anses nå som uunngåelig, men med raske og vedvarende utslippskutt kan overskridelsen holdes liten og midlertidig, slik at oppvarmingen kan bringes tilbake til under 1,5 °C. For selskaper i fossilindustrien er det viktig å merke seg at både FNs klimapanel og Det internasjonale energibyrået (IEA) har uttalt at nye fossile prosjekter

[290] IPCC, *AR6 Synthesis Report: Summary for Policymakers*, A.1.

[291] Ibid., A.2, A.2.2 og A.2.3; Copernicus Climate Change Service/ECMWF, *European State of the Climate 2024* (april 2025); World Meteorological Organization (WMO), *State of the Global Climate 2024* (mars 2025).

[292] IPCC, *AR6 Synthesis Report: Summary for Policymakers*, A.1.4 og B.5.

[293] IPCC, *Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change*, Working Group III, Summary for Policymakers, D.1 og B.4, og figur SPM.7.

[294] Se for eksempel Bill Hare, Hannah Grant og James Bowen, *Hard-to-abate: A Justification for Delay? The Potential for Reducing Emissions from the Iron and Steel and Cement Sectors* (Climate Analytics, september 2025). Hentet 28.08.26 fra https://climateanalytics.org/publications/hard-to-abate-a-justification-for-delay.

[295] Per 1. januar 2025 er det gjenværende karbonbudsjettet for å begrense global oppvarming til 1,5 grader med 17 %, 50 % og 83 % sannsynlighet henholdsvis 320, 130 og 30 milliarder tonn CO2. Piers Forster m.fl., «Indicators of Global Climate Change 2024: Annual Update of Key Indicators of the State of the Climate System and Human Influence», *Earth System Science Data* 17, nr. 6 (2025), kap. 9, tabell 8.

[296] UNEP, *Emissions Gap Report 2026: Limiting overshoot: Navigating exceedance of 1.5°C and pathways towards return* (Nairobi: UNEP, 2026). Hentet 04.09.26 fra https://www.unep.org/resources/limiting-overshoot-navigating-exceedance.

er uforenlige med globale utslippsbaner som er i samsvar med 1,5 °C-målet.[297]

Som et utgangspunkt vil, etter vårt syn, egnede tiltak innebære absolutte utslippsreduksjoner, ikke bare reduksjoner i såkalt utslippsintensitet. Et absolutt mål innebærer at selskapets samlede utslipp skal reduseres, mens et intensitetsmål innebærer at utslippene skal reduseres relativt til mengden varer eller tjenester som produseres. Fordi alvorligheten av klimapåvirkningen vurderes mot absolutte karbonbudsjetter og 1,5-gradersbaner, må også egnetheten av tiltakene måles mot det samme grunnlaget. Et intensitetsmål (utslipp per produsert enhet) kan forbedres samtidig som de absolutte utslippene holdes uendret eller øker, for eksempel ved at lavutslippsvirksomhet legges til i porteføljen slik at gjennomsnittlig utslippsintensitet synker uten at de samlede utslippene reduseres. Som Miljødirektoratet påpeker: «En økt produksjon av fornybar energi gir ikke reduserte utslipp i seg selv, siden klimagevinsten først oppnås når den nye energien erstatter bruk av fossil energi».[298] Et intensitetsbasert mål for utslippskutt vil derfor ikke være et egnet tiltak etter artikkel 10 og 11 i den grad det tillater absolutte utslipp som er uforenlige med 1,5-gradersmålet.

I noen tilfeller kan likevel et intensitetsmål være relevant for å nøyaktig fange opp effektene av tiltak for selskap som er i betydelig vekst (der utslippene øker fordi selskapet tar markedsandeler fra andre selskap), eller i betydelig nedgang (der utslippene synker fordi selskapet nedskalerer aktivitet). Siden direktivet ikke lenger krever at alle selskaper skal gjennomføre omstillingsplaner med absolutte utslippsreduksjonsmål,[299] vil det være noe større rom til å gjøre en konkret vurdering av hva som er passende tiltak og en effektiv håndtering av klimagassutslipp for det enkelte selskap, i lys av deres aktivitet og sektor.

Dette reiser også spørsmål knyttet til kjøp av kvoter og avhengighet av fremtidig karbonfangst og -lagring (CCS) eller annen karbonfjerning for å veie opp for fortsatte utslipp. I begge tilfeller blir det i praksis et bevisspørsmål – kan selskapet dokumentere at kvotekjøp faktisk medfører utslippsreduksjoner, eller at de faktisk vil kunne benytte karbonfangst og -lagring (CCS) til å kompensere for sine utslipp, til en slik grad at det kan beskrives som *effektiv håndtering* av klimapåvirkningene? Her vil vurderingen også måtte hensynta *føre-var-prinsippet* og *forebyggingsprinsippet*.[300]

[297] IPCC, *Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change*, s. 219 og 267, og Summary for Policymakers, s. 16; International Energy Agency (IEA), *Net Zero Roadmap: A Global Pathway to Keep the 1.5 °C Goal in Reach – 2023 Update* (2023), s. 150; IEA, *The Implications of Oil and Gas Field Decline Rates* (2025), s. 58, boks 6.

[298] Miljødirektoratet, *Veileder: Produksjon og distribusjon av fornybar energi* (15.09.23). Hentet 28.08.26 fra https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/for-myndigheter/kutte-utslipp-av-klimagasser/klima-og-energitiltak/fornybar-energi/produksjon-og-distribusjon-av-fornybar-energi/.

[299] Den originale artikkel 22 ble slettet i endringsdirektiv (EU) 2026/470, artikkel 4(16).

[300] Se over, punkt 5.2.

Ifølge IPCC og Science Based Targets initiative (SBTi) er særlig karbonfjerning beheftet med betydelig usikkerhet og bør forbeholdes begrensede restutslipp etter at alle gjennomførbare utslippsreduksjoner er iverksatt – ikke brukes som erstatning for slike reduksjoner.[301] Videre tilsier føre-var-prinsippet at selskaper ikke bør bygge sine utslippsreduksjonsmål på antakelser om at slik teknologi vil være tilgjengelig i fremtiden, når den ikke finnes i stor skala i dag. Der eksisterende teknologi for karbonfangst og -lagring eller annen karbonfjerning derimot allerede reduserer, eller forventes å redusere, selskapets absolutte utslipp, vil det kunne være et relevant tiltak – avhengig av reduksjonenes effekt og omfang.

Det samme vitenskapelige grunnlaget som kan brukes til å vurdere om klimatiltak er egnede etter CSDDD, har også vært avgjørende for lignende vurderinger av internasjonale og nasjonale domstoler etter andre regelverk. Både ICJ og EMD har slått fast at staters forpliktelser til å iverksette alle nødvendige og egnede tiltak for å forebygge og redusere klimaskader må tolkes i lys av den beste tilgjengelige vitenskapen, særlig funnene fra IPCC angående utslippskutt som er nødvendige for å begrense global oppvarming til 1,5 grader.[302] Ifølge ICJ er disse innsatsforpliktelser som krever at stater utviser «stringent due diligence», nettopp på grunn av risikoen for alvorlig og uopprettelig skade.[303] Dette har også betydning for selskapers forpliktelser, ettersom et slikt nasjonalt rammeverk må omfatte tiltak som regulerer private aktører.[304]

Når det gjelder selskapers forpliktelser, ble det i *Milieudefensie*-saken fastslått at Shell må redusere sine Scope 1-, 2- og 3-utslipp etter nederlandsk erstatningsrett, tolket i lys av blant annet IPCCs vitenskapelige funn, EMK artikkel 2 og 8, Parisavtalen, UNGP og OECDs retningslinjer.[305] Domstolen la samtidig til grunn at oppnåelsen av 1,5-gradersmålet forutsetter omfattende globale utslippsreduksjoner på om lag 45 prosent innen 2030 sammenlignet med 2019,[306] og at Shells planlagte investeringer i nye olje- og gassfelt «may be at odds with this».[307] Selv om domstolen avsto fra å fastsette en obligatorisk prosentvis utslippsreduksjon for Shell, viser dommen likevel at selskapers

[301] IPCC, *Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change*, Summary for Policymakers, C.4.6, og s. 6-118 og 12-38; IPCC, *Global Warming of 1.5* °C (2018), s. 96 og 121; IPCC, *Climate Change 2021: The Physical Science Basis*, FAQ 5.3; Science Based Targets initiative (SBTi), *Corporate Net-Zero Standard*. Standarden krever som utgangspunkt minst 90 % absolutt reduksjon av utslippene i scope 1, 2 og 3 før netto nullpunkt, og tillater bare at et resterende utslipp på inntil 10 % nøytraliseres, og da utelukkende gjennom varig karbonfjerning. Reduksjoner i verdikjeden skal prioriteres foran nøytralisering.

[302] *ICJ, Obligations of States in respect of Climate Change, avsn. 278, 281–284; Verein KlimaSeniorinnen Schweiz m.fl. mot Sveits, avsn. 545–549.*

[303] *ICJ, Obligations of States in respect of Climate Change, avsn. 135–138.*

[304] *ICJ, Obligations of States in respect of Climate Change, avsn. 252, 403 og 428.*

[305] *Ankedomstolen i Haag, Milieudefensie m.fl. v. Royal Dutch Shell, avsn. 7.2–7.3 og 7.21–7.27.*

[306] Ibid., avsn. 7.69.

[307] Ibid., avsn. 7.61.

klimaforpliktelser kan konkretiseres i lys av klimavitenskap og 1,5-gradersmålet.[308]

I *TotalEnergies*-saken slo Parisdomstolen tilsvarende fast at selskapet innen seks måneder må oppdatere sin aktsomhetsplan med en kartlegging av risikoene som følge av selskapets nedstrøms Scope 3-utslipp, samt de forebyggende tiltakene som er knyttet til dette.[309] Domstolen gjennomgikk IPCCs funn som bakgrunn for saken, herunder funnene om hvilke utslippsreduksjoner som er nødvendige for å begrense oppvarmingen til 1,5 °C, men kunne likevel ikke ta stilling til om selskapets tiltak er egnede før selskapet faktisk har utført kartleggingen. Ifølge forarbeidene til den franske aktsomhetsloven kan domstolen kreve at et selskap identifiserer og gjennomfører egnede tiltak for å håndtere risikoene identifisert i kartleggingen, men den kan ikke pålegge konkrete tiltak.[310] Domstolen utsatte derfor sin avgjørelse om et tilleggsøksmål om hvorvidt selskapet har iverksatt egnede tiltak for å redusere utslippene sine i tråd med 1,5-gradersmålet inntil den mottar den oppdaterte aktsomhetsplanen.[311]

Ved vurderingen av hvilke tiltak som er egnede, skal det etter CSDDD artikkel 10(1) og 11(1) også tas hensyn til selskapets tilknytning til påvirkningen, hvor i aktivitetskjeden den oppstår, og selskapets mulighet til å påvirke relevante aktører. Kravene til tiltak vil dermed kunne være mer omfattende der selskapet har sterk tilknytning til påvirkningen og en reell mulighet til å påvirke eller kontrollere kilden. For klimagassutslipp har dette særlig betydning for utslipp fra selskapets egen virksomhet, der det normalt har direkte kontroll. Også utslipp lenger opp i aktivitetskjeden, for eksempel fra leverandører, kan gi grunnlag for omfattende tiltak der selskapet har betydelig påvirkningskraft gjennom innkjøpspraksis, kontraktsvilkår eller investeringer. For selskaper i fossilindustrien omfattes også nedstrøms forbrenningsutslipp der disse er en iboende eller uunngåelig følge av produktenes tiltenkte bruk, ettersom selskapet her har betydelig påvirkningskraft gjennom egen produksjon, produktportefølje og investerings- og salgsstrategi.

Artikkel 9 har også betydning for hvilke tiltak et selskap iverksetter i en klimakontekst. Bestemmelsen anerkjenner at et selskap ikke nødvendigvis kan håndtere alle negative påvirkninger samtidig og fullt ut, og at det da må prioritere ut fra påvirkningenes alvorlighet og sannsynlighet. Som redegjort for ovenfor tilsier det vitenskapelige grunnlaget at klimapåvirkninger gjennomgående vil være blant de mest alvorlige og sannsynlige. For selskaper med utslipp som er uforenlige med 1,5-gradersmålet, vil klima-

[308] Ibid., avsn. 7.67–7.69 og 7.91–7.96.

[309] Tribunal judiciaire de Paris, 34. avd., *Notre Affaire à Tous m.fl. mot TotalEnergies SE*. Se domstolens første kjennelse som krever at TotalEnergies skal «supplement its current vigilance plan, within six months of the service of this decision, by including Scope 3 greenhouse gas emissions in the risk mapping and the measures relating thereto».

[310] Ibid., avsn. 214–220.

[311] Ibid., avsn. 248–254.

tiltak dermed normalt måtte stå sentralt, og de kan ikke uten videre nedprioriteres til fordel for mindre alvorlige påvirkninger. Etter artikkel 9 nr. 3 må de mest alvorlige og sannsynlige påvirkningene håndteres først, og først når disse er håndtert innen rimelig tid, kan selskapet gå videre til mindre alvorlige og mindre sannsynlige påvirkninger.

Etter artikkel 10(1) skal selskapet, dersom forebygging ikke er mulig eller ikke umiddelbart mulig, avbøte («mitigate») potensielle negative påvirkninger på en adekvat måte. Etter artikkel 11(2) skal selskapet, dersom en faktisk negativ påvirkning ikke umiddelbart kan stanses, begrense omfanget av påvirkningen. Et enkelt selskap vil ikke kunne fullt ut forebygge eller stanse de negative påvirkningene av *klimaendringene* som sådan, ettersom disse skyldes de kumulative utslippene fra en lang rekke aktører og har globale virkninger. Et enkelt selskap kan imidlertid avbøte eller begrense de negative påvirkningene ved å redusere *sitt eget bidrag* til klimagassutslipp i tråd med 1,5-gradersmålet.

Til slutt oppstiller artikkel 10(2) og 11(3) ikke-uttømmende lister over egnede tiltak som selskaper skal treffe der det er relevant. Selv om bestemmelsene skiller mellom henholdsvis potensielle og faktiske negative påvirkninger, er flere av tiltakene sammenfallende. I det følgende drøftes hvordan de ulike tiltakene kan komme til anvendelse i klimasammenheng.

7.3.2 Forebyggings- og korrigerende handlingsplaner (artikkel 10(2)(a) og 11(3)(b))

Der det er nødvendig på grunn av tiltakenes art eller kompleksitet, skal selskaper uten unødig opphold utarbeide og gjennomføre henholdsvis forebyggingsplaner for potensielle negative påvirkninger og korrigerende handlingsplaner for faktiske negative påvirkninger. Planene skal inneholde rimelige og klart definerte tidsfrister samt kvalitative og kvantitative indikatorer for å måle forbedring, og skal tilpasses selskapets virksomhet og aktivitetskjede.

I klimakontekst vil dette kunne innebære at selskaper må utarbeide handlingsplaner for utslippsreduksjoner. Slike planer vil etter omstendighetene kunne omfatte elementer som tidsbestemte utslippsmål, konkrete avkarboniseringstiltak og styringsmessig forankring av gjennomføringen. Det gjelder imidlertid ingen generell og ubetinget plikt til å vedta en slik plan, slik artikkel 22 tidligere oppstilte. Fordi et tiltak bare er «egnet» dersom det er i stand til å effektivt håndtere den negative påvirkningen, jf. artikkel 3(1)(o), må planen etter omstendighetene også være innrettet mot utslippsreduksjoner som er forenlige med den beste tilgjengelige vitenskapen og målet om å begrense global oppvarming til 1,5 °C. For selskaper i fossilindustrien vil dette blant annet reise spørsmål om nye fossile prosjekter er forenlige med slike utslippsbaner. Planene kan etter artikkel 10(2)(a) og 11(3)(b) utarbeides i samarbeid med bransje- eller flerpartsinitiativer.

7.3.3 Kontraktsmessige forpliktelser (artikkel 10(2)(b) og 11(3)(c))

Selskaper skal søke å innhente kontraktsmessige forpliktelser fra direkte forretningspartnere om etterlevelse av selskapets retningslinjer og, der det er relevant, forebyggings- eller korrigerende handlingsplaner. Forpliktelsene skal etter omstendighetene videreføres til andre forretningspartnere i aktivitetskjeden. Dersom dette ikke er tilstrekkelig, åpner artikkel 10(4) og (5) og artikkel 11(5) og (6) for tilsvarende krav overfor indirekte forretningspartnere, kombinert med tiltak for å verifisere etterlevelse.

I klimasammenheng vil dette kunne innebære at selskaper søker å forplikte direkte forretningspartnere til å rapportere utslipp, sette utslippsmål og gjennomføre tiltak for å redusere utslipp knyttet til varer og tjenester de leverer til selskapet. Forpliktelsene må tilpasses selskapets egen klimahandlingsplan og den aktuelle partnerens rolle i aktivitetskjeden. Videreføring av slike krav må samtidig vurderes i lys av proporsjonalitetsprinsippet og begrensningene som gjelder for informasjonsinnhenting fra små og mellomstore bedrifter (SMB-er), jf. artikkel 8(2a).

7.3.4 Investeringer, tilpasninger og oppgraderinger (artikkel 10(2)(c) og 11(3)(d))

Selskaper skal foreta nødvendige finansielle eller ikke-finansielle investeringer, tilpasninger eller oppgraderinger av blant annet anlegg, produksjonsprosesser og infrastruktur.

I klimasammenheng vil dette typisk omfatte investeringer i fornybar energi og energieffektivisering, utfasing av fossil energibruk, utvikling eller innkjøp av teknologi som reduserer prosessutslipp, og tilpasninger av produksjonsprosesser, logistikk og transport. Det kan også omfatte innkjøp av lavutslippsmaterialer og andre tiltak som reduserer utslipp i aktivitetskjeden. For selskaper i fossilindustrien vil bestemmelsen også kunne aktualisere spørsmålet om nye investeringer i fossil utvinning og annen kapitalallokering er forenlige med en tilstrekkelig rask og omfattende omstilling av virksomheten. Det avgjørende er at investeringene er egnet til effektivt å håndtere den identifiserte påvirkningen og står i forhold til dens alvorlighetsgrad og sannsynlighet.

7.3.5 Endringer i virksomhetsplaner, strategier og drift (artikkel 10(2)(d) og 11(3)(e))

Selskaper skal foreta nødvendige endringer i eller forbedringer av egne forretningsplaner, overordnede strategier og virksomhet, herunder innkjøps-, design- og distribusjonspraksis.

I klimasammenheng innebærer dette at klimahensyn må integreres på strategisk nivå. Selskapets forretningsstrategi og kapitalallokering må etter omstendighetene tilpasses avkarboniseringsmålene, herunder gjennom en vurdering av hvilke forretningsområder og investeringer som er forenlige med den nødvendige omstillingen. Det kan videre være nødvendig å endre produktdesign, distribusjonsmodeller og innkjøpspraksis for å redusere utslipp i aktivitetskjeden. For selskaper med betydelige klimarelaterte

negative påvirkninger kan dette dermed innebære endringer i selve forretningsmodellen, ikke bare tekniske forbedringer av eksisterende virksomhet.

7.3.6 Støtte til små og mellomstore bedrifter (artikkel 10(2)(e) og 11(3)(f))

Selskaper skal gi målrettet og forholdsmessig støtte til små og mellomstore bedrifter (SMB-er) som er forretningspartnere, der dette er nødvendig i lys av SMB-ens ressurser, kunnskap og begrensninger. Støtten kan blant annet bestå i kapasitetsbygging, opplæring og oppgradering av styringssystemer, og, der etterlevelse ellers vil true SMB-ens levedyktighet, målrettet og forholdsmessig finansiell støtte.

I klimasammenheng kan dette innebære teknisk og finansiell bistand til mindre leverandører for å gjennomføre avkarboniseringstiltak, veiledning om utslippsberegning og -rapportering og kapasitetsbygging knyttet til energieffektivisering og overgang til fornybare energikilder. Tiltaket er særlig relevant der en betydelig del av selskapets Scope 3-utslipp oppstår hos mindre forretningspartnere som ikke har tilstrekkelige ressurser til å gjennomføre nødvendige tiltak på egen hånd.

7.3.7 Samarbeid (artikkel 10(2)(f) og 11(3)(g))

Selskaper skal, i samsvar med EU-retten, herunder konkurranseretten, samarbeide med andre aktører der dette er relevant for å styrke selskapets evne til å forebygge, avbøte, stanse eller begrense negative påvirkninger, særlig der andre tiltak ikke er egnet eller effektive.

Klimaproblemet er av en karakter som i særlig grad tilsier kollektive løsninger. Bestemmelsen kan derfor være særlig relevant i klimasammenheng, for eksempel gjennom deltakelse i sektorvise avkarboniseringsinitiativer, og utvikling av felles standarder, metoder og tiltak. Samarbeid kan også gjøre det mulig for selskaper å koordinere tiltak og utøve samlet påvirkningskraft overfor andre aktører i aktivitetskjeden, innenfor konkurranserettslige rammer.

7.3.8 Avståelse fra eller suspensjon av forretningsforbindelser (artikkel 10(6) og 11(7))

Dersom de øvrige tiltakene ikke er tilstrekkelige til å forebygge, avbøte, stanse eller begrense den negative påvirkningen, skal selskapet som siste utvei og inntil påvirkningen er håndtert, avstå fra å inngå nye eller forlenge eksisterende forretningsforbindelser der påvirkningen har oppstått, og suspendere forretningsforholdet for de aktuelle aktivitetene der dette er rettslig mulig. Selskapet skal samtidig utarbeide og gjennomføre forsterkede forebyggings- eller korrigerende handlingsplaner dersom det er rimelig grunn til å forvente at disse vil være effektive.

I klimasammenheng kan slike tiltak blant annet aktualiseres der en forretningspartner vedvarende nekter å gjennomføre nødvendige utslippsreduksjoner, eller der den aktuelle virksomheten er uforenlig med utslippsbaner som er nødvendige for å begrense oppvarmingen til 1,5 °C, uten at det foreligger en troverdig plan for omstilling. For selskaper i fossilindustrien kan dette reise spørsmål om inngåelse av nye forretnings-

forbindelser knyttet til fossile prosjekter som ikke er forenlige med slike utslippsbaner. Beslutninger om suspensjon er imidlertid underlagt en forholdsmessighetsvurdering, herunder om suspensjon med rimelighet kan forventes å medføre mer alvorlige negative påvirkninger enn videreføring av forholdet.

7.3.9 Gjenoppretting (artikkel 11(3)(h) og 12)

Der et selskap har forårsaket eller bidratt til en faktisk negativ påvirkning, skal det også sørge for gjenoppretting i samsvar med artikkel 12. Dette gjelder først og fremst negative påvirkninger som selskapet har identifisert, enten i kartleggingsfasen av sine aktsomhetsvurderinger eller gjennom sin klageordning. Gjenopprettingsplikten kan også omfatte negative påvirkninger som selskapet ikke har identifisert, men likevel har forårsaket eller bidratt til. Dette er imidlertid uklart ut fra direktivteksten (se punkt 5.3.1).

Gjenoppretting innebærer å bringe berørte personer, lokalsamfunn eller miljøet tilbake til en situasjon som tilsvarer, eller ligger så nær som mulig, den situasjonen de ville ha befunnet seg i dersom påvirkningen ikke hadde inntruffet, i forhold til selskapets medvirkning til påvirkningen. Dette kan blant annet skje gjennom finansiell eller ikke-finansiell kompensasjon, jf. artikkel 3(1)(t) og fortalepunkt 32.

I klimasammenheng kan bestemmelsen etter omstendighetene komme til anvendelse på materialiserte klimarelaterte skader som selskapet har bidratt til. Hvilke former for gjenoppretting som er aktuelle, vil måtte vurderes konkret ut fra skadens karakter, muligheten for faktisk gjenoppretting og selskapets medvirkning til påvirkningen. Der klimarelaterte skader er irreversible eller ikke fullt ut kan gjenopprettes, kan andre former for gjenoppretting eller kompensasjon være relevante. Dette innebærer imidlertid ikke at enhver konsekvens av global klimaendring automatisk utgjør en gjenopprettingspliktig negativ påvirkning for et enkelt selskap; det må blant annet foreligge en tilstrekkelig tilknytning mellom selskapets virksomhet og den aktuelle påvirkningen.

7.4 Betydningen av rapporteringskravene om klima etter CSRD og ESRS

For selskaper som også er omfattet av CSRD, vil en betydelig del av det informasjonsgrunnlaget som er relevant for aktsomhetsplikten etter CSDDD, allerede være tilgjengelig gjennom bærekraftsrapporteringen. Klimastandarden ESRS E1 krever blant annet rapportering av scope 1-, 2- og 3-utslipp, utslippsreduksjonsmål, tiltak for å redusere utslipp og selskapets omstillingsplan, herunder om utslippsmålene er forenlige med å begrense den globale oppvarmingen til 1,5 °C. Disse opplysningene utgjør et vesentlig grunnlag for kartleggingen og vurderingen etter CSDDD artikkel 8, og kan også dokumentere mange av tiltakene som kreves etter artikkel 10 og 11 – som for eksempel utslippsreduksjonsmål, omstillingsplaner eller investeringer og operasjonelle tilpasninger.

At et selskap har rapportert sine utslipp eller offentliggjort en omstillingsplan etter CSRD, betyr likevel ikke i seg selv at det har oppfylt aktsomhetsplikten etter CSDDD. CSRD krever i hovedsak at selskapet redegjør for utslippene og hvordan det planlegger å håndtere dem, mens CSDDD krever at selskapet også vurderer de negative påvirkningene av utslippene for mennesker og natur og faktisk gjennomfører egnede tiltak for å forebygge, avbøte, stanse eller begrense dem. De to regelverkene er utformet for å være komplementære, slik at eventuelle ytterligere vurderinger eller tiltak som iverksettes i henhold til aktsomhetsplikten i CSDDD, likevel må rapporteres i henhold til CSRD.

© Norges institusjon for menneskerettigheter – November 2026

Publikasjonsnummer: NIM-R-2026-001

Design: Magnus Eide/NIM

Forsidefoto: Adobe stock, NIM

Norges institusjon for menneskerettigheter

Postadresse:
Postboks 299 Sentrum
0103 Oslo

Besøksadesse:
Akersgata 8
0158 Oslo

Tel: 23 31 69 70
info@nhri.no
www.nhri.no